

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
ANABİLİM DALI**

**EKOELEŞTİRİ BAĞLAMINDA BUKET UZUNER'İN "TABİAT
DÖRTLEMESİ" SERİSİNDEKİ ÜÇ ROMAN ÜZERİNE BİR
DEĞERLENDİRME**

Yüksek Lisans Tezi

Yasaman GONAGOVA

Danışman:
Doç. Dr. İlknur TATAR KIRILMIŞ

SAMSUN
2020

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
ANABİLİM DALI**

**EKOELEŞTİRİ BAĞLAMINDA BUKET UZUNER'İN “TABİAT
DÖRTLEMESİ” SERİSİNDEKİ ÜÇ ROMAN ÜZERİNE BİR
DEĞERLENDİRME**

Yüksek Lisans Tezi

Yasaman GONAGOVA

Danışman:
Doç. Dr. İlknur TATAR KIRILMIŞ

SAMSUN
2020

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

14 /07 / 2020

Yasaman GONAGOVA

TEZ KABUL VE ONAYI

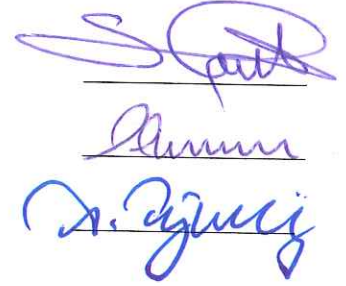
Yasaman Gonagova tarafından hazırlanan *EKOELEŞTİRİ BAĞLAMINDA BUKET UZUNER'İN "TABİAT DÖRTLEMESİ" SERİSİNDEKİ ÜÇ ROMAN ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME* başlıklı bu çalışma, 14/07/2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliğiyle başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan: Prof. Dr. Selçuk ÇIKLA

Üye: Doç. Dr. İlknur TATAR KIRILMIŞ

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Abdulhakim TUĞLUK

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

—/—/—

Enstitü Müdürü

ÖZET

EKOELEŞTİRİ BAĞLAMINDA BUKET UZUNER'İN TABİAT DÖRTLEMESİ SERİSİNDEKİ ÜÇ ROMAN ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Yasaman GONAGOVA

Ondokuz Mayıs Üniversitesi,

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Temmuz/2020

Danışman: Doç. Dr. İlknur TATAR KIRILMIŞ

Modern dünyanın en önemli problemlerinin başında gelen ekolojik sorunların sirayet ettiği disiplinlerden biri de edebiyattır. Doğa yazını, geçmişten bugüne kendisi ile birlikte doğayı da değiştiren insanoğlunun yaptıklarının ne denli büyük sorunlara sebep olduğunu hikâyelerle anlatmaktadır. İnsan tarafından tahrip edilmiş doğanın edebiyata konu edilmesi sonucu ekoeleştiri kuramı ortaya çıkmıştır. Çevreci aktivist ve hayvan hakları savunucusu olan çağdaş Türk edebiyatının ünlü kadın yazarlarından Buket Uzuner, insan ve tabiat arasındaki bozulmuş ilişkiden bahseden eserler yazmaktadır.

Bu çalışmada Buket Uzuner'in *Tabiat Dörtlemesi* olarak adlandırılan romanlar serisinin yayımlanmış olan ilk üç romanı ekoeleştiri kuramı ışığında incelenmeye çalışılmıştır. Uzuner, yazmış olduğu bu romanlarda küresel ısınma, kuraklık, çarpık kentleşme, iklim değişikliği, yeşillik alanların yok oluşu, hayvan katliamları, nükleer kirlenme vs. gibi ekolojik sorunların yanı sıra kadın hakları, türcülük, ayrımcılık, ırkçılık gibi sosyal sorunlara da değinmiştir. Yazar, okura ekolojik sorunları görmek için çok da uzağa gitmek gerekmediğini, Anadolu'ya bakmanın yeterli olacağını iletmektedir. Hızla değişen ekolojik döngünün dünyadaki herkesi ve her şeyi etkilediğini Türkiye'deki örneklerle gözler önüne sermektedir.

Çevresel sorunları çözüm yolları ile birlikte ele alan yazar, ekolojik problemleri ortadan kaldırmak için eski yaşam tarzına geri dönmek gerektiğini savunur. Ekoeleştiri kuramının ilkelerinin yanı sıra kadim Kam geleneğinden bahsederken ekolojik sorunların var olma sebebi olarak eski geleneklerin unutulmuş olmasını gösterir. Kadim Kam geleneğinde doğaya olan saygı ve sevginin aynı zamanda kadınlara karşı da olduğu fikrini bu gelenekten örneklerle kuvvetlendirir.

Bu araştırma sonucu yazarın asıl amacının ekoeleştiri, ekofeminizm, derin ekoloji gibi yaklaşımların yanı sıra kadim Kam geleneğinde ifade edilen ve unutulmuş bilgileri yeniden canlandırmak olduğu kanaatine ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Ekoeleştiri, ekofeminizm, Buket Uzuner, Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Su, Toprak, Hava

ABSTRACT

AN EVALUATION OF THREE NOVELS IN BUKET UZUNER'S TABİAT DÖRTLEMESİ SERIES IN THE CONTEXT OF ECOCRITICISM

Yasaman GONAGOVA

Ondokuz Mayıs University,
Institute of Graduate Studies

Department of Turkish Language and Literature, M.A., July/2020

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. İlknur TATAR KIRILMIŞ

Literature is one of the major branches of ecological problems, one of the most important problems of the modern world. Nature writers tell with stories how the problems of human beings, who have changed the nature with themselves from past to present, have caused great problems. As a result of the subject of the nature destroyed by human beings to literature, the theory of eco-criticism has emerged. Buket Uzuner, one of the famous female writers of contemporary Turkish literature, an environmentalist activist and animal rights advocate, writes works that talk about the impaired relationship between human and nature.

In this study, the first three novels of Buket Uzuner's novel series called Tabiat Dörtlemesi published will be examined in the light of the theory of eco-criticism. In these novels she wrote, global warming, drought, crooked urbanization, climate change, destruction of greenery areas, animal massacres, nuclear pollution and p. Besides ecological problems such as women's rights, speciesism, discrimination and racism, he also touched upon social problems. The author conveys to the reader that it is not necessary to go far to see ecological problems and that it will be sufficient to look at Anadolu. The rapidly changing global ecological cycles that affect everyone and everything is revealed by the examples in Turkey.

Addressing environmental problems together with their solutions, the author argues that in order to eliminate ecological problems, it is necessary to return to the old lifestyle. When talking about the principles of the ecocriticism theory as well as the ancient Kam tradition, it indicates that old traditions have been forgotten as the reason for the existence of ecological problems. In the ancient Kam tradition, it strengthens the idea that respect and love for nature is also against women with examples from the ancient tradition.

As a result of the research, it is concluded that the main purpose of the author is to revive the information that has been expressed in the ancient Kam tradition, as well as approaches such as eco-criticism, ecofeminism and deep ecology.

Key Words: Ecocriticism, ecofeminism, Buket Uzuner, Adventures of Incompatible Defne Kaman-Water, Earth, Air

ÖN SÖZ

Yirminci yüzyılda Amerika’da ortaya çıkan ekoeleştiri, bir süre sonra diğer halkların edebiyatında da yazarlar tarafından kullanılan başlıca kuram hâline gelebilir. Modern insan ve tabiat arasında kopmuş olan bağlar sonucu ortaya çıkan sorunları edebiyatın inceleme alanına dâhil eden bu kuramın ele almış olduğu konuların kapsamı geniştir. Ekoeleştiri kurallarına göre bir eserin çevreci olması için tabiat öğeleri arka planda değil, merkezde yer almalıdır. Edebî esere dâhil olan doğa tasvirleri, süs amacıyla kullanılmaktan ziyade tek başına bir özne niteliği taşımaktadır.

Ekoeleştiri, edebiyatta tabiat ve insan arasındaki ilişkinin yanı sıra derin ekoloji, toplumsal ekoloji, ekofeminizm gibi yaklaşımların görüşlerinden yararlanarak onların eleştirdiği konuları da inceleme alanına dâhil eder. Türçülük, ayrımcılık, eril düşünce altında ezilen kadın problemleri, bozulan ekolojik döngü, hayvan hakları vs. bu kuramın eleştirdiği başlıca konulardır.

Modern Türk edebiyatı yazarlarından olan Buket Uzuner, bilinen çevreci kimliği üzerine eserlerinde kullanmış olduğu ekoeleştiri öğeleri ile de dikkat çekmektedir. Bu çalışmada, Uzuner’in *Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları-Su, Toprak, Hava* romanlarındaki başlıca ekoeleştiri öğelerinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Yazar, bu romanlarında insanoğlu ve tabiat arasındaki ilişkinin dünü ile bugünü arasındaki farkları ortaya koyabilmek amacıyla okuru geçmişe dönüp bakmaya davet eder. Modern edebiyat kuramı olan ekoeleştirinif ifade ettiği bilgilerin asırlar önce Türk toplumunda var olduğunu gösterebilmek için kadim Kam geleneğinden ve Türklerin İslamiyet’ten sonra yazılan ilk eseri *Kutadgu Bilig*’den örnekleri romanlarına dâhil eder.

Hayatımın çok güzel, bir o kadar da zorlu bir dönemi olan yüksek lisans öğrenciliğimin ve Türkiye tecrübesinin bana çok büyük katkıları olmuştur. Burada geçirdiğim iki yıl boyunca çok değerli arkadaşlıklar edindim. Kıymetli hocalarımdan almış olduğum bilgiler bana çok şey kattı. Özellikle bu çalışmayı hazırlarken bana hep destek veren, yol gösteren, değerli vaktini ayırıp bütün sorularımı cevaplandıran, yorumları ile beni aydınlatan çok kıymetli hocam Doç. Dr. İlknur Tatar Kırılmış’a teşekkür etmeyi kendime borç bilirim. Almış olduğum bütün kararlarda hep yanımda olan, yapabileceğime inanan aileme, bana sevgi ve merhamet hislerini öğreten,

yaşama sebepim canım anneme, küçük kızının büyük hayallerine hep destek olan sevgili babama, ağabeyime ve ablama her şey için teşekkür ederim.

Yasaman GONAGOVA

Samsun 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖN SÖZ	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TEKNOLOJİK GELİŞİM, EKONOMİK BÜYÜME VE SANAYİLEŞMENİN ÇEVRE VE İNSAN İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ.....	5
1.1. Çevre, Ekoloji ve İnsan.....	8
1.2. Doğayı Korumaya Yönelik Yapılan Hareketler	11
1.3. Ekoleştirici Kavramına Tarihsel Bakış	13

İKİNCİ BÖLÜM

2. EKOELEŞTİRİNİN BESLENDİĞİ GÖRÜŞLER VE YAKLAŞIMLAR	18
2.1. Derin Ekoloji	18
2.2. Toplumsal Ekoloji	20
2.3. Ekofeminizm.....	22

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. EDEBİYATTA TABİAT VE EKOELEŞTİRİ	25
3.1. Bazı Halk Edebiyatı Örneklerinde Tabiat.....	26
3.2. Bazı Divan Edebiyatı Örneklerinde Tabiat.....	28
3.3. Bazı Yeni Türk Edebiyatı Örneklerinde Tabiat	32

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BUKET UZUNER'İN “TABİAT DÖRTLEMESİ” ROMANLARINDA TABİAT VE EKOELEŞTİRİ	39
4.1. Buket Uzuner'in Hayatı, Eserleri ve Edebi Kişiliği.....	39
4.2. Tabiat Dörtlemesi Romanları.....	43
4.2.1. <i>Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Su</i> Romanı	43
4.2.1.1. <i>Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Su</i> Romanının Özeti	43
4.2.1.2. <i>Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Su</i> Romanındaki Tabiat Tasvirleri ve Ekoleştirici Ögeleri	44
4.2.2. <i>Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Toprak</i> Romanı	55
4.2.2.1. <i>Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Toprak</i> Romanının Özeti	55
4.2.2.2. <i>Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Toprak</i> Romanındaki Tabiat Tasvirleri ve Ekoleştirici Ögeleri	58
4.2.3. <i>Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Hava</i> Romanı	66

4.2.3.1. <i>Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Hava Romanının Özeti</i>	66
4.2.3.3. <i>Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Hava Romanında Tabiat Tasvirleri ve Ekoeleştiri Ögeleri</i>	68
SONUÇ	77
KAYNAKÇA	81
ÖZ GEÇMİŞ	86

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ASLE	: The Association for the Study of Literature and Environment
DDT	: Dikloro Difenil Trikloroethan
GDO	: Genetiği Değiştirilmiş Organizma
HES	: Hidro Elektrik Santral

GİRİŞ

Kendisi de tabiatın bir parçası olan insanoğlu ve doğa arasındaki ilişki zamanla değişmiştir. İlk zamanlarda bu münasebette doğa hâkim, insan ise onun ön görmüş olduğu Őartlarda yaşamaya mahkûm iken zamanla insanın tabiattan daha üstün olduğunu düşündüren insan merkezci bir yaklaşım ortaya çıkar. Tabiatın insan üzerindeki etkisinin azalması ve insanın kendisi ile birlikte doğayı da değiştirmeye başlaması zamanla onarılamayacak dereceye ulaşır.

İnsanoğlu ve doğa arasındaki münasebetin giderek kötüleşmesi ve bu değişimden gezegendeki bütün canlıların etkilenmesi insanlık tarihinin en büyük olaylarından biri olan Sanayi Devrimi ile zirveye çıkar. Sanayi Devrimi ile artan üretim beraberinde fazla tüketimi de getirir. Tüketimden doğan ham madde ihtiyacı ve ona ulaşmak için yapılan savaşlar, teknolojinin hızla gelişmesi, büyük şehirlerde iş imkânının daha fazla olması sonucu yapılan göçler çevredeki değişikliği hızlandıran etmenler arasındadır. Yirminci asrın ikinci yarısından sonra bilim ve teknolojinin gelişmesi yaşam kalitesinin yükselmesine ve hızlı nüfus artışına sebep olur. Bilim, teknoloji, üretim alanında ülkelerin birbirleriyle yarışması ve ham maddeye olan ihtiyaç tabiattaki doğal kaynakların da bilinçsizce sömürülmesini hızlandırır.

İnsanoğlunun kendi eliyle tabiatta yapmış olduğu bu değişimler, ilk zamanlarda normal olarak görünse de zamanla yapılanların yanlış olduğu fikri oluşmaya başlar. Çevre tahribatlarının onarılamayacak büyüklüğe ulaşması önceleri yalnızca bir grup çevreci tarafından esas sorun olarak kabul görse de zamanla ekolojik sorunlar bütün insanları düşündüren konu haline gelebilmiştir.

Çevre problemlerinin önemini topluma anlatabilmek ve farkındalık yaratmak amacıyla çeşitli bilim dalları kendi alanlarında bu konulara yer vermiştir ki bunlardan biri de edebiyattır. Eserlerinde tabiat ve insan ilişkilerine değinen doğa yazını temsilcilerinin amacı tabiat ve insan arasındaki bağın ne kadar önemli olduğunu ekolojik farkındalık yaratarak okurlara iletmek ve onlarda doğadaki bütün canlılara karşı saygı ve sevgi oluşturabilmektir. Edebiyatın bozulmuş doğal dengeleri düzeltmek için yüklenmiş olduğu işlevler sırasında yeni yaklaşımlar ortaya çıkmıştır ki bunlardan biri de ekoeleştiridir. İlk defa 1978 yılında kullanılan bu kuramın ilk

öncülleri Amerikan yazarları olsa da zamanla bu kuram Amerika sınırlarını aşarak bütün dünyaya yayılmaya başlamıştır.

Türk edebiyatının farklı devirlerinde tabiatın yazar ve şairlerin esas ilham kaynaklarından biri olduğu görülür. İlk zamanlarda edebi eserlere konu olarak seçilen tabiat, hayran olunan ve eserleri süslemek için kullanılan bir unsurdur. Yirminci asrın ikinci yarısından sonra insan ve doğa arasındaki bozulmaya doğru giden ilişki yazar ve şairlerin önem verdiği mevzulardan birine dönüşür. Ekoeleştirin ilk dönemlerini geride bıraktığımız asrın yarısından sonrasına tesadüf ettiği göz önünde bulundurulursa Türkiye’de bu kuramın tanınması ve kullanılmasının uzun süre sonra olduğu görülür. Türkiye’de ekoeleştirin akademik düzeyde tanınmasında Serpil Opperman, Ufuk Özdağ, Nevin Özkan, Elis Yıldırım gibi isimlerin önemli katkıları olmuştur. Serpil Opperman’ın editörlüğünü yaptığı *Ekoeleştiri, Çevre ve Edebiyat* kitabı, Ufuk Özdağ’ın yazmış olduğu *Çevreci Eleştiriye Giriş* ile *Edebiyat ve Toprak Etiği* isimli kitaplar bu kuramın Türkiye’deki gelişimine büyük katkı sağlamıştır. Bütün bunların yanı sıra ekoeleştiri ile ilgili yazılmış makale ve tezler bulunmaktadır.

Bugüne kadar ekoeleştiri ile ilgili Türk Dili ve Edebiyatı alanında az sayıda tezin yazıldığını söylemek mümkündür. Bu kuramla alakalı tezlerin çoğunda Batı edebiyatlarıyla ilgili eserler incelenmiştir. Türk Dili ve Edebiyatı alanına dikkat edildiğinde Özge Aksoy’un “*Oktay Rifat’ın Şiirlerinde Doğa Farkındalığı: Çevreci Eleştiri Işığında Bir Okuma*” (2014), Ezgi Hamzaçebi’nin “*İnsan Olmayanın Edebi Temsili: Yere Düşen Dualar ve Yeryüzü Halleri’ne Ekoeleştirel Bir Yaklaşım*” (2017), Cansu Sıddık’ın “*Çocuk Edebiyatında Çevreci Eleştiri: Hasan Ali Toptaş’ın Ben Bir Gürgen Dalıyım İsimli Eseri Üzerine Bir İnceleme*” (2019) ve Sibel Uğurlu’nun “*Buket Uzuner’in Hikâye ve Romanlarının Ekoeleştiri Bağlamında İncelenmesi*” (2020) isimli tezlerin yazılmış olduğu görülür.

Bu çalışmada, eserlerinde tabiat ve insan arasındaki bozulan ilişkiye değinen yazarlardan biri olan çevreci aktivist, hayvan hakları savunucusu Buket Uzuner’in *Tabiat Dörtlemesi* serisinin yayınlanmış olan ilk üç kitabı *Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları-Su, Toprak, Hava* romanlarında ekoeleştiri öğeleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Uzuner’in çalışmaları ekoeleştiri kuramı söz konusu olduğunda akla ilk gelenlerden birisine dönüştüğünden bu konuda pek çok çalışma yapılmıştır ki yukarıda belirtilen en son çalışma da bunlardan biridir. Her iki çalışmada aynı

yazarın eserleri aynı kuram ışığında incelense de yapılan iki tez arasında farklılıklar vardır. Yukarıda adı belirtilen çalışmada Buket Uzuner'in bütün eserleri inceleme alanına dahil olsa da bizim çalışmamızda yazarın yalnızca ekoeleştirici öğelerini özellikle kullanmış olduğu *Tabiat Dörtlemesi* serisine dâhil olan ilk üç romanı inceleme konusu olarak seçilmiştir. Ayrıca Sibel Uğurlu'nun yazmış olduğu tezde ekoeleştirici öğelerinin yanı sıra roman ve hikâyelerdeki Şamanizm izleri de tespit edilmiştir. Bizim çalışmamızda ise ana çerçeve olarak ekoeleştirici kuramının romanlardaki izleri belirtilmektedir.

Bu çalışmada teknolojik çağın, Sanayi Devrimi'nin, ekonomik büyümenin çevre-insan ilişkilerine olan etkisinden, aynı zamanda bu etki sonucu ortaya çıkan ekolojik farkındalık hareketlerinden bahsedilmiştir. Ekoeleştirici kuramının ortaya çıkışı ve tarihsel gelişiminin yanı sıra onun beslendiği derin ekoloji, toplumsal ekoloji, ekofeminizm gibi yaklaşımlardan bahsedilerek tezin kuramsal yapısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Daha sonra Türk edebiyatında tabiat algısının nasıl olduğunu göstermek amacıyla Halk, Divan ve Cumhuriyet dönemi gibi farklı devirlerdeki bazı yazar ve şairlerin eserlerinde doğanın işleme şekilleri örneklerle gösterilmiştir. Romanların incelenen bölümünde her roman teker teker ele alınarak önce romanın konusu ve özeti verilmiş, daha sonra eserlerdeki ekoeleştirici öğeleri belirlenmiştir.

Araştırmanın asıl amacı Buket Uzuner'in *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Su, Toprak, Hava* romanlarında ekoeleştiricinin ve onun beslenmiş olduğu derin ekoloji, toplumsal ekoloji, ekofeminizm gibi yaklaşımların savunmuş olduğu düşüncelerin romanlarda nasıl ele alındığını ortaya çıkarmaktır. Diğer bir amaç yazarın bu romanlarda başlıca kaynak olarak kullanmış olduğu *Kutadgu Bilig* ve eski Türklerin kadim Kam geleneklerinin eserlerde tutmuş olduğu yeri belirlemeye çalışmaktır. Yazarın *Kutadgu Bilig*'i kullanmasının asıl amacı olarak şu an pek dikkat görmeyen bu eseri yeniden okura hatırlatmak isterse de bu gayretin eserin içeriğiyle ilgisi olduğunu belirtmek pek olası değildir. Yazarın serinin ilk romanı olan *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Su* romanının "Teşekkür" bölümünde ifade etmiş olduğu düşünceleri yukarıda belirtilen bu görüşü tasdiklemektedir: "Bugüne kadar Türkiye'de ve dünyada hak ettiği önemi ve sevgiyi göremeyen bu güzel eserin, romanda bir şifreler kitabıymış gibi kullanılmasıyla özellikle gençler arasında ilgi göreceğini hayal ederek, Yusuf Has Hacib'e, Reşit Rahmeti Arat'a ve

bu eser üzerinde çalışan yerli ve yabancı birçok değerli sosyal bilim insanına selâm ediyorum” (Uzuner, 2019).

Çalışmanın birinci bölümünde teknolojik gelişim ve Sanayi Devrimi'nin insan ve doğa arasındaki münasebete olan tesiri araştırılmıştır. Çevre ve insan arasında bozulan ilişkiyi düzeltebilmek amacıyla kurulan teşkilatlardan ve doğanın kurtarılması yönünde yapılan hareketlerden bahsedilmiştir. Aynı zamanda bir kuram olarak ekoeleştiretinin ortaya çıkışı, tarihsel gelişimi, bugünü ve ilk ekoeleştirmenler hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde ekoeleştiretinin beslenmiş olduğu derin ekoloji, toplumsal ekoloji, ekofeminizm gibi yaklaşımların açıklaması yapılmıştır. Her kuram farklı alt başlıklarda anlatılmış, bu kuramların öncüleri ve esas görüşleri gösterilmeye çalışılmıştır.

Tezin üçüncü bölümünde edebiyatta tabiatın nasıl kullanıldığı kronolojik sıra ile verilmiştir. Türk edebiyatının farklı devirlerindeki tabiat algısının yazar ve şairlerin eserlerinde işleniş şekli örneklerle aktarılmıştır. Üç alt başlıktan oluşan bu bölümde Halk, Divan ve Yeni Türk edebiyatındaki doğa unsurları ve onların nasıl kullanıldığı ortaya konulmuştur.

Çalışmanın dördüncü (esas) bölümünde ise tezin inceleme konusu olan üç romandaki ekoeleştireti öğeleri tespit edilmiştir. Romanlar yayınlanma sırası ile incelemeye alınmış, romanın konusu ve özeti verildikten sonra eserde bahsi geçen ekoeleştireti öğeleri yorumlanmıştır. Çalışmanın son bölümünde ise tezin umumi değerlendirilmesi yapılmış, araştırma sonucunda ortaya çıkan önemli faktörlerin altı çizilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TEKNOLOJİK GELİŞİM, EKONOMİK BÜYÜME VE SANAYİLEŞMENİN ÇEVRE VE İNSAN İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ

Var olduğu günden beri doğayla iletişim hâlinde olan insan, ilk zamanlardan beri doğal kaynakları kendi ihtiyacına göre kullanır ve zamanla doğayı kendi isteğine, ihtiyacına uygun biçimde değiştirir ve şekillendirir. Önceleri oldukça normal olan bu değişim, zamanla düzeltilemeyecek sorunların ortaya çıkmasına sebep olur. Kendini doğadaki bütün canlılardan üstün sayan insan, doğal kaynakları kendi ihtiyaçlarına uygun biçimde sınırsızca kullanarak doğayla arasındaki mesafenin onarılamayacak bir büyüklüğe ulaşmasına sebebiyet verir. İnsan nüfusunun artması, sanayi devrimi ve teknolojik gelişmeler bu mesafenin derin bir uçuruma dönüşmesini tetikler. Avcılık, meyve sebze toplamakla geçinen ilk insanlar tarım yapmaya ve hayvan beslemeye başlamıştır ki bu da doğanın insan tarafından değişime maruz kalmasının ilk örneği olabilir. Böylelikle toplumda insanın diğerlerinden ve doğadan üstün olduğu kavramı oluşmaya başlar. Sınıfların var olmasıyla birlikte alt sınıfların ve doğal kaynakların da sömürülmesine başlanılır.

Yukarıda belirtildiği gibi doğanın insan tesiriyle değişime maruz bırakılması Sanayi Devrimi ile hızlanır ve geriye dönülemez çevre problemlerini başlatır. Çevre ve insan arasındaki ilişkilerin bozulmasının sebeplerinden bir diğeri 16. yüzyıldan itibaren başlayan nüfus artışıdır. Nüfus artışı tüketici sayısının çoğalmasına, kırsal arazide yaşayan insanların kentlere göçmesine, sanayide çalışacak insan sayısının artmasına neden olurken aynı zamanda Sanayi Devrimini tetikleyen olaylardan birine çevrilmiştir. Bunun yanı sıra 16. Yüzyıldan itibaren coğrafi keşifler sonucu Avrupa ülkeleri sömürebilecek topraklar elde eder ve bu topraklardan gelen zenginlikler hesabına sanayiye yatırılacak sermaye miktarında artım olur.

Yukarıda belirtilen olaylar 18. yüzyıldan sonra Avrupa'daki bilimsel ve teknolojik gelişmelerin meydana çıkmasına sebep olur. 1763 yılında İngiliz James Watt'ın buhar makinesini keşfetmesiyle dünyada Aydınlanma Çağına girilir. Bu tarihten sonra insan ve tüm canlıların hayatını tamamen değiştirecek bir süreç başlar. Sanayi devrimi İngiltere'de başlasa da zamanla İngiltere sınırlarını aşmış, önce Avrupa'ya, ardından Kuzey Amerika ve Japonya gibi ülkelere de yayılır.

Buharlı makinenin icadından sonra bu makinenin diğer alanlara da uygulanması başlanılır. Makinenin ulaşım, gemicilik, kömür madenleri, tekstil fabrikaları ve başka alanlarda uygulanması bu alanların gelişimini sağlar. Tekstil makinelerinin geliştirilmesi sonucunda küresel üretim ve fabrikalar ortaya çıkar. Aynı zamanda buharlı makinelerin tarım alanına uygulanması sonucu toprağın daha verimli olması sağlanır, toprağın daha verimli olması sonucunda kırsalda iş bulamayan insanlar kentlere göç etmeye başlar. Sonuçta kentlerdeki nüfus sayısı artar, yaşam kalitesi ise düşer.

Sanayi gelişince doğal olarak üretim için geçerli olan ham madde ihtiyacı ve üretilen malların satılması için yeni pazarlar bulma ihtiyacı ortaya çıkar. Gemicilik ve ulaşım alanlarındaki ilerleme yeni toprakların keşfedilmesi ve sömürgecilik siyasetinin oluşmasına sebep olur. Yeni topraklara giden insanlar beraberlerinde oraya yeni şeyleri götürür ve kendi toprakları ile beraber yeni yerleri de değiştirir. Bu topraklardan getirilen farklı ürünler, bitkiler ve tohumlar, aynı zamanda Avrupa'dan oralara götürülen farklı dil, din, kültür gibi öğeler ekolojik değişimi başlatır. Keşfedilen yerlerdeki ham madde bolluğu ve bu madde için mücadele eden ülkelerin sayının artması sonucunda yeni savaşlar başlar.

18. asırda başlayan Sanayi Devrimi sonucunda teknolojik alanlarda hızla elde edilen gelişimler sonucu insanoğlunun yararına olacak birçok şey üretilir ve bu gelişmelerin dünyadaki insanların yararına olacağı düşüncesi tüm dünyayı sevince boğar. Bu anda insanlar tarafından unutulmuş bir şey vardı. Doğada var olan her şeyin bir bedeli vardır. Mine Kışlalıoğlu *Çevre ve Ekoloji* adlı kitabında doğadaki dengeyi saat mekanizmasına benzetir (Berkes ve Kışlalıoğlu, 1999: 11). Nasıl ki saatin içindeki en küçük parça ile en büyük parça birbirine bağlı olarak hareket eder ve birinin kopması sonucunda bu bütün mekanizmanın bozulmasına sebep olur ki bu mekanizmanın aynısı doğada da vardır. Doğadaki canlılar birbirlerine “besin zinciri” olarak adlandırılan zincir halkalarıyla bağlıdır ve bu halkalardan birinin kopması veya yok edilmesi diğer halkaların da etkilenmesine sebep olur ve sonuçta insan eliyle doğanın dengesi bozulmuş olur.

Teknolojik gelişmeler sonucu birçok alanda sağlanan kolaylıklar daha büyük sorunların ortaya çıkmasına sebep olur. İnsanoğlu sanayi fabrikalarında üretilen mahsullerden sonra kalan atıklardan kurtulabilmek için çözüm aradığı zaman bu atıkların oluşturduğu ilk sorunlar kendini göstermeye başlar. Atıklardan kurtulma

yolu olarak onların göz önünden uzaklaştırılmasının en doğru karar olduğu kanaatine gelinir ve bu karar uygulanmaya başlar. Sanayi atıkları denizlere dökülürse su onları uzaklara götürür, toprağa gömülürse göz önünden kalkar, santral bacaları yükseğe çıkarılırsa hava kirliliği olmaz vs. gibi çözümler kısa bir süre sorunun halledildiği fikrini oluşturur. Doğanın sihirbaz olabileceğini düşünen insanlara onun cevabı çok da gecikmez. Sanayi atıklarının gömüldüğü ve üzerine kasabalar salındığı yerlerde birden ortaya çıkan hastalıklar her şeyin bir bedeli olduğunu bir daha gösterir. Sanayide artan üretim sonucu atmosfere bırakılan sera gazının ozon tabakasına verdiği hasar sonucu bugün dünyayı tehdit eden hava kirliliği, iklim değişikliği, dünyanın akciğerleri olan tropik ormanların ve bu ormanlarla birlikte orada yaşayan hayvan ve bitki türlerinin yok olması gibi ekolojik problemler ortaya çıkar.

Yirminci yüzyılda dünyayı tehdit eden ekolojik problemler sırasına biri daha eklenir. 1945 yılında ABD'nin Japonya'ya atom bombası atması sonucunda dünya yeni bir çağ olan nükleer çağa girer. Bu olay bütün dünyada büyük tepkilerin oluşmasına sebep olsa da nükleer ve radyoaktif kirlenme bir sorun olarak yirminci yüzyılın ikinci yarısında birbirinin ardınca yapılan nükleer denemeler sonucunda ortaya çıkar. O zamanlar deneme yapan bilim insanları patlamaların ıssız bölgelerde yapılmasının ve patlamanın gücüyle atmosferin üst tabakalarına giden maddelerin bir sorun teşkil etmeyeceği düşüncesindedirler. Bu fikrin yanlış olduğu ve gerçeğin ortaya çıkması 1954 yılına tesadüf eder. Patlamalardan çok uzakta bulunan yerlerde rastlanan radyoaktif yağmurlar asıl gerçeğin ne olduğunu gösterir. Nükleer denemeler sonucunda atmosferin yukarı tabakalarında toplanan maddelerin oluşturduğu radyoaktif bulutun tüm dünyanın ekosistemi için bir tehdit oluşturabileceği fikri zamanla netlik kazanır. Bu olaylar dünya çevrecilerinin harekete geçmesine sebep olur ve 1963 yılında üç büyük güç devleti olan ABD, İngiltere ve SSCB arasında nükleer denemeleri yasaklayan bir anlaşma imzalanır. Bu anlaşma ile birlikte çevreciler ilk büyük başarısını kazanır (Berkes ve Kışlalıoğlu, 1999).

Teknolojik gelişmeler, sanayi ve endüstri büyümesi sonucunda kendinde doğaya hükmedebilme gücünü gören insan bu gücü kullanarak bir yandan doğal kaynakları bilinçsizce sömürürken bir yandan da kendi eli ile yok ettiği dengeyi kurmaya çalışır. Bugün doğaya yapılan müdahaleler sonucu ortaya çıkan sorunların gelecek için ne kadar büyük bir tehdit oluşturduğu bilim adamları tarafından ortaya

konulmakta ve bu problemlerin ortadan kaldırılması yönünde doğayı korumaya yönelik çalışmaların yanı sıra insanların bu konuda bilinçlendirilmesi için çeşitli eylemler yapılmaktadır.

Doğayı korumaya yönelik yapılan birçok hareketler ve farklı çevre politikalarının izlenmesi, dünyayı korumak için atılan adımlar insan eli ile mahvolma tehlikesi yaşayan gezegenimizi karşı karşıya olduğu tehlikeden alıkoyamadığı, yapılan araştırmalar ve ortaya konular veriler sonucunda çevre koruma eylemlerinin gözle görülecek bir sonuca ulaşamadığı aşikardır. “Büyük ölçüde insan etkinlikleri nedeniyle yeryüzünde yaşam, altmış beş milyon yıl önce dinazorlar çağının sonundan beri en büyük kitlesel yok etme olayıyla karşı karşıya bulunuyor” (Des Jardins 2006: 33). Ekolojik problemler ve çevre sorunları bütün dünyanın dikkatini yöneltmesi gereken meselelerdir ve bu problemler sonucunda ortaya çıkan sorunlar herkesin hayatını etkileyecektir.

1.1. Çevre, Ekoloji ve İnsan

Bilimsel olarak bir uzman kadar olmasa da bazı bilim sahalarının bütün insanlık tarafından bilinmesi zorunludur. İnsan hayatı boyunca bu tür bilimlerin verdiği bilgileri kullanır ve kendisine, etrafındaki diğer kişilere, çevresine faydalı birey olmak için bu bilimlerin genel kurallarını uygular. Bu bilim dallarından biri de ekolojidir:

Bilelim bilmeyelim, hepimiz bu bilimin kuralları içinde yaşıyoruz. Bu yüzden her bilinçli insanın (kendisinin bilincinde olan insanın) hiç değilse ekolojinin konusunu, içeriğini, sorunlarını, kurallarının neler olduğunu bilmesi, öğrenmesi zorunludur. Çünkü biz hepimiz bu bilimin konusu olan aynı çevre yuvarlığının (ekosferin) içinde yaşıyoruz (Berkes ve Kışlalıoğlu, 1999: 6).

Ekoloji kelimesi kökeni Yunanca olan iki kelimenin birleşmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Bu kelimeler ev anlamına gelen “oikos” ve bilim anlamında kullanılan “logos” kelimeleridir. Bu kelimeyi ilk defa kullanan ise Alman bilim adamı Ernest Haeckel’dir. Ernest Haeckel bu kelimeyi 1869 yılında kullansa da modern ekolojinin tarihi yirminci yüzyıldan başlar.

Ekoloji, canlıların yani insan, hayvan ve bitkilerden oluşan toplulukların birbirleri ve çevreleri ile olan ilişkilerini inceleyen bir bilim dalıdır. Ekoloji kelimesinin yanı sıra Türkçede doğa bilim veya çevrebilim terimleri de kullanılmaktadır. Ekolojinin araştırma alanına dâhil olan şeyler canlıların organları ve organların yaşam süreçleri değil, canlıların içinde bulunduğu ortam ve diğer

canlılar ile kurdukları ilişkilerdir. Yani bu bilim dalı bütün canlıların yaşamını ilgilendiren temel konuları ele almaktadır. Doğada var olan canlıların yaşaması ve neslini devam ettirebilmesi için hava, su, toprak ve ışık faktörlerine ihtiyaçları vardır. Bu faktörlerin hepsi ekosistemi oluşturur.

Akarsulardan göllere, kıtalardan okyanuslara, yer altındaki sulardan atmosferin en yüksek noktalarına, yaşamımızdaki en küçük canlı varlık olan bakterilerden dünyadaki en zeki varlık olan insana kadar bütün canlı ve cansız varlıklar arasında gözle görülemeyen, aslında ise basite alınmayacak kadar titizlikle kurulmuş ve son derece düzgün çalışan bir sistem vardır. Hassas bir dengeyle çalışan bu sistem yüzünden son dönemlerde ekoloji, çevre ve insan gibi kelimeler birlikte kullanılmaktadır ve gezegenimiz üzerinde yaşayan canlılar yaşamlarını sürdürebilmek için birbirleri ile iletişime geçmek zorundadırlar.

Ekolojinin alanına dahil ettiği konular teknik olarak şöyle ifade edilebilir. Adımlarımızı attığımız toprağın on kilometre derinlerinden on kilometre yükseğine kadar olan alan biosfer olarak adlandırılmaktadır. Ekolojinin ilgi alanı da bu yirmi kilometre alanda yaşam mücadelesi veren canlıların birbirleri ile olan ilişkilerini ve yaşam şekillerini incelemektir.

Ekoloji, esrarlı bir bilim dalı değildir, dünyada yaşayan bütün insanların yaşamının bir parçasıdır. Ekoloji kelimesinin çağrıştırdığı anlam ve bu kelime yeni gibi görünüyor. Kelime yeni olsa da onun ifade ettiği anlam çok eskilere dayanır. “Ekoloji, bir anlamda insanlığın varoluşu kadar eski, bir anlamda da en yeni bilim dallarından biridir” (Berkes ve Kışlalıoğlu, 1999: 15). Bu bilim dalı insanın var olduğu ilk günden beri doğayla olan ilişkisinin sonucu olarak ortaya çıkar.

Günümüzde kullanılan ekoloji, canlıların birbiriyle ve çevreleriyle olan ilişkilerini incelemektedir. Gün geçtikçe anlamını daha da genişleten bir bilim dalı olan ekoloji, insan-doğa ilişkilerini incelemekle kalmamış, aynı zamanda çağdaş dünyada düşüncelere, ülke ekonomisine yön veren bir güce dönüşebilmiştir.

Bir kavram olarak on dokuzuncu yüzyıldan beri var olan ve bir bilim dalı olarak yirminci yüzyılın başlarında ilim dünyasına katılan ekolojinin içerdiği konular yıllarca göz ardı edilir. Ekolojik sorunların dünya çapında bir sorun olarak dikkat çekmesi teknolojik gelişmeler sonucu insanoğlunun uzaya çıkmasıyla başladığı ileri sürülebilir. Uzaya çıkan astronotlar tarafından çekilen fotoğraflar insanlık tarihinde

önemli farkındalıklar yaratmıştır. Asırlardan beri insanların gözünde uçsuz bucaksız görünen dünyanın sınırları daralmış ve doğanın sınırlılığı kabul edildikten sonra ekolojik sorunlar artık yalnızca çevrebilimcilerin değil tüm dünyanın temel sorunlarından biri olabilmıştır.

Dünyayı tehdit eden ekolojik sorunlardan en önemlileri küresel ısınma sonucu karşı karşıya kalınan iklim değişikliği, güneşten gelen radyoaktif ışınları süzen ozon tabakasının delinmesi, kuraklık ve insan ihmali sonucu mahvolan tropik ormanlar, bu ormanlarda yaşayan bitki, hayvan türlerinin yok olma tehlikesi, nükleer kirlenmelerdir. Bunların yanı sıra dünyanın çeşitli yerlerinde rastlanılan asit yağmuru, çölleşme, plastik maddelerin yarattığı kirlilik, toksit atıklar, su, hava ve toprak kirlenmeleri gibi ekolojik problemler dünyada yaşayan canlıların hayatını tehdit etmektedir.

Endüstri devriminden bu yana kömür ve petrol gibi ürünlerin yakılması sonucu havada bulunan karbondioksitin hızla artışı sonucu dünya ısısı yükselmektedir. Isının artması kutuplardaki buzulların erimesine ve deniz seviyesinin yükselmesine sebep olurken kıyıda bulunan şehirlerin de su altında kalması tehlikesini oluşturmaktadır. İklim değişikliğinin olması yalnızca buzulların erimesi ve su seviyesinin yükselmesi gibi sorunları yaratmaz. Isınma aynı zamanda yağış düzeninde de değişikliğin olmasına neden olabilir ki bunun sonucunda da tarım alanında olumsuzluklar meydana getirebilir. Araştırmalar sonucunda en sıcak günlerin 1970’li yıllardan sonraya tesadüf ettiği bilinir. Bu da dünya ısısının ne kadar hızla arttığını bir daha gösteriyor. Mine Kışlalıoğlu’nun kitabında belirttiği gibi “daha ılık bir yer yüzüne doğru ilerliyoruz, ama bizi bekleyen daha sıcak dünya kesinlikle cennet değil...” (Berkes ve Kışlalıoğlu, 1999: 68).

Atmosferde çeşitli gazlar bulunur ve bunlardan bir tanesi de ozondur. Ozon tabakası dünyayı güneşten gelen kanser yapıcı ışın olan ultraviyole dalgalarından korur. Güneşten gelen bazı dalgalar çok büyük enerjiye sahiptir ve bu dalgaların canlı hücrelerinin kimyasal bağlarını kırabilme gibi etkileri vardır. Bu dalgalar yalnızca insan için değil, dünyadaki tüm canlılar için tehdit oluşturur. Yani ozon tabakası yaşamımız için koruyucu kalkan fonksiyonunu icra eder. Ozon tabakasının delinmesi ekolojik sorunlar sırasına 1986 yılında katılır.

Son zamanlar ekolojik sorunların başında gelen konulardan biri nükleer kirlenmelerdir. Doğada bulunan hammaddelerin tükenme tehlikesi ile karşı karşıya kaldığı zamanda bilim adamları alternatif enerji bulma yolunda araştırmalara başlarlar ve nükleer enerji santrallerinin bu enerjiyi temin edebileceği düşüncesinde hemfikir olurlar. Bu santrallerde görülen en küçük kaza telafi edilmesi mümkün olmayan sorunların ortaya çıkmasına sebebiyet verir.

Doğada var olan şeyler ilk günkü gibi kalmaz. Zamanla farklı koşullar sonucunda evrim geçirir, değişir. Doğanın kendi kendine, zamanla yaşadığı evrimsel değişim son derece normaldir. İnsanların karışmadıkları dünya, yani onların değişimlere maruz bırakmadıkları dünya aslında olması gereken şekildedir. İnsanoğlunun eliyle yapılan büyük değişimler doğaya zarar vermekle kalmayıp en büyük zararı yine insanoğlunun kendisine verir. Doğada bilinçsizce yapılan bu değişimler ekolojik sorunların ortaya çıkaran etmenlerdendir. “Ekoloji sorunları, insanların doğal düzene karışmaları ve kendileri dışındaki doğal nesneleri yalnızca insanlara yaradıkları ölçüde değerli saymaları sonucunda ortaya çıkmaktadır” (Des Jardins, 2006: 72-73).

Dünya insanların ve diğer canlıların evidir. Her ne kadar insanoğlu kendini diğer canlılardan üstün görüyorsa da dünyada yaşayan tüm canlılar aynı derecede önemlidirler. Çevre sorunlarının hallolabilmesini insanoğlunun kendini üstün görmesi düşüncesinden kurtulmasına bağlıdır. İnsan dünyaya ve burada yaşayan bütün varlıklara aynı gözle bakmayı başarabilirse gezegenimiz ve burada yaşayan türler mahvolma tehlikesinden kurtulabilirler.

1.2. Doğayı Korumaya Yönelik Yapılan Hareketler

İnsanoğlu çağlar boyu ihtiyaçlarını karşılayabilmek için aradığı çözümlerle çevreye zarar vermeden yirminci asra kadar gelebilmiştir. Teknolojik gelişmeler, Sanayi Devrimi, nüfus artışı ve sair nedenlerden dolayı çevreye verilen zararlar yirminci asırdan itibaren gözle görülebilir şekilde artmaya başlar.

Dünyadaki değişen yaşam, kötüye giden şartlar sosyal, kültürel, güzel sanatlar, siyaset, edebiyat gibi farklı sahalarda işlenmiştir. İnsanların doğrudan etkilendiği iklim, toprak, hava, su gibi yaşam için son derece önemli olan faktörlerdeki değişim yalnız çevrede olumsuz etkiler yaratmaz, aynı zamanda insan sağlığında da ciddi sorunlar ortaya çıkarır. Bir bireyin değil de tüm toplumun bu değişimlerden

etkilenmesi insanoğlunun çevre sorunları ile ilgili bilinçlenmesine sebebiyet verir. Bu bilinçlenme sonucu çevre sorunları ile ilgili çeşitli sosyal hareketler oluşturulur, yaşamın bir parçası olan insanoğlu da bu hareketlerin esas katılımcısı konumuna gelir.

Doğada gözlemlenen değişikliklerin fark edilmesi ve endişelerin artması sonucunda bu değişimlere dikkat çekmek amacıyla dünyanın çeşitli yerlerinde farklı kuruluşlar kurulmaya başlar. Bu kuruluşlardan ilki 1948 yılında kurulan Uluslararası Doğa Koruma Birliği'dir. Çevreyi koruma adına kurulan dünyanın en tanınmış kuruluşlarından bir diğeri Dünya Doğayı Koruma Vakfı'dır. (World Wide Fund For Nature) 1961 yılında Londra'da kurulan bu vakfın elli farklı ülkede şubesi bulunmaktadır. Bunun dışında 1971 yılında Amerika'nın Alaska'da yapacağı nükleer denemelere karşı çıkmak amacıyla kurulan ve o günden bu yana yalnızca nükleer denemelere değil çeşitli çevresel sorunlarla ilgilenen Greenpeace Derneği uluslararası bir kuruluş haline gelir.

Çevrenin maruz kaldığı değişim sonucu ortaya çıkan sorunlar, doğal felaketler, ekolojik denge bozukluğu, dünyada yaşayan canlı türlerinin neslinin tükenmesi ve insanoğlunun kendi eliyle doğaya ve kendine hazırladığı bu kötü ortam yalnızca ekoloji, çevrebilim gibi bilim dallarının değil de felsefe, edebiyat, tiyatro, sinema gibi birçok alanın da dikkatinde olan konulardandır. Özellikle son dönemlerde iklim değişikliği ve küresel ısınma gibi global sorunların dünya çapında filmlere konu edildiğini görmekteyiz.

İnsanların büyük çoğunluğu kentlerde yaşamaktadır ve dolayısıyla onların doğayla olan bağlantıları kesilmiştir. Şehirde doğup büyüyen biri için doğa televizyon ekranlarında, belgesellerde gördüğü vahşi tabiattan oluşmaktadır. Yani beton tabakaların arasında yaşayan insanın doğayla olan ilişkisi görsel ve işitsel medya ile oluşmaktadır. Bu yüzden çevre sorunlarının ne derecede önemli olduğunu insanlara anlatabilmenin en kolay ve en etkileyici yolu çağımızdaki insanların en çok ilgilendiği televizyon, internet, cep telefonu ve bilgisayardan kolayca elde edebileceği bilgileri onlara sunabilmektir. Çevresel sorunları insanlara aktarabilmede etkili bir yol olan filmler bilimsel verilerin ortaya koyduğu kanılardan daha fazla etki yaratma gücüne sahiptir. Çevre sorunlarını ele alan ve çok büyük seyirci kitlesi toplamayı başarabilen filmler sırasında doğada var olan her şeyin birbirine bağlı olduğu, bu bağın bozulması sonucunda ortaya çok büyük felaketlerin çıkabileceğini

anlatan Avatar (2009) filmi, insanoğlunun yaptığı bilinçsiz hareketlerden dolayı soyunun tükenme tehlikesi olan dağ gorillerinin korunmasından bahseden Gorillas in the Mist (1988) filmi, insan müdahalesi sonucunda oluşan iklim değişikliklerinin ortaya çıkardığı doğal felaket olan yeni bir buzul çağını anlatan The Day After Tomorrow (2014) filmi ve buna benzer birden çok film vardır.

1.3. Ekoeleştiri Kavramına Tarihsel Bakış

İnsanın diğer canlı ve cansız varlıklardan üstün görülmesi, egemen bir varlık olarak tanımlanması sonucunda ekosistemden ayrı ve diğer canlı varlıklara kıyasla daha üstün olduğu algısı ortaya çıkmıştır ki bu da insanoğlunda kendinin her şeyin üstünde bir öneme sahip olduğu fikrinin oluşmasına sebebiyet vermiştir:

Doğanın bedenine, toprağa, suya, havaya ve bitki ve hayvanlara verilen inanılmaz boyuttaki zarar yaşamın çeşitliliğini ve türlerin zenginliğini insanın da aleyhine olacak şekilde yok olmaya götürmektedir. Bu yüzden günümüzde ne doğanın bedeni ne de insanın bedeni saf ve bozulmamış değildir. Bu konu doğa yazınının özellikle üzerinde durduğu bir konu olarak çevreci söylemlerin gelişmeye başladığı 1960'lardan beri önemini korumaktadır (Opperman, 2006: 3).

Doğa yazınının amacı doğa ve insan arasındaki son derece önemli olan bağı ekolojik farkındalık yaratabilecek şekilde okura anlatmak ve insanda yaşadığı çevreye karşı saygı ve sevgi oluşturabilmektir. İnsanoğlunun eliyle ortaya çıkan ve gezegenimizin geleceğini tehdit eden ekolojik sorunların daha fazla dikkate alınması için okura çağrı yapan doğa yazını, akademik alanda kendine yer edinebilmiştir. Bir birey olarak insanın yaşadığı çevreye karşı saygılı ve sorumlu bir şekilde davranması fikrinde hemfikir olan doğa yazını temsilcileri, çevreye karşı duyarlılık taşıyan iletilerini daha geniş kitlelere ulaştırabilmek için en etkili vasıtanın edebiyat olduğu düşüncesindedirler. Son derece etkin bir söyleme sahip olan edebiyat, toplumun çevre ile ilgili algısına yön verebilecek, yeni bir boyuta getirebilecek güce sahipken aynı zamanda gelecek nesillerde de farkındalık yaratabilecek etkili bir yöntemdir. On dokuzuncu asırdan beri devam eden teknolojik gelişmeler ve bu gelişmeler sonucu ortaya çıkan çevre sorunları, tahrip edilen doğa edebiyatta ele alınan en önemli konular arasına girebilir. Bozulmuş ekosistemin yeniden eski haline getirilmesi ile ilgili edebiyatın yüklendiği işlev neticesinde farklı yaklaşımlar ortaya çıkar ki bunlar arasında en önemlisi çevreci eleştiri veya ekoeleştiri olarak da adlandırılan "ecocriticism"dir. Ekolojik bilincin gelişmesinde büyük katkı payı olan, yazılan edebi metinler aracılığıyla insanoğlunun çevreye karşı yaptığı tahribata ışık tutan ve insanın kendi bencilliği sonucu ortaya çıkan sorunları görmesini sağlayan, yalnızca

kendisine değil, dünyada yaşayan bütün canlıların bugününü ve geleceğini tehdit ettiğini göstermeye çalışan ekoeleştiri, insan merkezci yaklaşımın yalnızca doğaya değil, aynı zamanda insana da zarar verdiğini edebiyat vasıtasıyla çarpıcı örneklerle gözler önüne sermektedir.

İnsanın büyük katkısıyla ekosisteme verilen zararlar, bu zararların incelenmesi ekoeleştirin ilgi alanına girmektedir. Son zamanlarda ekosisteme verilen zararların hesaplarının ortaya konulması, bilimsel içerikli raporlar insanları etkilememektedir. Doğanın kazanç sağlayan bir şey olmadığını insan hikâyelerle anlayabilir. Bu bağlamda ekoeleştiri, ekolojinin on temel ilkesinden birincisi olan “doğanın bütünlüğü” ilkesine dayanarak doğanın bir bütün olduğunu, doğada bulunan her şeyin birer birey olduğunu ve birinde olan değişikliğin diğerlerini de etkilediğini savunmaktadır.

Ekoeleştiri, ekolojinin birinci yasası olan bütünsellik görüşünü kendine esas olarak seçer. Bu kuram insanın diğer tüm varlıkların zararına olan hareket ve davranışlarını, insanın her şeyden üstün olması gibi düşünce kalıplarını yıkmaya çalışmakla beraber diğer canlıların da en az insan kadar önemli olduğunu savunur.

Teknolojik gelişmeler ve Sanayi Devrimi sonrası ortaya çıkan sosyal ve kültürel değişimlerin, bu değişimlerden doğan ve yaşamı tehdit eden ekolojik sorunların ilk zamanlar yalnızca yaşam kalitesi diğerlerine göre düşük olan ülkelerdeki insanları etkilediği fikri oluşmuşsa da daha sonra bu değişimlerin cinsiyet, ekonomik durum, eğitim seviyesi, sınıf, ülke dahil olmaksızın herkesi etkilediği fikri kabul edilmiştir.

Dünden bugüne ekoeleştirin gelişimine bakıldığında bu kuramın farklı evrelerden geçtiği görülmektedir. “Çevreci eleştiri, kurumsallaşmış akademik bir söylem olarak, Nevada’da bir grup akademisyenin iş birliğiyle 1992 yılında resmi olarak doğmuştur” (Özdağ, 2017: 32). Ekoeleştirin bugün de kullanılan ilk tanımını, bu kuramın öncü isimlerinden olan ve Harold Fromm’la birlikte 1996 yılında ekoeleştirmenlerin makalelerini bir araya toplayarak *The Ecocriticism Reader* isimli kitabı yayımlayan Cheryl Clotfelty vermiştir: “Basitçe söylemek gerekirse, ekokritizm edebiyat ve fiziksel çevre arasındaki ilişkinin incelemesidir” (Fromm & Clotfelty, 1996: xviii). Ama terim olarak ecocriticism kelimesinin ortaya çıkması bu tarihten çok öncedir. Bu terimi ilk defa öncü çevreci eleştirmenlerden biri olan

William Rueckert 1978 yılında yayınladığı “Literature and Ecology” isimli makalesinde kullanmıştır (Fromm & Glotfelty, 1996: xix-xx). Daha sonra ABD’nin Nevada Eyaleti Reno kentinde 1992 yılında ASLE (Association for the Study of Literature and Environment) isimli kuruluşun kurulmasıyla ekoeleştiri edebiyat alanında akademik bir çalışma alanı olarak kendine yer edinir. ASLE’nin kurulmasından bir yıl sonra, ekoeleştiri kuramının resmi dergisi olan *ISLE*’nin (İnterdisciplinary Studies in Literature and Enviroment) ilk sayısı basılmıştır. 1995 yılından sonra iki yıl arayla yapılan ASLE konferansları ekoeleştirininki gidişatına yön vermektedir (<https://www.asle.org/discover-asle/vision-history/>). (03.10.2019)

Ekoeleştirel bağlamda ilk incelemeler ve yazılar Amerikan yazarlarının romanlarında kullandıkları çevreci yorumlarla başlar:

Ekoeleştiri 1990’lardaki ilk evresinde Henry David Thoreau, John Muir, Aldo Leopold, Edward Abbey, Wendel Berry, Annie Dillard, Barry Lopez ve Terry Tempest Williams gibi Amerikalı doğa yazarlarının eserleri üzerine yoğunlaşmış olsa da, ilerleyen yıllarda edebiyatın diğer türlerini de kapsamı içine almıştır (Opperman, 2012: 18-19).

Lawrence Buell’in “Birinci dalga” olarak adlandırdığı ekoeleştirininki ilk dönemi ekoeleştiri kuramının var olmasından çok önce yazılmış farklı kaynaklardan beslenir. Bu kaynakların başında gelen ve yazıldığı anda çok büyük etki yaratabilmeyi başarabilen kitap Amerikalı Rachel Carson’un 1962 yılında yayınladığı yirminci asra damgasını vuran ve tarihin gidişatını değiştiren *Sessiz Bahar (Silent Spring)* isimli kitabı olmuştur. Yazar, insan tarafından toprağa uygulanan zehirlerin faydalarından çok zararları olduğu fikrini, özellikle de DDT denilen maddenin yalnızca toprağa ve insanlara değil bütün canlılara verdiği zararı gündeme getirir. Kitabın yarattığı etki o kadar büyük olmuştur ki 1971 yılında DDT’nin kullanılması yasaklanmıştır. “Kitabın asıl başarısı, (bilimsel) bir ekoloji problemin sonradan siyasette, medyada ve popüler kültürde tartışılan ekolojik bir soruna dönüştürmesiydi” (Garrard, 2017: 19). Rachel Carson’un yanı sıra, Steward Udal, Dave Browner, Paul Ehrlich gibi biyologların yaptığı çalışmalar, yayınladıkları kitaplar ekoeleştirininki ilk dönemindeki yazarların faydalandığı kaynaklardan olmuştur.

Ekoeleştirininki ikinci dalgası 2000’li yılların başında görülen ve birinci dalganın ele almış olduğu çevre anlayışını ve çevre kavramını daha da genişletir. Çevre sorunlarının konu edildiği kitapların kapsamı genişler, kültürel çevre anlayışı oluşturulur, ekoeleştirininki ele aldığı konulara çevre, sınıf, cinsiyet gibi toplumsal kavramlar dahil olmaya başlar. Bu döneme dahil olan eserlerdeki çevre sorunlarının

yalnızca insanı değil, dünyada yaşayan tüm varlıkları, ilgilendirdiği ve etkilediği fikri ele alınır. Aynı zamanda bu dönem ekoeleştirmenin sınırlarını aşarak yalnızca Amerikan edebiyatında değil de diğer dünya halklarının edebiyatlarında da kendine yer edinmesi dikkat çeker. Diğer halkların edebiyatlarında oluşan ekoeleştirel incelemeler bu dönemde ekoeleştirmenin uluslararası bir boyuta erişebildiğini göstermektedir.

Ekoeleştirmenin üçüncü dalgasının ne olduğu konusunda tartışmalar günümüzde devam etmektedir. Üçüncü dalganın çerçevesi tam olarak çizilmemiş olsa da bu dönem ekoeleştirmenleri yazılarında küresel ısınma sorununun ortaya çıkardığı iklim değişikliği, canlı türlerinin ve biyolojik çeşitliliğin sayısının azalması, ekosistemleri tehdit eden sorunlar ve bunlardan dolayı ortaya çıkan sağlık sorunları gibi farklı konulara yer vermektedirler:

Bu üçüncü dönemde, çevreci eleştirmenin kapsadığı konular, mekâna ait küresel kavramların yeni biyolojik bölgeselcilik ile kaynaşması, uluslararası karşılaştırmalı çalışmalar, materyal ekofeminizm, hayvanlarda öznelliğe dair çalışmalar, evrimsel ekoeleştiri, posthümanizm, kültürel ekoloji, koloni dönemi sonrası çevreci eleştiri, çevresel adalet ekoeleştirmesinin genişlemesi ve çok yönlü eylemci çalışmalar olarak özetlenebilir (Özdağ, 2017: 40).

Türkiye’de ekolojik farkındalık yaratmak ve ekoeleştirmeyi akademik düzeyde tanıtır yapabilmek, aynı zamanda uluslararası bir platformda ekoeleştirmenin Türk boyutunu anlatmak için Ufuk Özdağ, Nevin Özkan, Serpil Oppermann, Elis Yıldırım gibi isimler tarafından önemli çalışmalar yapılmaktadır (Oppermann, 2012: 13). Bu kişilerin Hacettepe ve Ankara üniversitelerinin, aynı zamanda Türkiye Fulbright Komisyonu ve diğer kuruluşların destek ve katkılarıyla Antalya-Kemer’de 2009 yılında “The Future of Ecocriticism: New Horizons” adlı konferans yapılmıştır. Bu konferans ekoeleştiri alanında Türkiye’nin ilk uluslararası konferansıdır. Konuşmacılar arasında farklı ülkelerden gelen yüzü aşkın ekoeleştirmenin olması ve burada sunulan bildirilerin içinden seçilen 32 makalenin Ufuk Özdağ, Nevin Özkan ve Scott Sloviç rehberliği ile *The Future of Ecocriticism: New Horizons* (2011) adlı kitapta yayınlanması konferansın önemini bir daha göstermektedir. Bunların yanı sıra Serpil Oppermann’ın editörlüğü ile yayınlanmış olan *Ekoeleştiri: Çevre ve Edebiyat*, Ufuk Özdağ’ın yazmış olduğu *Edebiyat ve Toprak Etiği* isimli kitaplar, akademik dergilerde yayınlanan makaleler ve yazılan tezler Türkiye’de ekoeleştirmenin geniş kitlelere ulaştığını göstermektedir.

Sonuç olarak, teknolojik ilerlemenin hızla arttığı ve durdurulamayacağı bu zamanda dünyanın hâlâ yaşanılabilir bir yer olarak kalabilmesi için insanların doğa ile uyum sağlamak zorunda olduğu kaçınılmaz bir gerçektir. Doğayı korumak için yapılan her türlü bilinçlendirme ve hareket dünyada yaşayan her varlığın geleceğinin olabilmesi açısından büyük öneme sahiptir. evre farkındalığı oluşturabilmek, bilinçli insan yetiştirebilmek için eğitimin ve edebiyatın önemi inkâr edilemez boyutta byktir. Edebi eserler milyonlarca kişiye ulaşmakla birlikte onların hislerine dokunarak evre sorunlarına daha duyarlı olmalarını sağlayabilen çok büyük etkenlerdir. Edebiyatın insan ile çevresi arasında bozulan ilişkiyi onaracak güce sahip olduğunu bilen doğa yazını temsilcileri ve ekoeleştirmenler dünyada yaşayan bütün canlıların haklarını koruyabilen duyarlı bir toplum yaratabilme yolunda edebiyatın sınırsız gücünü kullanmaktadırlar.

İKİNCİ BÖLÜM

2. EKOELEŞTİRİNİN BESLENDİĞİ GÖRÜŞLER VE YAKLAŞIMLAR

2.1. Derin Ekoloji

1960'lı yıllardan sonra ortaya çıkan ve farklı yaklaşımlardan beslenen ekoeleştirenin bilgilerinden yararlandığı akımlardan biri de derin ekolojidir. Derin ekoloji terimini ilk kez kullanan ve bu çağdaş doğa akımının tanımını yapan Norveçli Arne Naes olmuştur. Kuramdan ilk defa 1973'te yayımlamış olduğu "Deep Ecology Movement: Some Philosophical Aspects" isimli makalesinde bahseden Arne Naes, hem doğa felsefesine farklı bakış açısı kazandırmış hem de ekoeleştiri alanına yeni bir inceleme sahası dahil etmiştir (Opperman, 2012: 59).

Naes'in derin ekoloji kavramını ortaya çıkarması aslında onun sığ ekoloji olarak adlandırılan ve derin ekolojiye zıt görüşler ifade eden bu kuram hakkındaki düşüncelerini belirtmesiyle başlar. Derin ekolojinin tanımını yapmazdan önce sığ ekoloji hakkındaki fikirlerini dile getiren Naes'e göre çevresel sorunların ortaya çıkma nedenlerini açıklarken bu sorunların sebebi olarak yalnızca kullanılabilir doğal kaynakların sınırlılığını ön plana alan sığ ekoloji, ortaya çıkan çevre sorunlarını halletmede yeteri kadar etkili değildir. Sığ ekolojinin insan merkezli bir kuram olması onu derin ekoloji ile karşı karşıya koymaktadır. "İnsanın doğa içerisinde onun hâkimi veya efendisi rolünü üstlenerek, sınırsız sömürü potansiyeline sahip bir tür olarak algılanması ve bunun sonucunda doğayı istediği gibi kullanması sığ ekolojinin temel yapı taşları arasındadır" (Opperman, 2012: 60).

Doğanın yalnızca insana fayda sağladığı ölçüde değer kazandığını savunan sığ ekolojiye karşı çıkan derin ekolojistlere göre bugün karşılaştığımız ekolojik sorunların temel nedenlerinden biri insan ve doğa arasında yapılan bu ayrımcılıklardan ileri gelir. Ekolojinin bütünlük ilkesine karşın insan ve doğa arasındaki ilişkiyi reddeden ve insanı doğadan ayrı tutan sığ ekolojinin savunduğu faydacılık anlayışı sonucu doğada bugün onarılamayacak büyük ekolojik sorunlar ortaya çıkar.

Arne Naes, derin ekolojinin tanımını detaylı olarak vermeden önce bu felsefi yaklaşım ile sığ ekoloji felsefesini mukayese eder. Çevre sorunları açısından iki kuramın öne sürdüğü fikirler birbirine zıttır. Sığ ekolojistler çevre sorunlarını halletmede yüzeysel yöntemler uygulamanın taraftarıdır. Bu yaklaşıma göre çevre

kirliliğini azaltabilmek için teknoloji kullanılmalı, kanunların yardımı ile kısıtlamalar yapılarak kirlenmenin önüne geçilmelidir. Derin ekolojistlerden farklı olarak sığ ekolojistlere göre çevre kirliliğinden zarar gören tek tür insandır. Derin ekolojistler ise bunun tam tersini savunmaktadırlar. Çevre kirliliğinin karşısının alınması zamanı yalnızca insan ve onun sağlığı değil, aynı zamanda gezegendeki diğer türlerin de bu kirlilikten olumsuz etkilendiği için bu sorunların nedenlerini bulup sorunu daha derinden halletme taraftarıdır. Doğal kaynakların yalnızca insanlara yararlı olduğu için korunmasını öne süren sığ ekolojistlere karşın derin ekolojistler doğal kaynakların insanlara faydalı olduğu için değil, kendi değerlerine göre korunmasının gerekli olduğunu öne sürmektedirler.

Derin ekoloji felsefesi insan-doğa ilişkisini belirgin bir şekilde ortaya koyan, doğayı anlamlandıran ve doğanın temel ilkelerinden biri olan bütünsellik anlayışını içeren Taoizm, Şamanizm, Budizm gibi Doğu dinlerinin temel ilkeleri ile paralel bir yapıya sahiptir. “İnsanmerkezli değerler sisteminden doğamerkezli değerler sistemine geçiş derin ekolojiye atfedilen radikalizmin temelidir ve onu Batı felsefesinin ve dinlerinin neredeyse tamamının karşısında konumlandırır” (Garrard, 2016: 43).

Doğanın kendiliğinden bir değere sahip olduğunu savunan ve doğaya zarar verebilecek her şeye karşı çıkan derin ekolojiye karşı çıkararak eleştiriler yöneltenler olmuştur. Doğa ile insanı karşıtlık içerisinde ele alan derin ekolojistler, dünyada bulunan her canlının değerli olduğunu savunurken insana karşı yaptıkları haksızlığı göz ardı ederler. İnsan da doğanın bir parçasıdır ve dolayısıyla diğer canlılar gibi onunda kendi hakları vardır. Sığ ekolojinin yüzeysel olduğunu söyleyen derin ekolojinin kendi içerisinde bazı tutarsızlıkları vardır. Doğada var olan eşitlikten bahsederken bu eşitliği bozan ırkçılık, yoksulluk, cinsiyet ayrımı gibi konulara dokunulmaması bu felsefenin yüzeysel olduğunu göstermektedir. Derin ekoloji hakkında yapılan eleştirilerden biri de ekofeministlerden gelmektedir:

Ekofeministlere göre derin ekolojistler erkeğin (insanın) doğa üzerindeki hakimiyetiyle kadının erkekler vasıtasıyla doğa üzerindeki hakimiyetini tarihsel ve felsefi açıdan görememektedir. Naess'in ortaya koyduğu sınıfsız toplum düşüncesi yapaydır ve bir mal olarak doğa ile patriarşik toplumda bir mal olarak kadın arasındaki ilişkiye önem vermemektedir. En derin ekoloji ise hem feminist hem de siyasal- sosyal olarak eşitlikçidir (Yaylı ve Çelik, 2011: 376).

Çevre sorunlarının temel sorunları sırasında ilk olarak nüfus artışını gören derin ekolojistlere göre nüfus artışı sorunu hallolursa çevre sorunları da ortadan

kalkabilir. Asıl sorunun nüfus fazlalığında değil, tüketim eşitsizliğinde olduğunun farkında olmayan derin ekolojistler, sorunun temel kökenine inmeden yüzeysel olarak incelemişlerdir.

2.2. Toplumsal Ekoloji

Çevresel sorunlara ve doğadaki değişimlere yönelik olarak ortaya çıkan ve ekoeleştirisinin de beslenmiş olduğu görüşlerden olan toplumsal ekolojinin ilkelerini belirleyen Rus kökenli Murray Bookchin'dir (1994: 11). Toplumsal ekoloji içerikli makaleleri ve kitaplarıyla dünyada adından söz ettirmeyi başaran Bookchin, 1974 yılında Plainfield Vermont'da Toplumsal Ekoloji Enstitüsü'nü kurmuş ve yöneticilerden biri olmuştur (Bookchin, 1994: 13).

Yaşamın geleceğinin toplumun geleceğine bağlı olduğunu savunan toplumsal ekoloji, derin ekolojiden farklı olarak insanı ve onun yaptığı yapıtları doğadan ayırmaz, doğayla birlikte ele alır. Her canlının kendine has "içsel değeri" olduğunu ileri süren derin ekolojistlere karşı çıkan toplumsal ekoloji ilkelerine göre türler arasındaki eşit değer anlayışı, yani doğa tarafından ona bahşedilen bilinç ve tefekkür sayesinde diğer canlılardan seçilen, çevresini, kendisini değiştirebilen insan ile diğer canlı ve cansız varlıkların aynı kefeye konulması yanlıştır. Aynı zamanda toplumsal ekoloji çevre sorunlarının ve tahribatlarının ortaya çıkma sorumlusu olarak bütün insanların aynı derecede günahkâr olmadıklarını dile getirir:

Günümüz sömürücü toplumunda tüm insanlar "aynı derecede" bu krizden "sorumlu" tutulur ve suçlanırlar. Yani nükleer santrallerle çalıştırılan pek çok fabrikanın sahibi ile bizim köydeki Ali emmi ya da bir gecekonudaki evinde halı dokuyan Fatma aynı kefeye konur. Bu krizden aynı oranda suçlu olduklarından aynı oranda bedel ödemeleri beklenir (İdem, 2002: 9).

Toplumsal ekoloji insanın doğaya hükmetmesi ve sömürmesinin insanın insana hükmetmesi ve onu sömürmesinden kaynaklandığını savunur. Bu yaklaşıma göre doğa yeryüzünde olan her şey değildir. Toplumsal ekoloji ilkelerinde doğa ikiye ayrılır. Birinci doğa olarak belirtilen doğa, insanın dahil olmadığı, gelişimden uzak kalan organik dünya olarak tanımlanabilir. İnsanlar tarafından değiştirilen, yeniden yaratılan şeyler ikinci doğanın içine girer. Doğanın böyle bir tanımının yapılması toplumsal ekolojinin derin ekoloji ilkelerine zıt bir yapıya sahip olduğunu bir daha gösterir. Derin ekolojistlerin ikinci doğayı küçümseyip insanlık ve varoluş boyunca onun elde ettiği kazanımları hiçe sayarak birinci doğayı yüceltme eğilimine karşı toplumsal ekoloji her iki doğayı birbirine son derece güçlü bağlarla bağlı olan bir

bütün olarak ele alır. “Bir bütün olarak doğanın bu iki gelişimini karşıt ve tamamen düalist bir zıtlık değil de son derece yaratıcı ve paylaşılan bir “evrim” olarak ele alan hemen hemen tek yaklaşım toplumsal ekolojidir” (İdem, 2002: 9).

Dünyada var olan ekolojik sorunların ve çevre tahribatlarının tamamının teknolojik gelişmelere bağlı olduğu düşüncesinin doğru olmadığı kanaatinde olan bu düşünceye göre teknolojinin, doğaya verdiği zararların yanı sıra insanla doğanın birlikte uyum içerisinde yaşayabilmesini kolaylaştıran etken olduğu konusunun unutulmaması gerekir. Yanlış cevaplar almamak için doğru soruların sorulması gerektiğini savunan toplumsal ekolojistlere göre, “Soru, insanlar doğaya müdahale etmeli mi etmemeli mi sorusu değil; insanlar doğaya “nasıl”, ne amaçlarla, hangi “etik temellerde” müdahale etmeliler sorusudur” (İdem, 2002: 10). Bookchin’e göre ne kadar karmaşık olursa olsun insan ve doğa arasındaki ilişki belirlenmelidir. İnsanın doğadaki yeri belirlenmezse çevre sorunları ile ilgili yapılan işler ve tartışmalar neticesinde bir sonuca varılması güç olacaktır. “Doğanın ne olduğu ve insanlık ile toplumun doğadaki yerinin ne olduğunu anlamadıkça, açık görüşlere dönüşmeyen veya etkin bir eylem için yol gösterici olmayan, anlaşılması güç sezgilerle ve sıradan duyarlılıklarla baş başa kalacağız” (Bookchin, 2017a: 24).

Tüm dünyayı etkileyen ve ilgilendiren ekolojik sorunların hâkim olduğu çağımızda toplumsal değişim tercih konusundan çıkarak zorunluluk hâline gelmiştir. Köklü bir toplumsal değişimin olması gerektiğini savunan toplumsal ekoloji ilkelerine göre, değişimin olması kadar bu değişimin nasıl olduğu da son derece önemlidir. Bu değişim zoraki bir şekilde değil kendi kendine doğal olarak ortaya çıkmalıdır. Tarihe bakıldığında zaman zorlama yoluyla yapılmış olan toplumsal değişimlerin eğilimli ve istekleri belli olan bir halk tarafından desteklenmediği sürece başarısız olduğu görülüyor. Bu açıdan baktığımız zaman Bookchin, toplumsal değişimin önündeki ilk engel olarak “iradeleri halkın kendiliğinden hareketlerini ikame eden liderlerde” görür (Bookchin, 1994: 118).

Bookchin’in de belirttiği gibi, bugün dünyanın daha önce rastlamadığı en büyük ekolojik krizlerle karşı karşıya kalmasının sebebi bugünkü toplumun geçmişteki bütün toplumlardan daha fazla ekolojik dengeye tesir etmesidir. Doğal evrimin ona bahsettiği potansiyeller sonucu doğada önemli bir yerde duran insan evrim sürecine yön verebilme gücüne sahiptir.

Toplumsal ekolojistlerin amacı tahrip olmuş gezegenin bir an önce eski haline dönebilmesi için ekolojik farkındalık yaratabilmek ve duyarlı bir toplum oluşturmaktır. Onların düşüncesine göre, yalnızca duyarlı bir toplum çevre tahribatlarının önüne geçebilir ve onları ortadan kaldırır.

2.3. Ekofeminizm

Çağımızda gezegenimizin bilinçsizce sömürülmesine karşı çıkan gruplardan birini de kadınlar oluşturmaktadır. Çevre tahribatlarına karşı mücadele eden kadın toplulukları ekofeminist adı altında birleşirler. Ekofeministler doğaya karşı yapılmış haksızlıklarla kadınlara karşı yapılan hareketler arasında bir bağ olduğu düşüncesindedirler. Bir kuram olarak ekofeminizmin ortaya çıkması 1970'li yıllara tesadüf etmektedir. Ekofeminizm kelimesini ilk defa 1974 yılında kullanan kişi Fransız feminist Françoise d'Eaubonne olmuştur (Oppermann, 2012: 177). Günümüzde ekofeminizmin tam olarak neyi ifade ettiği hakkında kısa ve öz bir tanım verilemeyebilir. Günseli Tamkoç, ekofeminizmin kısa ve öz tanımının yapılamamasının nedeni olarak ekofeminist grupların “fikir birliğine vararak harekete geçebildikleri tek bir formül bulamayışları” olduğu kanaatinde (Tamkoç, 2012: 77). Val Plumwood ise ekofeminizmin ne olduğu ve neye hizmet ettiğini şöyle açıklar:

Ekofeminizm son yirmi yıl içinde hem eylemci mücadeleye hem de kadınların ezilmesi ile doğanın tahakküm altına alınması arasındaki bağlantıların kuramsallaştırılmasına büyük katkılarda bulunmuştur. Bazı versiyonları, ırk, sınıf, toplumsal cinsiyet ve doğa üzerinden işleyen dört sömürü biçimiyle de hesaplaşmıştır (Plumwood, 2004: 9).

Ekofeministlere göre ilk günden bu yana sömürülen dünya ile ezilen kadınlar arasındaki bağ küçümsenmeyecek kadar büyüktür:

Kadınların sömürülmesi ve haksızlıklara uğraması ile doğanın sömürülmesi arasındaki çok yakın bağ veya ilişki ekofeminizmin temel anlayışı olmakla beraber, ekofeminizmin ırkçı, etnik, cins, yaş ve sosyal sınıf ve cinsel tercih gibi ölçeklere dayanarak yapılan baskıların ve ayrımcılığın karşısındadır (Tamkoç, 2012: 77).

Bir hareket olarak ekofeminizmin oluşması ve ortaya çıkma sebepleri arasında cinsel ayrımcılık, savaş, sınıfcılık, ırkçılık, doğasal tahribatlar gösterilebilir. Doğa ile kadınların sömürülmesinin kökenindeki sebepler sırasında ataerkil düşüncenin, kapitalizmin, sömürgeciliğin, militarizmin geldiğini düşünen ekofeminizmin amacı bu sistemlerin kadınlar ve doğa üzerindeki etkilerini araştırıp çözüm yolları üretmektedir.

Ekofeminizm kadın ve doğa haklarını savunurken aynı zamanda hayvan özgürlüğü, türcülük, cinsiyetçilik, çevre problemlerinden ırkçılık, cinsel istismar, sömürgecilik gibi birçok konuyu masaya yatırarak ortadan kaldırabilmek için yollar arar. Kadınlar ve çevre üzerinde kurulmuş olan tahakküm arasındaki ortak noktalara odaklanmış olan ve günümüzde de güncelliğini koruyabilmiş felsefi bir akım olan ekofeminizm, hem kadın hareketleriyle hem de çevresel hareketlerle ilişkili bir şekilde ilerlemektedir. Ekofeminizmin içerdiği çevreci harekete bakıldığı zaman doğrudan çevre sorunları ve ekolojik krizle ilgilendiği için önemli olduğu görülüyor. “Feminist bir hareket olarak ise, sosyal ve politik statüde kadının değerinin basite indirgenmesini eleştiren feminist bir manifesto, feminist bir hareket, feminist bir ayaklanma ve bir kuram olarak düşünülebilir” (Oppermann, 2012: 173).

Ekofeministler bugün dünyada var olan kültür/doğa, aktif/pasif, mantık/duygu, akıl/beden, erkek/kadın gibi karşıtlardan birinci gelenlerin ikincilerden daha üstün olduğu, ikincilerin baskı gördüğü ve ezildiği konusunda hemfikirler. İktidar ilişkilerine son verilmediği sürece doğanın sömürülmesinin önüne geçilemeyeceğini belirten ekofeministler doğada var olan düzenin bozulma nedenleri olarak bu ikili karşıtlığı gösterirler.

Diğer yaklaşımlarda olduğu gibi ekofeminizmin ileri sürdüğü fikirlere karşı çıkan ve içeriğini eleştirenler olmuştur. Bu eleştiri sahiplerinden biri olan Murray Bookchin, ekofeminizmin ilk zamanlarda kendinde bulundurduğu etkileyici söylemlerini zamanla kaybettiğini dile getirir. “Hepsi olmasa da ekofeministlerin büyük çoğunluğu şimdi, kadınların erkeklere göre bilişsel ve ahlaksal açılardan ayrıcalıklı olduklarını söylemektedirler; buna karşın feminist hareketin başlangıçtaki evrenselci ve eşitlikçi yaklaşımı önemli ölçüde kuruyup gitmiştir” (Bookchin, 2017a: 13).

Ekofeminizm ile derin ekoloji karşılaştırıldığında bu iki yaklaşımın hem benzer hem de farklı yanları olduğu görülüyor. Bu yaklaşımlar çevre sorunlarının sebebi olarak farklı unsurları gösterirler. Derin ekoloji çevre tahribatlarında cinsiyet ayırımından bahsetmeden bütün insanların aynı derecede sorumlu ve suçlu olduğu fikrini öne sürüp insan merkezilik fikrini ortaya atarken ekofeminizm erkek merkeziliği ekolojik sorunların başlıca nedeni gibi gösterir. Her iki yaklaşımın yaptığı hata doğal kaynakların sınır tanımaksızın sömürülmesinin suçluları sırasında bütün insanları (derin ekoloji) ve bütün erkekleri (ekofeminizm) aynı oranda suçlu

bulmalarıdır. Başka bir açıdan bakıldığı zaman doğal tahribatların sorumlusu olarak bütün erkekleri aynı derecede suçlu bulan ekofeministler bütün kadınların da eşit şekilde çevre kirliliğinde pay sahibi olmadığı kanaatindedir. “Nitekim endüstrileşme ve kadının iş hayatına girişiyle birlikte kadınların da pek çok çevresel soruna yol açan kararların hatta uygulamaların altına imza attıklarını görmek mümkündür” (Ayaz, 2014: 282). Kadınların da doğaya zarar verdiği ve müdahil olduğu gerçeğini görmezden gelen ekofeminizmin doğaya yapılan zararların hepsini erkeğin üstüne yıkarak kadınları suçsuz çıkarması yanlıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. EDEBİYATTA TABİAT VE EKOELEŞTİRİ

İnsan doğadan etkilenir, kendisi de doğayı etkiler. İnsanlardan çok önce var olan ve insanlarla birlikte anlam kazanan doğa, bir diğer adıyla tabiat bütün alanlarda etki yaratır. Edebiyat da bunlardan birisidir.

İnsanın tabiatla olan ilişkisi zamanla farklı şekil almaya başlamıştır. 18. yüzyılda Avrupa’da tabiat vahşi olarak tanımlanır ve doğal olarak vahşi tabiat medeni bir şey olarak değerlendirilmez. Medeni olmayan ve çirkin olan tabiat o çağda insanların zevkine göre güzel bir şey olmamıştır ve güzel olmadığı için de edebiyata konu edilmemiştir. 19. asırda romantizm akımının başlaması ile tabiata bakış değişir. Thomson, Coleridge, Wordsworth gibi şairlerin eserlerinde vahşi tabiattan artık güzel bir yer olarak söz edilmeğe başlanılmış, tabiat güzellikleri şiirlerin ana temasına dönüşebilmiştir. Ahmet Edip Uysal’ın düşüncelerine göre en önemli romantik şair William Wordsworth, insan-tabiat arasındaki ilişkileri şiirlerinde derin ve felsefi bir şekilde işlemiştir (Elçin, 1993: 5). Tabiatı kendine bir din olarak seçen Wordsworth için tabiat bir ana, bir öğretmendir. İnsana tabiattan zarar gelmediği düşüncesinde olan şair herkesin doğduğu zaman içinde büyük bir tabiat sevgisi olduğunu, bu sevginin zamanla farklı etkenler sonucunda azaldığını dile getirir.

Türk edebiyatında tabiatın ne zamandan beri işlendiği konusundaki görüşler farklılık göstermektedir. Bazı düşünürlere göre tabiatın edebi eserlere dâhil olması yazılı kültürün henüz var olmadığı çok eski dönemlere kadar gider. Bir grup edebiyat kitaplarında ise Türk edebiyatında tabiatın ele alınması Tanzimat’tan sonra Abdülhak Hamid Tarhan’ın *Sahra* isimli eseriyle başlamıştır. Sonucu fikre Sabri Esat Siyavuşgil şöyle yorum yapmıştır:

Bu hükme göre Türk şairi asırlarca tabiat dışında yaşayabilmiş, gözü görmemiş, kulağı duymamış garip bir mahluk oluyor... Nihayet, Tanzimat’la Avrupa’ya açılan pencereden, o ana kadar hiç görmediğimiz bir alemi, dağlarıyla, denizleriyle, ağaçları ve kuşlarıyla tabiatı seyrediyoruz. Bu harikulade manzaranın karşısında heyecan duyuyoruz ve bizimle tabiat arasında ilk muadele, bu ani karşılaşmanın bir mucizesi oluyor (Elçin, 1993: 7).

Tabiat edebiyatta asırlar boyunca çeşitli edebi, felsefi, içtimai cereyanlarda farklı şekilde kaleme alınmıştır. Hem yabancı halkların edebiyatlarına hem de Türk edebiyatına bakıldığında bu edebiyatların muhtelif devirlerinde muhtelif cereyanların

kendini gösterdiği ve bu cereyanların tesiriyle oluşan, her devirde farklılık gösteren bir tabiatın olduğu görülür.

3.1. Bazı Halk Edebiyatı Örneklerinde Tabiat

Şamanist dönemden bugüne kadar olan zaman aralığına bakıldığında doğanın bu dönemlerde ele alınma şekillerinde farklılık olduğu görülür. Türk mitolojisinin ilk örneklerinden olan Yaradılış Destanı'nda insanoğlunun yanı sıra tabiat unsurları da anlatılır. Dünyanın nasıl yaratıldığını anlatan bu destanda tabiat öğelerinden bahsedilirken onların önemi de belirtilir. “Kutsal su, gülen ay, parlak gökyüzü, ışık saçan yıldızlar, gündüzün tacı güneş” gibi söz öbeklerinin kullanılması onlara verilen değeri göstermektedir (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 19).

Eski Türklere dair tarihsel, sosyal, kültürel bilgilerin elde edildiği Oğuz Kağan destanında Türkler için tabiatın önemli olduğu bu eserdeki işleniş şeklinden belli olur. İnsanoğlunun varlığı ile birlikte doğanın üç temel imgesi olan su, hava ve toprağın bu destanda kullanışı Türklerin doğa ile ilişkisinin ne kadar derin olduğunu gösteren bir tasarruftur. Bu destanda Oğuz Kağan'ın çocuklarına Gün, Ay, Yıldız, Gök, Dağ, Deniz isimlerinin verilmesi tabiata verilen değer göstericisidir. Destanda ormanlık alandan “ulu” bir yer olarak bahsedilir. “Bu çağda Türk ülkesine yakın bir yerde ulu bir orman vardı. Ormanın içinde çok dereler, çok ırmaklar vardı. Hepsi de ihtişamlı akardı” (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 31). Ormanın ulu bir yer olarak anlatılması Eski Türklere olan ağaç kültürüne bir işaret olarak kabul edilebilir. Tabiatın var olan her bir canlı ve cansız varlık gibi ağaçların da Türkler için kıymetli olduğunun kanıtıdır.

İster anonim isterse de yazarı belli olan halk edebiyatı örneklerine bakıldığında tabiat öğelerinin büyük hayranlıkla tasvir edildiğini görmek mümkündür. Tabiatın insanda uyandırmış olduğu bütün hisler, sevgi, heyecan, sevinç, keder, sevgiliden şikâyet, hasret ve s. gibi duygular tabiat aşığı olan anlatıcının dilinden verilir. Halk edebiyatının hacim açısından en küçük örneği olan mânilerin dört mısralık alemine kimliği meçhul olan şair, bütün his ve duygularını sığdırabilmektedir. Mânilerin girişi olarak nitelendirilebilen ilk iki mısrasında genellikle doğa unsurlarına hitap edilir. Sabri Esat Siyavuşgil, bunu şöyle ifade etmektedir: “Mânilerin ilk iki mısraı, ilhamın tecellisi, ya bir kuş civıltısı, yahut bir rüzgâr veya su sesidir”. Bu fikirlere örnek olarak aşağıdaki mâni verilebilir:

Ay doğar ağaçlara
Şavkı vurur taşlara;
Ben yârimi sorarım
Gökte uçan kuşlara (Elçin, 1993: 13).

Eşsiz güzellikleri ile insanı derinden etkileyen tabiat öğeleri aşıklarında ilham kaynağı olmuştur. Doğayı küçük çocuk masumiyeti ile izleyen halk şairi, bu esrarengiz sahne karşısında heyecanını gizleyemez. Divan edebiyatında görülen tabiata insani özelliklerin atfedilmesi hadisesine halk şiirinde rastlanmaz. Tam tersine, halk şairi tabiat olaylarını kendi içindeymişçesine hisseder. Çünkü halk şairi etrafında gördüğü her şeye tabiatla arasında büyük bağ olan bir “ruhun gözü ile bakmaktadır” (Elçin, 1993: 17). Klasik edebiyatta doğa insandan etkilenip onun ruh haline benzemekten halk edebiyatında şair kendisini doğaya benzetir ve ona benzemekten büyük sevinç duyar. Tabiat ile arasında güçlü bağ olan şairin ondan ayrılması gurbet acısı ile yanıp tutuşmasına sebep olur. Karacaoğlan’dan alınan aşğıdaki parçada memleket hasretinden söz edildiği ve oradaki tabiat öğelerinin özlendiği görülür:

Karacaoğlan yavuz ata binerdi
Üstümüzde avcı kuşlar gezerdi
Ha deyince beş yüz atlı inerdi
Akça ceranları kovanlar hani? (Elçin, 1993: 19)

Karacaoğlan’ın edebi faaliyetine bakıldığında birçok tabiat unsuruna, özellikle dağlara hitaben yazılmış birden fazla şiirin olduğu ortaya çıkar. Halk edebiyatı öğelerinde, bilakis Karacaoğlan’ın eserlerinde tasvir edilen tabiat, sınırları belirsiz, soyut bir mekân olmaktan çıkarak şairin çok iyi bildiği belli bir yer olarak şiirlere dahil olur. Karacaoğlan’ın “Çukurova bayramlığın giyerken” dizesi ile başlayan koşmasında ilkbaharın gelmesiyle Çukurova’da oluşun değişimlerin aşık üzerindeki coşkusu verilir. Bu şiirde methedilen dağlar mücerret bir yer olarak tasvir edilmemiştir:

Çukurova bayramlığın giyerken,
Çıplaklığın üzerinden soyarken,
Şubat ayı kış yelini boğarken,
Cennet dense sana yakışır dağlar! (Elçin, 1993: 17-18)

Şiirin ilk dörtlüğünde kış mevsiminin bitimi ile Çukurova dağlarındaki değişim anlatılır. Şair buranın ilkbaharda adeta cennet güzelliğinde olduğunu belirtir. Karacaoğlan’ın dağa atfettiği bir diğer şiiri “Alaman Dağların Türküsü”dür. Şiirden anlaşıldığı kadarıyla şair bir yolculuk sırasında bu dağlardan geçer. Yol boyunca

bataklıklarla karşılaştığını, dağı bürüyen dumanın onlara engel olduğunu, ama bütün zorluklara rağmen sonunda ovaya inerek bu eşsiz güzelliğin nimetlerinden faydalandıklarını şöyle ifade eder:

Yürek doymaz havasına,
Şükür indik ovasına,
Vardık hem yaylasına,
Sarpdur Alaman dağları.
Çok durur taze meyvası,
Lezzetlü kızıl alması,
Sararmış olmuş ayvası,
Sarpdur Alaman dağları (Elçin, 1993: 34).

Verilen örneklerden de görüldüğü üzere Halk edebiyatında tabiat, ona hayran olan, kendini doğanın da dâhil olduğu bir bütünün parçası olarak gören halk şairinin dilinden hayranlık duyulan bir mefhum olarak eserlerde işlenir. Kırsal hayatın içinde, tabiatın koynunda doğup büyüyen şairin kendisi gibi onun görüp eserlerine konu etmiş olduğu tabiat da reel bir unsur olarak karşımıza çıkar. Pastoral hayatın bütün ayrıntılarıyla ortaya çıktığı bu edebiyatta şair, dâhili alemi ile tabiat unsurlarını iç içe tasvir ederek insan ve doğa arasındaki karşılıklı ilişkiyi okuruna takdim eder.

3.2. Bazı Divan Edebiyatı Örneklerinde Tabiat

Divan edebiyatına bakıldığında şairlerin tabiata olan bakış açısında tasavvufun yoğun tesiri olduğu görülür. Divan şairinin gözünde tabiat bütün unsurlarıyla dağı, deresi, ağacı, çiçeği, havası, suyu ile- Tanrının varoluşuna bir işarettir. Tabiatı bir ayna olarak gören divan şairi, o aynaya baktığı zaman yalnız kendisini, insanı görür. Divan şiirinde İslam felsefesinin eseri olan mistik hava vardır. Divan şairi kendi hayal gücünün tabiata boyun eğmesine izin vermez, tam tersine tabiatı kendi düşünce yapısına uygun şekilde işler ve dünya görüşüne göre şekillendirir.

Divan edebiyatında şairin oluşturmuş olduğu levhalarda alışılmış tabiat peyzajları görülmez. Şiirde verilmiş olan manzaralar belli bir yeri anlatmaz. Şairin anlattığı tabiat somut bir olayı değil, bütünü anlatır. Divan şiirine bakıldığında tabiat unsurlarının orijinalliğini kaybederek birer sembol haline geldiği görülür. Şiirlerde sık sık karşılaşılan bülbül tabiatında yaşayan bir kuş olmaktan çıkarak sevdiğine kavuşamayan, içinde yaraları olan herkesin kendini onda bulacağı bir sembol olmuştur. Bunun yanı sıra tasvir edilen gül bahçeleri gerçek hayatta karşımıza çıkan gül bahçeleri değil, yalnızca cennette rastlayabileceğimiz bir mekân olarak işlenir. “Velhasıl divan şairinin tabiatı görüş ve anlayışı, onun dünya görüşüne tabidir. Her

yerde vücut ve hüsn-i mutlakın tecellisini gören şairin nazarında tabiat, canlıdır, insanlaşmış bir bütündür, mücerret bir mefhum, bir sembol haysiyetini kazanır” (Elçin, 1993: 12).

Divan şiirinde tabiat olayları doğal anlatımından çıkarak gerçek edeninin dışında başka bir olaya bağlanır. Burada kullanılan tabiat ile ilgili unsurlar asırlar boyu Divan şiirinin hayal sisteminde yer alan sembollerdir. Şiirlere bakıldığı zaman şairlerin tabiata yer verirken edebi geleneğin kurallarına harfiyen uydukları açıkça görülür. Uzun yıllardır süregelen edebi gelenek, şairlerin kültür ve inancına tesir etmiş, şekillendirmiştir. Divan şairi dış dünyayı anlatırken ilahi güzelliğe gönderme yapmak istediği için doğa varlıklarını, tabiat olaylarını gerçekliğin dışında, mecazi anlamıyla kullanır. Yukarıda söylenenlere Fuzuli'nin şu beyti örnek olabilir:

Ravza-i kûyına her dem durmayup eyler gûzar
Âşık olmuş galiba ol serv-i hoş reftara su (Elçin, 1993: 110).

Beytin açıklamasını verecek olursak, ilk bakıldığında burada doğal bir olay olan suyun akışından bahsedilmektedir. Lakin bu beyti Divan edebiyatı kodları ile açmaya çalışırsak şairin başka bir şey anlatmaya çalıştığını görürüz. Öyle ki şair suyun bahçeye akmasını doğallıktan çıkarmış, akma sebebi olarak suyun yürüyüşü hoş, servi boylu güzele âşık olmasını gösterir. Dolayısıyla bu beyitte suyun akmasının orijinallüğinden çıkarılarak başka bir olaya bağlandığı ve hüsn-i ta'lil sanatı yapıldığı görülür.

Divan edebiyatındaki tabiatı diğer devir edebiyatlarından ayıran bir özellik burada insanın tabiattan üstün konumda kaleme alınmasıdır. Halk edebiyatında görülen olağanüstü tabiat olaylarına olan hayranlık, tabiata olan inanç ve verilen değere divan şiirinde rastlanmamaktadır. Divan şiirinde insan ve ona ait özellikler daha değerli olduğundan tabiat öğelerinin her birine bu özelliklerin aktarıldığı görülür. Kuş, hayvan ve bitkilere işlenmiş bu özellikler sonucu teşhis, intak gibi sanatlar yaratılmıştır:

Serv ser-keşlük kılur kumrî niyazından meğer
Dâmenin duta ayağına düşe yalvara su (Elçin, 1993: 110).

Yine Fuzuli'den alınan bu beyitte servi, kumrunun yalvarmasına karşı dikbaşı davranıyor. Suyun servi ağacının ayağına düşmesi, ona yalvarması, servi ağacını bu dikbaşlıktan vaz geçirmesi isteniyor. Görüldüğü gibi insana ait olan dikbaşlılık,

yalvarmak, ayağına düşmek gibi özelliklerden servi ağacının, kumrunun, suyun özelliği gibi bahsedilir.

Divan şiirinde gerçekliğin olduğu gibi değil de farklı şekilde tasvir edilmesi İslam kültürü ile ilgilidir. İslam dininde olan gördüğünü olduğu gibi tasvir etme, resim çizme yasağı Divan şairinin tabiatın uzak bir sanat yaratmasına sebep olur. Mehmet Kaplan, Doğu edebiyatlarında tabiat duygusunun yokluğunun edebi metinlerde mevcut olan tasvir azlığından ve onların süslü, fantastik oluşundan, heykel ve resim geleneğinin bulunmayışından ileri geldiği kanaatindedir (1951: 187). Divan şairi bizim gördüğümüz tabiata bakar, lakin onu tasvir ederken gördüklerini olduğu gibi değil, hayal dünyasının boyutlarına göre yazar. Ahmet Hamdi Tanpınar, eski şiirin en çok eleştirilen tarafının hayal dünyası olduğuna işaret eder. Asırlar boyunca değişmeden devam eden hazır hayaller, değişmez semboller eski edebiyatın eksik taraflarındandır (2013: 27).

Fuzuli'nin "Leyla ve Mecnun" mesnevisinde şair tabiat öğelerini işlerken Divan edebiyatı ananelerine sadık kalır, tabiat unsurlarına diğer örneklerde de rastlanıldığı gibi insani özellikler koşar, onları eski edebiyat kalıplarına uygun biçimde ele alır. Mesnevide hem dünyevi tabiat tasvirleri hem de kozmik alem işlenir. Dünyevi tabiat tasvirlerine bakıldığında mekân unsurları, insanın beden uzuvları, bitkiler ve hayvanların Fuzuli kaleminden alegorik bir dünyaya aktarıldığı görülür.

Mesnevide karşımıza çıkan tabiat unsurlarından biri dağdır. Leyla'nın aşkı ile yanıp tutuşan Mecnun yollara düşerken dağa rastlar. Bedenine korku elbisesi dar gelen bu heybetli dağın zirvesi kılıcın ucuna benzer. Gökyüzü kartalının kanına bulaşmış zirvesi, kıymetli elbiseler giymiş koynu vardır. Deniz ve çöl ona yalvararak rızkını istemekte, dağ cömertliğini gösterip çeşmeler akıtarak onlara ana ve baba olmaktadır:

Bir dağa erişdi yolda nâgâh
Kaddine libâs-ı vehm kûtah
Tiğinde ukâb-ı çerh kanı
Mazmûn kemerinde la'l kanı
Mûn'im sıfatı libâsı fâhir
Ceyb ü bagali dolu cevâhir
Deryâ kıluben ana tezarru'
Eylerdi zahiresin tevakku'
Sahrâ edüben ana tevellâ

Eylerdi maişetin temennâ
Ol çeşmeler eyleyüp revâne
Olmışdı olara ata ane (Doğan, 1996: 192).

Mecnun duruşuna hayran kaldığı dağa seslendikçe dağ da ona cevap vermekte ve ikisi dost olmaktadır. İçindeki aşk ateşini dağa anlatan Mecnun onun için en iyi arkadaşın dağ olduğu düşüncesindedir. Çünkü aşıklar daima dağlarla, yaralarla beraber olurlar. Dağ, bir servi boylunun aşkından bağına taş vurmuş, dertli dertli göz yaşları dökerken takatsiz kalmış ve hareket edemeyecek hale gelmiştir. Dağın göğsündeki gül bahçeleri sevgilisi içindir. Kaynak suları bu servi boylu güzele su ulaştırmaktadır:

Sensen mana hemdem-i muvafık
Dağ ile olur hemişe âşık
Bîdâd ile göğsüne urup daş
Derd ile gözünden ahıdup yaş
N'oldı sana beyle mest olupsen
Gam dâmına pâ-y-best olubsen (Doğan, 1996: 194).

Mecnun'un karşılaştığı ve sohbet ettiği diğer canlılardan bir ceylandır:

K'ey bâdiye-gerd ü bân-nâverd
Nazûk bedeniyle nâz-pervend
Sen zinet-i her gil-i zeminsen
Gül kimi lâtif ü nâzeninsen
Ey sebze-i cüybâr-ı vahşet
Ra'na semen-i bahâr-ı vahşet (Doğan, 1996: 198).

Çöllerde gezerken rüzgarla dövüşen, nazik bedeni naz ile beslenen, toprağın süsü olan, tabiatın bitkisi, baharın yasemini olan ceylanın türkekliliği beyitlerde böyle tasvir edilir. Mecnun ceylana onu yalnız bırakmaması için yalvarır, gözünün pınarında menzil tutmasını ister. Ceylanın gözlerine baktığında Leyla'nın gözünü hatırladığını söyler. Ceylanın gözlerine bakarsa sevda ateşinin birazcık da olsa dineceğine inanır. Burada Divan edebiyatında sıklıkla kullanılan ceylan gözlü tabirine yer verildiği görülür:

Ser-çeşme-i çeşmüm eyle menzil
Ser-menzilümüzmen olma gâfil
Olsun bebeğüm karârgâhun
Eşk ü müje âb ile giyâhun
Ey çeşm-i nigâr yâdigârı
Sehl eyle mana gam-ı nigârı (Doğan, 1996: 198).

Mecnun Leyla'ya kavuşmak için çıktığı yolda avcı tarafından yakalanmış bir güvercin görür. Kolundaki inciye vererek kurtardığı güvercinin ayaklarının gül

rengine boyanmasının sebebi Mecnun'un kanlı gözlerini onun ayaklarına sürmesidir. Burada yine hüsn-i ta'lil yapıldığı görülür:

Sürdi kademine çeşm-i pürhün
Anca ki ayağın etdi gül-gün (Doğan, 1996: 202).

Mesnevide Leyla sabah rüzgârı, deve, ay ile sohbetleri de verilir. Sabah rüzgârı ile karşılaşan Leyla ondan yorgun ve bitkin halini sevgiliye anlatmasını ister. Leyla'nın bu bitkin hali son bahara benzetilir. Son bahar gibi zayıf ve solgun olan Leyla, hazan yaprağı gibi düşkün vaziyettedir. Mesnevinin bu bölümünde şair Leyla'dan yasemin göğüslü, gül bedenli güzel olarak bahseder, benzetme sanatının güzel örneklerini yaratır:

Hâlâ ki esir-i dâm-ı derdem
Mânend-i hazan zaif ü zerdem
Meyl eylemesen men-i nizâra
Döndiyse irâdetün ne çâre
Men berg-i hazânem olmuşam hâr
Sen tâze bahâresen talebkâr (Doğan, 1996: 222).

Mesnevide tabiatın bir parçası olan insanın doğumu, vücut halinin tasviri orijinalliği ile dikkat çeker. İnsanın doğup büyümesi ayın hilal halinden dolunay olmasına benzetilir:

Çün terbiyeti edip o daye
Verdi eser-i tamam ol aye (Doğan, 1996: 252).

Verilen örneklerde de görüldüğü üzere, tabiat öğelerinin mazmunlarla sınırlandırılmış olduğu Divan edebiyatında gerçekçi bir tabiat algısından bahsetmek güçtür. Bunun esas sebebi şairin dış âlemi geleneğe göre tasvir etme zorunluluğudur. Divan şairinin geleneğin şekillendirmiş olduğu bir muhayyile sistemi vardır ve onun için etrafında gördüğü her şey Tanrı'yı işaret etmektedir. Harici dünyanın gelip geçici olduğunu savunan tasavvuf felsefesinin temel anlayışını teşkil eden bu yaklaşıma göre, hakikate ulaşabilmek için yalnızca görünen şeylerle yetinmeyip görünenin ötesine geçmek, gelip geçici olan bu dünyadaki her şeyi duygularımızla kavramak gerekir. Dolayısıyla tasavvuf felsefesinin bu tanımına ayak uyduran Divan şairi, İslam felsefesinin de büyük etkisi ile tabiatı gördüğü gibi değil, hayal gücünün sınırları içinde Tanrıdan bir işaret olarak algılamış ve işlemiştir.

3.3. Bazı Yeni Türk Edebiyatı Örneklerinde Tabiat

Tanzimat fermanının imzalanmasıyla başlayan Çağdaş Türk edebiyatı tarihinde modernleşmenin ilk belirtileri olarak klasik edebiyata dair yapılan eleştiriler

gösterilebilir. Divan edebiyatına dair yapılan eleştirilerin başında bu edebiyatın tabiattan uzak olduğunun belirtilmesi gelmektedir. Kurmak istedikleri yeni edebiyatın temellerini atarken Batı kültürü ve felsefesinin etkisi altında kalan Tanzimatçıların ilk hikâye ve romanlarında Divan edebiyatından farklı olan daha canlı ve gerçekçi tabiat algısının olduğu görülür. Tanzimat dönemi hikâye ve romanlarında mekân olarak İstanbul dışına çıkılmaması buradaki seyir yerlerinin başlıca tabiat öğeleri olarak eserlere dahil olması ile neticelenmiştir. Murat Koç, bu devir eserlerinde özellikle Çamlıca'nın merkez olduğu kanaatindedir (Koç, 1999: 149). Tanzimat dönemi yazarları her ne kadar Divan edebiyatındaki tabiat algısını eleştirirler de kendilerinin de klasik edebiyatın tesirinden kurtulamamışlar.

İntibah romanındaki bahar ve Çamlıca tasvirlerinin Türk edebiyatı için bir ilk olduğunu ve harici aleme daha farklı bir şekilde bakılacağıın işareti olarak kabul edilebileceğini söyleyen Murat Koç, Namık Kemal'in Divan şiirindeki tabiat tasvirlerini eleştirmesine rağmen kendisinin de Divan şiiri üslubundan kurtulamadığını şöyle ifade eder: “Fakat Namık Kemal, her iki tasvirde de, çok tenkit ettiği Divan şiiri üslubundan kurtulamamıştır. Bahar tasvirinde gül, bülbül ve lâle gibi Divan şiiri dünyasına ait olan şeyleri hatırlaması, henüz bu daireden çıkamadığını gösterir” (Koç, 1999: 149).

Bu dönemde tabiat algısına kendine has üslubuyla daha farklı bir bakış getiren ve anlam kazandıranlardan biri Abdülhak Hâmid Tarhan olmuştur. Şiire içerik ve konu açısından yenilikler getirerek kendisinden sonra gelen yazar ve şairlere de öncülük etmiştir. Tabiatı farklı görmesi ve işleminin nedenleri sırasında birçok şehirde yaşamış olması gösterilebilir. Özellikle Hindistan'da yaşadığı dönemde bu ülkenin esrarengiz tabiatının onda bırakmış olduğu derin izlenim eserlerindeki doğa imgesinin daha gerçekçi olmasına sebep olan etmenler sırasındadır. Mehmet Emin Gönen, Hâmid hakkında şöyle bir fikir ifade etmektedir:

Tanzimat sonrası Batılaşma hareketlerinin Türk edebiyatındaki en cesur ve en renkli temsilcisi olan ve batı tarzı şiiri teknik ve içerik yönünden Türk şiirine uygulayan Hâmid, Klasik tarz şiirden modern şiire geçişte en önemli bir köprü ve kilometre taşı görevini üstlenmiştir (Gönen, 2017: 308).

Edebiyattaki tabiat algısına her ne kadar yenilik getirse de Hâmid'in şiirlerinde tabiatla insanın bir bütün olarak ele alındığı görülmez. Burada daha çok tabiatın güzelliklerinin dışarıdan hayret ve hayranlıkla izlenişi verilir. Doğu edebiyatlarında

ve bilakis Hâmid'in şiirinde tabiat duygusunun zayıflığını Mehmet Kaplan şöyle ifade etmektedir:

Şark edebiyatlarında tabiat duygusunun yokluğu, edebi metinlerde tasvir azlığı ve bunların süslü ve fantastik oluşu, bilhassa kompozisyon zâfı, heykel ve resim geleneğinin bulunmayışından ileri gelmektedir. Hâmid de, maalesef plâstik sanatlarla temas etmiş değildir. Bundan dolayı onun şiirlerinde tabiat pitoresk bir karakter arz etmemekle, dağınık intibalar, felsefî ve hissî çözükle bir muhit içinde erimiş halde bulunmaktadır (Kaplan, 1951: 187).

Sade ve halk tarafından anlaşılması daha kolay bir dilde yazmayı esas amaç olarak belirleyen Tanzimat yazarlarının aksine sanatkârane dil kullanan Servet-i Fünun yazarlarının eserlerinde de başlıca konular sırasında tabiat gelmektedir. Hazal Melek Akdik, Servet-i Fünun yazarlarının üslup ve içerik açısından Batı edebiyatını örnek aldıkları için tabiatla ilgili izlenimlerinde de bu metinlerdeki tasvirlerin başlıca esin kaynağı olduğu düşüncesindedir (Akdik, 2018: 37). Doğa tasvirlerinin ve tabiata ait unsurların herhangi bir kurala göre değil rastgele sıralandığı Tanzimat edebiyatından farklı olarak Servet-i Fünun edebiyatında manzaralar bir bütün olarak ele alınıp tasvir edilir. Servet-i Fünuncular tabiata görüldüğü gibi değil hissedildiği gibi kaleme almanın taraftarı olmuşlar. Bu dönemde devlet tarafından yapılan baskılar sonucu uzak diyarlardaki yabancı hayat edebiyatta işlenen konular sırasındadır. Yeni Zelanda'da bir çiftlikte yaşama arzusunda olan bir grup düşünürün bundan mahrum bırakılması uzak diyarlarda hayal edilen ütöpik tabiat tasvirlerini edebiyata dahil eder. Tabiattan ütöpik bir yer olarak bahsedilmesi de yine Batı edebiyatının tesirinin bir göstergesidir.

Servet-i Fünun döneminde eserlerde tabiatın işleniş fotoğraf veya tablolarla edebiyat arasındaki yeni ilişkiye dayanmaktadır. Tablo ve şiir arasındaki ilişkinin derinleşmesi resimlerin altına şiir yazma geleneğini oluşturmuştur. Mehmet Kaplan, Tevfik Fikret'in resim altına yazılmış otuz bir şiiri olduğunu belirtmektedir. Bu şiirlerin on dokuzu tabiatla ilgilidir (Kaplan, 1986: 19). Edebi faaliyetinde tabiatla ilgili şiirlerin önemli yer tuttuğu Tevfik Fikret, Servet-i Fünun dergisinin başındayken bir yıl boyunca her ayın tabiat manzarasını ve insanda uyandırmış olduğu hisleri konu edinen şiirler yazarak yayımlar. "Aveng-i Şuhur" başlığı altında toplanan ve resimlerle birlikte yayımlanan bu şiirler toplusunun François Coppe'nin Les Mois (Aylar)'ından etkilenilerek yazıldığı görülmektedir (Kaplan, 1986: 21). Fikret'in tabiat konulu şiirleri arasında en ünlüsü "Mai Deniz" isimli olanıdır. 1899 yılında yazmış olduğu bu şiirde endişelerden ve karamsarlıktan geceleri gözüne uyku

girmeyen şairin sabahın erken saatlerinde denize bakarken hissettiği duygular ifade edilir. Çektiği ıstıraplar sonucu denize bakarak teselli bulan şair, denizin onun bu haline ağladığını düşünür:

Sana baktıkça teselli bulurum:

Mâi bir göz elem-i kalbime ağlar sanırım... (Kaplan, 1986: 50).

19. asırda Batı'da bilimin ve teknolojinin gelişmesiyle doğaya karşı bakış ve tutum da değişir, bu değişiklik kendini edebiyatta da gösterir. Dolayısıyla, bu değişim ve modernleşme sonucu tabiata bakış da farklılaşır. Tanzimat dönemi eserlerinde klasik edebiyattan farklı bir tabiat algısı olsa da bu tabiat öğeleri yalnızca eseri süslemek için kullanılır. Özellikle Hâmid gibi Tanzimat şairlerinin insanın dahili dünyası ile tabiat unsurları arasında bağ kurarak işleyişi Servet-i Fünun'da ele alınacak yeni bir tabiat algısının oluşmasında temel niteliğindedir.

Cumhuriyet dönemi edebiyatında eserlere dahil olan doğa bundan önceki devirlere göre farklı şekilde ele alınır. Daha önce gösteriş ve süs amaçlı kullanılan tabiat öğeleri ile insan arasındaki ilişki eserlerin konusu haline gelir. İnsanın da tabiatın bir parçası olması ve doğa ile bir bütün olduğu fikri okura iletmeye çalışılır. Bu dönemin usta hikâyecilerinden olan Sait Faik, doğayı içinde bulundurduğu her şeyle- kurdu, kuşu, çiçeği, dağı, taşı, suyu, toprağı, havası, ayı, güneşiyle birlikte sever, tabiatın bir bütün olarak var olduğunu savunur. Sait Faik'in doğanın yok oluşuna dair endişeyi ilk ifade eden yazar olduğu fikrini Muzaffer Uyguner, şöyle ifade etmektedir: ““Son Kuşlar” adlı öyküsünde doğanın nasıl yok edilmekte olduğuna değinmiştir ve doğanın yok olması konusuna ilk olarak o yer vermiştir öyküsünde” (1996: 209). Sait Faik'in tabiata karşı olan sevgisini ve aynı zamanda doğanın insan eliyle mahvedilmesine karşı olan münasebetini *Son Kuşlar* adlı kitabındaki aynı isimli hikâyede görmek mümkündür. Yazar son baharın insanda uyandırdığı hoş duyguları şöyle kaleme alır: “Halbuki sonbahar kocayemişleri, beyaz esmer bulutları, yakmayan güneşi, durgun maviliği, bol yeşili ile beraber olunca, insana sulh, şiir, şair, edebiyat, resim, musiki, mesut insanlarla dolu anlaşmış, sevişmiş, açsız, hırssız bir dünya düşündürüyor” (Faik, 1965: 12). Daha sonra bu mevsimin artık bu duygulardan daha ziyade kuş katliamını çağrıştırdığını ifade eder:

Sonbahara doğru birtakım insanların çoluk çocuk ellerinde bir kafes, Ada'nın tek tepesine doğru gittiklerini görürdüm. İçim cız ederdi. Büyüklerin ellerinde birbirine yapışmış, pislik renginde acayip çomaklar vardı. Bunlarla bir yeşil meydanın kenarına varır, bunları bir ufacak ağacın altına çıkırtkan kafesiyle bırakırlar, ağacın her dalına ökseleri bağlardı. Hür kuşlar, kafesteki çıkırtkan kuşun feryadına, dostluk, arkadaşlık,

yalnızlık sesine doğru bir küme gelirler. Çayırılıkta başka ağacın gölgesinde birikmiş çokluklu çocuklu kocaman herifler bir müddet beklerler. Sonra kuşların üşüştüğü ağaca doğru yavaş yavaş yürürlerdi. Ökselerden kurtulmuş dört beş kuş, bir başka ökseye doğru şimdilik uçup giderken, birer damlacık etleriyle birer tabiat harikası olan kuşları toplarlar, hemen dişleriyle oracıkta boğarlardı. Ve hemen canlı canlı yollarlardı (Faik, 1965: 9-10).

Eskiden kuşların cıvıl cıvıl öttüğü adaya artık iki yıldan fazladır uğramadıklarını dile getiren yazar, bununla da insanın tabiatla yapmış olduğu değişime dikkat çeker. Avlanan kuşların “bir damlacık et”ten ibaret olduğunu söyleyerek bu avlanmanın insan yaşamına etkisi olmadığını, zevk için yapılmış bir katliam olduğunun altını çizer. Sonbaharı sevilen bir mevsim olmaktan çıkarıp korkunçlaştıran bu olayın ardından insanın doymak bilmeyen nefesine kurban gidenler sırasında yalnızca hayvanların olmadığı belirtilir. Adadaki yol kenarında bulunan çimenlerin sökülerek yolların çamura bulaştığını ileten yazar, çimenleri “toprak anamızın koyu yeşil saçları” benzetmesiyle ifade etmektedir:

Dünya değişiyor dostlarım. Günün birinde gökyüzünde, güz mevsiminde artık esmer lekeler göremeyeceksiniz. Günün birinde yol kenarlarında, toprak anamızın yeşil saçlarını da göremeyeceksiniz. Bizim için değil ama, çocuklar, sizin için kötü olacak. Biz kuşları ve yeşillikleri çok gördük. Sizin için kötü olacak. Benden hikâyesi (Faik, 1965: 14).

Tabiattaki dengenin insan tarafından bozulmuş olmasına yine insanları, küçük çocukları düşündüğü için üzüldüğünü ifade eden yazar, küçük çocukların onun görmüş olduğu bu eşsiz güzelliklerden mahrum kalacağını düşünerek gelecek nesiller için endişe duyar.

Modern Türk edebiyatında ekoeleştirelinin inceleme altına almış olduğu sorunları eserlerine konu eden yazarlardan biri de Latife Tekin’dir. Latife Tekin’in tabiat algısı kurgulamış olduğu eserlerde farklı şekilde kendini göstermektedir. İlk dönem eserlerinde karakterlerle doğa arasında animist bir ilişkinin olduğu görülür. *Berci Kristin Çöp Masalları* romanında ise insan tarafından değiştirilen ve tahrip edilen çevre konu edilir. Macit Balık, “Tekin’in ikinci dönem romancılığının başladığını gösteren *Ormanda Ölüm Yokmuş*’ta (2001) eko-feminist duyarlılık kendisini net bir biçimde hissettir”diği kanaatindedir (Balık, 2013: 5).

Yazar Metin Aydın ile yapmış olduğu söyleşide tabiat hakkındaki düşüncelerini şöyle ifade eder:

Ben dünyanın canlı olduğunu, gerçekten canlı olduğunu, soluk alıp verdiğini düşünüyorum, bombalar patladığında sadece insanlar oluyor diye üzülüyorum, dağlar can çekişiyor, kayalar, ovalar inliyor diye de üzülüyorum ve anca işte eko-anarşistlere, eko-feministlere kendimi yakın hissediyorum

(<http://biblohayat.blogspot.com/2008/03/dilim-lk-islk-dili-olsaym-keke.html>). (Erişim tarihi: 20.05.2020)

Tabiatın da bir bilince sahip olduğunu söyleşisinde belirten yazarın romanları da bu düşünceden izler taşır. *Sevgili Arsız Ölüm* isimli esere bakıldığı zaman Dirmit'in tabiat öğeleri ile konuştuğu görülür. Karakterin tabiatın dilinden anladığının belirtilmesi hem Şamanist bir öğe olarak değerlendirilebilecekken hem de doğanın da insani özelliklere sahip olduğunun belirtisi olarak kabul edilebilir. Latife Tekin'in bir diğer romanı olan *Berci Kristin Çöp Masalları*'nda ekonomik koşulların da neden olduğu zorunlulukla köyden kente göç eden bir toplumun hikâyesi anlatılır. Geldikleri bu topraklardaki tabiat şartlarından habersiz olan insanlar çevrelerini değiştirmeye çalışırlar. Kurdukları yeni düzen ekolojik şartlara uygun olmadığı için birkaç defa yerle bir olur. Ama köylüler inatla her defasında yeni evler inşa ederler. Bu kurgu, tabiatın insan tarafından değiştirilmesine ve çarpık kentleşmenin nasıl başladığına dair örnek niteliğindedir. Romanda doğa tarafından verilen mesajları anlamayan toplumun portresi çizilmiştir.

Bir söyleşide “Köyde, doğanın içinde bir misafiriz yani orada yerimizi biliyoruz. Kent içinde ise doğa misafir” diyen yazar, ilk romanlarında köyden kente göç eden insanların hikâyelerini anlatır (Can, 2018: 158). İkinci dönem romanlarına bakıldığında ise bunun tam tersi olan kentteki yaşamdan bunalıp doğa ile daha yakın bir yaşam dileyen insanların olduğu görülür. *Ormanda Ölüm Yokmuş* romanında orman denildiğinde ilk akla gelenin ölüm saçan tehlikeli yer olmasının tam aksine ormanda hayatın olduğu anlatılır. Bu roman ve daha sonra yazdığı eserlerle insan ve tabiat arasındaki münasebete yeni bir yaklaşım getirir ve doğa eserlerin merkezine alınır.

Eserlerinde doğanın bir canlı olduğunu ve onun da bir ruha sahip olduğunu savunan bir diğer yazar da Sema Kaygusuz'dur. Yazarın *Yüzünde Bir Yer* isimli romanında incir ağacı olayların merkezine alınarak roman karakterlerinden biri gibi tasvir edilir. Yazara göre incir ağacı da tabiattaki diğer canlılar gibi değerlidir. İnsanların ona yüklemiş olduğu farklı anlamların bir önemi yoktur. Yazar, toplumun incir ağacına atfetmiş olduğu şeytani özelliklerle kadınlara yüklenen özellikler arasında bir bağ olduğu düşüncesindedir ve romanda ağaçla ilgili vermiş olduğu görüşlerle aslında kadınlar üzerinde kurulan baskıyı ortadan kaldırmaya çalışmaktadır.

Yeni Türk edebiyatındaki tabiat algısına bakıldığı zaman, öncelikle bu devrin her döneminde doğanın yazar ve şairlerin eserlerinde başlıca konu olarak işlendiği görülür. Yukarıda incelemiş olduğumuz yazar ve şairlerin hayatlarına, edebi faaliyetlerine bakıldığında görmüş ve tanıklık etmiş oldukları olaylardan doğan bir tabiat algısının olduğu kanaatine gelmek mümkündür. İlk dönem eserlerinde doğanın daha çok süs amaçlı kullanımından ziyade 1950’li yıllardan sonra tabiat ve insan arasındaki ilişkinin, insan tarafından değiştirilmekte olan doğanın eserlere konu edildiğine rastlanır. 1980’li yıllardan sonra kadına ve doğaya münasebetteki benzerlik ekofeminizm kuramının da desteklemiş olduğu bakış açısıyla özellikle kadın yazarların eserlerine dahil olmuştur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BUKET UZUNER'İN “TABİAT DÖRTLEMESİ” ROMANLARINDA TABİAT VE EKOELEŞTİRİ

4.1. Buket Uzuner'in Hayatı, Eserleri ve Edebi Kişiliği

Çağdaş Türk edebiyatı yazarlarından olan Buket Uzuner, 3 Ekim 1955 yılında bankacı bir baba ve öğretmen bir annenin çocuğu olarak Ankara'da doğar. Ortaokul ve lise eğitiminden sonra üniversiteyi de Ankara'da tamamlar. Hacettepe Üniversitesi'nin ardından Norveç'te Bergen Üniversitesi'nde ve ABD'de Michigan Üniversitesi'nde biyoloji ve çevrebilim alanında eğitim alır. Finlandiya'nın Tampere Teknik Üniversitesi'nde ve ODTÜ'de araştırmacı olarak çalışan Uzuner, Iowa Üniversitesi'nin onur üyesi olmuş (1996), 2004 yılında da ODTÜ Senatosu tarafından takdir belgesiyle onurlandırılmıştır (<http://buketuzuner.com/tur/bu-hakkinda/>). (Erişim tarihi: 05.05.2020) Yurt dışında ve Türkiye'de farklı işlerde çalışan Uzuner, 1995-1996 yıllarında Remzi Kitabevi'nin yabancı yayınlar editörü, TRT-2'de “Gündemde Sanat Var” isimli programın edebiyat danışmanı, 1998-1999 yıllarında ise *Yaşasın Edebiyat* dergisinin yayın kurulu üyesi olarak çalışır (<http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/uzuner-buket>). (Erişim tarihi: 01.05.2020)

Romanları ile ünlünen Uzuner'in kitaplarının biyografisinde ve resmi internet sitesinde romancı, hikâyeci, gezi yazarı olduğu bilgisinin yanında çevre bilimci, feminist, hayvan ve çevre hakları savunucusu sıfatları da yer alır. Yazar, ilk romanı olan *İki Yeşil Su Samuru, Anneleri, Babaları, Sevgilileri ve Diğerleri* (1991) ve ikinci romanı *Balık İzlerinin Sesi* (1993) ile edebiyat dünyasında sesini duyurur. Hem Türkiye'de hem de yurt dışında büyük ses getiren *Balık İzlerinin Sesi* romanı ile 1993 yılında Yunus Nadi Roman Ödülü'nü alır. Buket Uzuner, Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Kuruluş yılında Türkiye üniversiteleri, basını, meslek kuruluşları ve 81 ilin valiliklerinden oluşturulan jürinin oylarıyla ‘Cumhuriyetin 75 Başarılı Kadını’ndan biri olarak seçilmiştir.

Edebi hayatına 1977 yılında Dönemeç'te yayınlamış olduğu “Efendi” isimli hikâyesi ile başlayan Uzuner, bundan sonra pek çok dergide yazılarını yayınlattır (Toptaş, 2008: 15). Dönemeç'te yayınlanmış bu hikâyeden sonra edebiyat âleminde hızla yükselen başarısı 1986 yılında yayınlanan *Benim Adım Mayıs* isimli ilk öykü kitabı ile taçlanır. Yazar, ilk kitabını acemice bulur:

Elbette daha acemiceydi ama yayınlanabilirdi (...)ama ben yazdıklarına güveniyordum. Evet piyasadaki öbür hikâyelere çok benzemiyordu benimkiler, daha farklıydı. Çok sarkastikti, devrik cümleler fazlaydı, rahat okunmasını önemsiyordum. Bu, bana gerçeklik ve bizdenlik duygusunu verir daima. Ama o dönemde yeniydi bu üslup henüz. Sonunda ilk kitabım Süreç'ten çıktı (Toptaş, 2008: 17).

Okurlar arasında çok sevilen ve büyük ses getiren ilk kitabının ardından 1988 yılında *Ayın En Çıplak Günü* isimli ikinci kitabını, daha sonra ise birbirini takip eden *Güneş Yiyen Çingene* (1989), *Şairler Şehri* (1994), *Karayel Hüznü* (1993) adlı hikâye kitaplarıyla başarısını pekiştiren Uzuner, son öykü kitabında da hissettirdiği Sivas olaylarına vermiş olduğu tepkiyle yazarlığı bırakmayı düşünür. Ama yazar, okurlarından almış olduğu büyük destekle bu karardan vazgeçer. *Gümüş Yaz, Gümüş Kız* (2002) isimli biyografi kitabında bu desteği şöyle değerlendirir:

Çok üzülmüştüm. İnsanın insanı yakacak kadar kötü ve kindar olmasını dinle açıklamak beni çok üzüyordu. Bu memlekette yazmamak gerek, diye düşünüyordum. Bırakmalıyım, diyordum. Tam o sırada Balık İzlerinin Sesi romanıyla Yunus Nadi ödülünü almıştım (...) Gençler yollarda bana 'Lütfen yazmayı bırakmayın' diyorlardı. Okurdan çok büyük destek gördüm ve görmekteyim (Toptaş, 2008: 17).

İki Yeşil Su Samuru, Anneleri, Babaları, Sevgilileri ve Diğerleri adlı ilk romanını 1991 yılında yayınlayan yazar, öykücülükten romancılığa geçiş yapar. Yazar, Oya Ayman Büber ile yapmış olduğu söyleşide "Neden roman?" sorusunu şöyle cevaplar:

Şiirselliğe, şiir akrabalığı, yoğunluğu ve kısacık keskinliği nedeniyle kendimi hep öyküye yakın hissettim. Eğer her insan bir edebiyat türüne dönüşse, ben ne şiir, ne de roman olurum. Ben öyküyüm! Ama roman uzun soluklu, an'dan çok, olaylar üzerinde yoğunlaşma olanağı veren bir yazın türü. Bu kez romanı seçişim tamamen uzun soluk gereksinmesidir (<http://buketuzuner.com/tur/kitaplar/romanlar/iki-yesil-su-samuru/>). (Erişim tarihi: 05.05.2020)

Romanı farklı kılan özelliklerden biri kurgu içinde bir kurgunun daha olmasıdır. Uzuner'in kurgulamış olduğu bu roman, bir kadının kendi hayat hikâyesini bir yazara vererek ondan roman yazmasını rica etmesiyle başlar. Yani aslında romanın iki yazarı vardır. Ayrıca bu romanı klasik kalıpların dışında tutan özellik romanın sonunda okurun karşılaşmış olduğu aldatılmışlık hissidir. Son sayfalarda verilen bilgiler başta düşünülenleri tamamen tersine çevirir. Roman Uzuner'in en çok basılan kitapları sırasındadır.

Yazarı edebiyat dünyasında asıl meşhur kılan 1997 yılında tamamladığı ve bir yıl sonra İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Ödülü'nü alan *Kumral Ada Mavi Tuna* romanıdır. Bu romanda 1994 yılında Türkiye'de oluşan olaylar kurgulanır. Yazar, verdiği röportajların birinde bu romanın yazım süreci hakkında şöyle bir bilgi vermektedir:

Bir meseleyi daha iyi kavrayabilmek için ben o meseleden bir romanda, bir öykü de olabilir, bir hikâyenin içinde anlatarak kendimi iyileştirmeye çalışıyorum. Kumral Ada Mavi Tuna'ya dönersek, mesela bu iç savaşlar o kadar kalbimi kırıyordu ki. Ne yapabilirim? Ağlamak, üzülme yetmiyor. Ne yapabilirim? Siyasetçi değilim, dünyaya verecek bir mesajım yok, beni dinleyecek kimse yok. O zaman bir roman yazabilirim diye oturuyorum (<https://www.youtube.com/watch?v=7pj3HEpSWtg>). (Erişim tarihi: 14.05.2020)

Yazar, yanılsama ile gerçek olayların sürekli yer değiştirdiği bu eserde karakterleri okura daha iyi tanıtılabilmek, onların iç dünyasını göstermek amacıyla zaman zaman geri dönüşler ederek eski hatıraları canlandırır. Roman, asıl karakterlerinden biri olan Tuna'nın Ada'ya olan aşkının timsalinde iç savaş, terör, şiddet gibi toplumsal sorunların işlendiği ve yazarın okurlarını bu konular üzerine düşünmeye davet ettiği eserdir.

Kumral Ada Mavi Tuna'nın başarısının ardından Uzuner, Çanakkale savaşından bahseden *Uzun Beyaz Bulut Gelibolu* (2001) eserini okurlarına sunar.

Buket Uzuner'in 2005 yılında okurlarına sunduğu *İstanbulullar* romanında farklı kademeden ve meslekten olan on beş kişinin hayatı anlatılır. Gönüllü veya zoraki şekilde İstanbul'a gelip burada yaşamaya başlayan bu kişilerin büyük göç şehri olan İstanbul'un kendisiyle mücadeleleri aşkla birleşerek romanın başarısını arttırır. Romanı özel kılan bir diğer unsur ise şehrin kendisinin de bir anlatıcı olmasıdır.

Uzuner'in uzun zamandır yazmakta olduğu *Tabiat Dörtlemesi* serisine dahil olan kitaplar okurların merakla beklediği romanlar sırasındadır. 2012 yılında serinin ilk kitabı olan *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Su* romanı yayınlanmıştır. 2015 yılında ikinci kitap olan *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Toprak*, 2018 yılında ise üçüncü roman *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Hava* okurlar ile buluşmuştur. Dörtlemenin son romanı olan *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Ateş* hâlâ yazılmaktadır.

Romanları on dile çevrilen ve okurlarına farklı edebi türlerde eserler sunan Buket Uzuner'in eserlerini aşağıdaki şekilde kategorilere ayırmak mümkündür:

1. Hikâye

Benim Adım Mayıs (1986)

Ayın En Çıplak Yüzü (1988)

Güneş Yiyen Çingene (1989)

Karayel Hüzünü (1993)

Şairler Şehri (1994)

Şiirin Kız Kardeşi Öykü (2003)

Yolda (2009)

Bir Yılbaşı Hikâyesi (2013)

2. Gezi Yazısı

Bir Siyah saçlı Kadının Gezi Notları (1989)

Şehir Romantiğinin Günlüğü (1998)

New York Seyir Defteri (2000)

3. Roman

İki Yeşil Susamuru, Anneleri, Babaları, Sevgilileri ve Diğerleri (1991)

Balık İzlerinin Sesi (1992)

Kumral Ada Mavi Tuna (1997)

Uzun Beyaz Bulut Gelibolu (2001)

İstanbulullular (2007)

Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Su (2012)

Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Toprak (2015)

Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Hava (2018)

4. Biyografi

Gümüş Yaz, Gümüş Kız (2002)

5. Deneme

Selin ve Cem'le Yolculuklar (2004)

Benim Adım İstanbul (2011)

6. Çizgi Roman

İstanbulullular (2011)

4.2. Tabiat Dörtlemesi Romanları

4.2.1. Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Su Romanı

4.2.1.1. Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Su Romanının Özeti

Muhabir Defne Kaman'ın gazetede sokak hayvanlarına karşı yapılan zulümler, Japonya'da öldürülen yunuslar, nükleer santraller, namus cinayetleri (erkek cinayetleri) vs. gibi konularda yayınlamış olduğu makaleleri yüzünden başı belaya girer ve ortadan kaybolur. İlk bölümde ailesinin Defne'nin kayboluşu ile ilgili karakola başvurması ile birlikte soyadlarının aynı olmasına rağmen bir akrabalık bağı olmayan, fakat karakoldaki kişilerin Defne Kaman'la kuzen olduklarını düşündükleri komiser Ümit Haydar Kaman'ın yıllık izne ayrılmak üzereyken bu olayla karşılaşması ve bir anda kendini hadiselerin içinde bulmasının tesadüf olmadığı altı çizilir. Defne'nin kayıp olduğunu bildirmek için karakola gelenler gazeteci kadının anneannesi Umay Bayülgen, annesi Ayten ve ablası Aysu'dur. Üç kadının da davranışlarındaki tutarsızlık Komiser Ümit'in gözüne çarpsa da garip bir şekilde olaya dahil olur ve izne çıkamaz. Daha önce de benzer kaybolmaları olduğu anlaşılan Defne'nin bu durumuna dair aile üyeleri arasında anlaşmazlık vardır. Defne'ye dair araştırmalar yapan komiser onun bazı yazılarını okuyunca cesur ve güçlü kaleme sahip olduğunu anlar. Komiser Ümit, sahaf arkadaşı Semahat'ın dükkanına giderken kalabalığın içinden bir kadının ona el salladığını görür. Tamamen ıslak olan ve birinden saklandığı açıkça belli olan bu kadın Defne Kaman'dır. Defne ona şifreli bir kâğıt verir. Sahaf Semahat'la birlikte bu yazıların Türklerin ilk yazılı eserlerinden olan *Kutadgu Bilig*'e ait olduğunu ortaya çıkaran komiser Ümit, bu şifrelerle Defne Kaman'ın ne demek istediğini bulmaya çalışır. Komiser evine gittiğinde Umay Bayülgen'in onun için bıraktığı Su Kitabı'nı okumaya başlar. Defne ikinci defa onun karşısına çıkarak yine şifreli bir kâğıt verir ve ortadan kaybolur. Şifreyi yalnız başına çözmeye çalışan komiser, Kadıköy iskelesine bir yunusun geldiği haberini alır. Sahaf dükkanına giden Ümit Kaman, burada ailesinin başka biri ile evlendirmeğe kalktığı için Tasvir'in intihar ettiği haberini alır ve telaşla onu görmek için hastaneye gider. Hastanede Tasvir'in yanında olan komiser Semahat'tan iskeledeki yunusu görmeğe gitmesini ister. İstanbul'a geldiğinden bu yana insan içine hiç çıkmayan Semahat, uzun yıllar sonra ilk defa dışarı çıkar. Yunusun biri tarafından bıçaklandığını öğrenir. Arkadaşlarının da yardımıyla yunusun yanına gitmeyi başaran Semahat, Türkiye'nin tek yunus veterineri ile birlikte yunusu iyileştirilmek için bir süreliğine su havuzuna

taşınmasına yardımcı olur ve Yunus'a Defne ismini verir. Kalabalığın içinden ona el sallayan Umay Nine ile sohbet ettikten sonra hastaneye Tasvir'i görmeğe giden Semahat onun iyi olduğunu, iki sevgilinin evlenmelerine Tasvir'in ailesinin razı olduğunu öğrenir.

Kalamış'taki eve giden Komiser Ümit, rüyasında Defne'yi bir adamın bıçakla kovaladığını görür. Uyandıktan sonra Defne'nin kaybolduğu vapuru incelemek için gider, ilk günden beri aklının takıldığı yangın söndürme cihazının arkasına baktığında burada gazetecinin ona verdiği şifrelerin yazılı olduğu kâğıdın aynısını görür. Şifrede yazılmış olan "Biri söylenebilir, dokuzu yasaktır/ Yasak sözler aslında hep fenadır" cümlesinden yola çıkarak Defne'nin çalıştığı gazetenin Genel Yayın Müdürü Cemal Dokuzoğlu ile konuşmaya gider. Defne'nin gazetede yarım kalmış son yazısının yayınlanmamış bölümlerini isteyen Ümit'e önce yardımcı olmak istemeyen Cemal Dokuzoğlu, Defne'nin iş arkadaşı Atilla Gültekin'in de araya girmesiyle bilgileri saklayamaz. Bu yazıdan; on altı yaşında ailesi tarafından zorla kendinden on yaş büyük kuzeni ile evlendirilen, yirmi bir yaşında ve dört çocuk annesi olan Sakine Neşeli'nin Defne'yi arayarak ondan yardım istediği anlaşılır. Ona yardım etmeye çalışan Defne bunu beceremez ve Sakine Neşeli kocası Savaş Neşeli tarafından öldürülür. Katil, Defne'nin peşine düştüğü için ortadan kaybolmuştur. Romanın sonunda Savaş Neşeli yakalanır ve yaptıklarını itiraf eder. O akşam Defne Kaman da ortaya çıkar ve onlar, birlikte artık iyileşen Yunus'u özgürlüğüne kavuştururlar. Yunus'u Marmara'nın eşsiz sularına bıraktıktan sonra Semahat dükkanına, Defne ve Umay Nine eve, Ümit ise Tasvir'i evlerine bırakmak için Üsküdar dolmuşları tarafa gitmek üzere ayrılırlar. Onlar ayrıldıktan sonra Üsküdar dolmuşları tarafından iki el silah sesi ve çığlıklar duyulur ve roman seri olarak başka bir esere bağlanacağını okuyucuya gösterir.

4.2.1.2. Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Su Romanındaki Tabiat Tasvirleri ve Ekoeleştirici Öğeleri

Buket Uzuner, *Tabiat Dörtlemesi* adını verdiği ve şu ana kadar yayımladığı *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Su*, *Hava*, *Toprak* romanlarında dünyadaki yaşamı tehdit etmekte olan ekolojik sorunları, kadın, doğa, hayvan hakları, global çevre sorunlarının tesiri neticesinde bozulmuş olan insan ilişkilerinin onarılması gibi farklı etmenlere dikkat çekerek onları eserlerinin başlıca konusu haline getirir. Yazar, insanlık ve doğa arasında ezelden beri var olan, bugün kırılma noktasında olan bu

bağın uzun yıllar önce nasıl olduğunu göstermek amacıyla kadim Türklerin Şamanlık geleneğinden yararlanır. Gelenekten alınan örneklerle bu ilişkinin dünü ile bugünü arasında bir karşılaştırma yapılır ve o günden bu yana oluşan değişikliklere sebep olarak Türklerin kendi benliklerinden uzak düşmesi gösterilir. Bu karşılaştırma sonucunda Türk toplumunda zamanla doğaya ve kadına olan münasebetlerde değişikliklerin ortaya çıktığı roman karakterlerinin hayatındaki örneklerle ortaya konulur.

Serinin ilk romanı olan *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Su* kitabında ilk sayfalardan itibaren küresel ısınmadan en önemli çevresel sorun olarak bahsedilir. Yazar, bu romanında küresel ısınma gibi çevresel sorunun yanında insan-doğa ilişkileri, HES'ler, hayvan hakları, yunus katliamları, mezhep farklılıkları, kadın cinayetleri, çocuk evlilikleri gibi sosyal sorunları derin ekoloji, ekoloji ve ekofeminizm ışığında işlemiştir. Romanda kadim Türk geleneklerinden olan Kam-Şamanlık sisteminde çevre-insan ilişkilerine ne denli değer verildiği, bu dönemlerde insanlarda doğa bilincinin nasıl olduğu o döneme ait sembolik unsurlarla ortaya konulur.

Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Su romanında ekofeminist izler arandığında eserin isminden başlanabilir. Diğerlerinden farklı hafızaya ve hayal gücüne sahip olan Defne, çocukluğundan beri arkadaşları ve ailesindeki kişiler (annesi ve ablası) tarafından hep dışlanmış, 'uyumsuz' olarak nitelendirilmiş, sevilmemiştir. Defne'nin asırlardır devam eden sahte 'tabiat kanunu'na karşı çıkarak ona tepki göstermesi ve yapay olan kurallara uymaması onun toplum tarafından kabullenilmemesinin başlıca nedenidir. Yazar, asırlardır kadınların asıl değerini görmezden gelerek onları ikinci plana iten toplumun 21. yüzyılda bile aynı kanunlarla işlemesinde kadınların insanın dünyaya gönderilme sürgününü başlatan günahın sebebi olarak değerlendirilmesine bağlar. Çünkü "kadınlar bile bu düzenin milyonlarca yıldır hep böyle olduğuna inanmıştır" (Uzuner, 2019: 171). İkinci defa kız çocuk doğurduğu için eşi tarafından terk edildiğini düşünen ve bunun için ona hak veren Ayten, eşini evlendikleri güne kadar hiç görmeyen ve kızının nişanlısı ile tanışma fırsatı olduğu için onun şanslı olduğunu düşünen Tasvir'in annesi de bu kanuna inanan kadınlara örnektir. Romanda sahte kuralların aynı zamanda erkekleri de etkilediği fikri verilmektedir. Tasvir'in intihardan önce yazdığı mektubunun içeriğini Semahat'a anlatırken ağlamaya başlayan, "Fakat memleketin bütün

erkekleri gibi ona da korkutucu gelen ‘ağlayan erkek’ imgesi, üstüne sivil de olsa bir de ‘ağlayan polis’ imgesinden çekindiği için” ağladığını saklamaya çalışan komiser Ümit, erkeklerin de bu kurallara inandığının göstergesidir (Uzuner, 2019: 219). Defne’nin günlüğü olan Su Kitabı’nda ekofeminizmin karşı çıktığı türçülük ve toplumsal ayrımcılık gibi çeşitli etmenlerin eleştirildiği görülür. Toplumun, özellikle de kadınların inanmış olduğu bu yapay kanunun kadınlar için belirlemiş olduğu düzeni bozan Defne, doğada dışının neye kadar olabileceğini gösteren bir kahramandır. Yazar, modern dünyada olan bu ayrımcılığın kadim Türklerin Kam geleneklerinde olmadığını altını çizerek bu sorunların çözümü olarak doğayla iç içe olan eski yaşama, doğaya geri dönmenin en doğru yol olduğunu önerir.

Romanın ana konusu olarak toplumdaki tabiat ve kadın algısının eski ve yeni dönemlere göre karşılaştırılması ve aradaki farkların ortaya konulması kabul edilebilir. Yaşamı ve tabiattaki dengeyi esaslı bir şekilde etkileyen doğayla birlikte kadının da dışlanması, ötekileştirilmesi önemsenir. Yazar, doğal dengenin bozulması ve insan-çevre arasındaki bağın kopmasına neden olarak kadının toplumdaki yerinin erkeklere nazaran daha düşük olması, namus denildiği zaman akla yalnızca kadınların gelmesi ve boşanmanın ‘erkekliğe’ aykırı olduğunu düşünen eski eşleri tarafından öldürülen kadınların sayısının her geçen gün daha da artmasını gösterir. Türk toplumunda çocuk gelinlerin hâlâ varoluşu, töre, mezhep, egemenlik kavgaları gibi sorunlara ekofeminist bakış açısıyla bakarak sorunların hallolması için eski geleneklerdeki eşitlikçi yaklaşıma dönülmesini savunur.

Buket Uzuner, romanında Türk toplumunda kadın ve doğaya karşı olan tutumunu “bunları nedense sadece ‘gençlerin, kadın ve eşcinseller’in ilgileneceği ‘hafif işler’ kategorisinde gören çoğunluk”u ekofeminist bakışla eleştirerek gösterir (Uzuner, 2019: 321). Yazar, kadınların her zaman toplum tarafından kurulan sahte tabiat kanunlarına uymak zorunda bırakılmalarını kurgulamış olduğu kadın kahramanlarının hayatlarından örneklerle okura göstermeye çalışır. Türkiye’de kadınların eğitim seviyesine ve sosyal durumuna bakılmaksızın kendisinden beklenenin “hayırlı bir kismetle evlenmesi ve kocasına adanması” olduğu fikrini sık sık yineler (Uzuner, 2019: 44). Romanın ana karakteri olan Defne’nin, küçüklüğünden beri toplumun kadınlar ve kız çocukları için hazırlamış olduğu kalıplara uymayarak kendi hayallerinin peşinden koştuğu, hayal gücünün sınırsızlığı ile diğer çocuklardan farklı olduğu için hem okulda öğretmeni ve arkadaşları

tarafından hem de onu doğuran öz annesi tarafından dışlanmasına ve uyumsuz olarak yaftalanmasına sebep olur. Yetişkin bir birey olmasına rağmen geri kalan hayatını birlikte yaşayacağı kişiyi seçme şansı olmayan Tasvir'in, mezhep farkı yüzünden sevdiği adam ile değil, hiç tanımadığı biri ile evlendirileceği için kendi canına kıyması, İstanbul'daki sahaf dükkanında yaşayan ve rahat hayat sürmek için etrafındaki erkek esnaflara kadınlığını unutturması gerektiğini anlayan ve neredeyse kendinin de kadın olduğunu unutan sahaf Semahat'ın hikâyesi kadın-erkek ikileminde erkek egemenliğinin olumsuz tesirini gösteren etmenlerdendir. Yazar, "Bir kadının kendisine ait mesleği, parası ve hayatı olabileceği, hayatını sevdiği bir mesleğe, felsefeye, matematiğe ya da şiire adayabileceği düşüncesi, Türkiye'de Kaf Dağı'nın gerçekte var olmasından çok daha ütöpikti" değerlendirmesiyle okura iletir (Uzuner, 2019: 44). Karakola gelen Umay Bayülgen'in yaşlılarından farklı oluşu komiser Ümit tarafından şöyle yorumlanır:

... bizimki gibi toplumlarda, kırk beş yaşından sonra kadınların bir köşeye çekilip, gelinlerine cehennem, torunlarına dadı, eğer hâlâ yanındaysa kocalarına da fıkra olması beklendiğinden, bu yaşlı kadının kendine güveni, hayata bağlılığı ve zekâsı onu tedirgin etmişti. Yine aynı nedenle, eğer Umay Bayülgen, Kaman'ın bir köyünde yaşayan, kocakarı ilaçları konusunda tavsiyelerde bulunan, takma dişleri ağzına uymadığı için sık sık düşen, sessizce nakış işleyen ninelerden biri olsaydı, onu sevebileceğini düşündü (Uzuner, 2019: 17).

Bir kadının erkek gibi cesaretli ve bilge olması, topluma aşılana cinsiyet rollerine uymaması komiser Ümit gibi diğer insanları da huzursuz eden konular sırasındadır. Komiserle aynı düşünceye sahip iş arkadaşlarının "...ben hangi yaşta olursa olsun kadının bilmişini sevmem! Kendi anam da olsa, karım da olsa, kadın dediğin az bilecek, susacak, geride duracak" (Uzuner, 2019: 106), "Bayanlar kolay işte çalışmalı. Bana kalsa, bayanlar evinin kadını olsun, çocuklarına baksın, en doğrusu ama..." (Uzuner, 2019: 107-108) ifadesi toplumun, özellikle de erkeklerin kadınlar hakkındaki düşüncelerini açıkça göstermektedir.

Romanın ilk sayfasından itibaren küresel ısınmaya dikkat çekilir. O yıl İstanbul'da yüzyılın en sıcak yazı hakimken insanların doğada oluşan büyük değişimin farkında olmadan hayatlarına devam etmeleri, "diktatörlerden daha zalim..." olan sığağa boyun eğerek bilinçsizce bunu kabullendikleri görülür (Uzuner, 2019: 2). Gereğinden daha fazla olan sıcaklık tabiattaki bütün canlıların dengesini bozmakta, onların bu sığağın tesiriyle olup bitenleri olduğu gibi, reflekssiz kabullenmelerine sebep olmaktadır. Küresel ısınmanın hem çevresel sorunlara hem

de sosyal sorunlara sebep olduğunu, insanların olup bitene tepki verme, eleştirme, duyarlı olma gibi becerilerini olumsuz etkilediğini yazar, şu cümlelerle vermektedir:

İstanbul, bu temmuz şehre edepsizce zulmeden azgın bir yaza tamamen teslim olmuştu. Şiddetli nem şehri dev bir akvaryuma, İstanbulluları da bezginlikten kendi sivri dişlerinin gücünü unutan devasa bir lüfere dönüştürmüştü... Sıcaklığın etkisiyle bütün duyguların kıvamı bozulmuş, sünmüş, uzamış, kimsenin herhangi bir konuda başkasına sataşmaya hiç mecâli kalmamış; küstah, fanatik ve kavgacılar bile handiyse saygılı, edepli ve selim fanilere dönüşmeye başlamıştı (Uzuner, 2019: 1-2).

Romanında çevre sorunlarının yanı sıra sosyokültürel sorunlara da değinen yazarın çevre sorunlarından bahsederken karakterleri bu sorunlara duyarlılığı açısından iki farklı kutupta topladığı açıkça görülür. Çevreye karşı yapılan tahribatların farkında olup bunlara karşı direnenlerin yanında küresel ısınma gibi sorunlara karşı düşüncelerinin felç olduğu duyarsız bir toplum vardır. Birinci kısma girenler tabiat ve insan arasında olan güçlü bağın kopmaması için çaba gösteren, atalarından onlara miras kalan doğa bilincini bugüne kadar koruyabilen köylüler ve bu bilinçle anneannesi tarafından büyütülen romanın ana karakteri Defne Kaman'dır. Doğa ile iç içe yaşayan bu kesim doğanın olup bitenlere ne denli tepki vereceğinden haberdardır. Doğa ile olan ilişkileri uzun zaman önce kopmuş olan şehirliler ise ellerinde olan teknolojinin gücü ile istedikleri şeyi yapabilecekleri düşüncesine kapılırken, tabiatta olan olayları görmezden gelir ve idrak edemezler. Birbirine zıt bu iki kesimin düşünceleri Karadeniz'de kurulması planlanan HES'lere karşı olan tavırlarında belli olur. Bölgede yaşayan köylülerin burada HES kurulmasına tepki göstermesi köylerde, Anadolu'da insanlarla tabiat arasındaki ilişkinin hâlâ var olduğunu gösteren bir unsurdur:

Bu yazı dizisinde Karadeniz'de yapılacak HES'lere sadece deresini, suyunu, hayatını ve gelecek nesilleri korumak için karşı çıkan köylülere, özellikle her biri Şaman geleneğimizin Umay Ninesi'nden izler taşıyan köylü teyzelerle yaptığım röportajları okuyacaksınız (Uzuner, 2019: 24).

Anadolu'da yaşayan ve ekolojik benliklerini koruyabilen köylülere karşı bu benliği uzun zaman önce kaybetmiş şehirlilerin tabiattaki değişimlere duyarsız olduğunu göstermek için yazar, Defne Kaman'ın ablası Aysu'yu kullanır. Aysu, yalnızca çevresel sorunları değil, kadın cinayetleri, kadın sığınma evleri, hayvan hakları, nükleer santraller vs. gibi konuları umursamayan, umursamazlığın nelere mal olacağını görmezden gelen toplumu temsil ediyor ve Defne Kaman'ın bu konularda yazı yazmasının acayip olduğunu düşünerek onun uyumsuzluğunun bir göstergesi olduğunu düşünür:

Acayip işte! Yok, ille kendisi gibi uyumsuz, sorunlu insanlarla ilgilenecek... Sokak hayvanları değil, sakat sokak hayvanlarını koruyacak meselâ! Sonra Allah'ın Japonya'sındaki Yunus katliamını protesto için yollara düşer, Japonya'da mitingde balıkçılar tarafından taşlanır, 'nükleersiz Türkiye' diye Sinoplara gider... Ya alla'sen, nükleer tesis Sinopluların umurunda değilken, sana ne be kızım! Bak şimdi yine, o kadın sığınma evleri, 'namus cinayetleri'ne iyice takmıştır kafayı Ayçöreğimiz, garanti... (Uzuner, 2019: 8).

Buket Uzuner'in bu romanda dikkat çekmek istediği çevre sorunlarından biri de yunus katliamlarıdır. Japonya'nın Taiji adasında her yıl geleneksel yunus avları (katliamları) teşhir edilmekte ve yunusların tuzaklara çekilerek acımasızca katledildiği bu gösterilerde binlerle yunus işkencelerle öldürülmektedir. Dünyada yapılan bu katliamların içler acısı olduğu romanda iskeleye yaklaşan bir yunusun başına toplanan insanların yunuslar ve diğer hayvanlar hakkında konuşmalarından, yunusun kimliği belirsiz bir kişi tarafından bıçaklanmasından, yunusun etrafına toplanan kalabalığın ise gerçekten duyarlı insanlardan değil bedava yunus gösterisi izleyebilmek umuduyla oraya gelen bilinçsiz toplumdaki oluştuğu belirtilir. Denizleri yunus kaynayan Türkiye'de bir yunus veterinerinin olduğunun belirtilmesi, komiserlerin yunus etinin lezzetli olduğunu söylemesi, insanların ise etrafta olanlardan habersizce kalabalıktan faydalanarak elindeki ürünleri satmaya çalışması ve olaylara sadece seyirci gözü ile bakması gibi olaylar yazar tarafından işlenir (Uzuner, 2019: 97). Yunus parklarında gösteri zamanı yüksek ses dalgalarının verdiği acıya dayanamayarak intihar eden yunusların insanlığın umurunda olmaması, yalnızca para kazanma kaynağı olarak görülen hayvanların fayda sağlamadığı takdirde değersiz olarak kabul edilmesini söylemeye çalışan yazar, burada derin ekolojinin ilkelerinden yararlanır. Tabiatıta var olan her şeyin kendi içsel değerine göre değerli olduğunu savunan derin ekolojiye göre, canlı ve cansız olan bütün varlıklar eşit derecede değer ve öneme sahiptir. Bu bilgilerden yola çıkan yazar, diğer tabiat öğeleri gibi hayvanların da insanlar kadar değerli olduğunu derin ekolojinin eleştiri odağında göstermeye çalışmıştır.

Buket Uzuner'in bu romanında insan tarafından ötekileştirilerek arka plana atılan doğa ile insan arasında başlamış olan çatışmanın galibi gibi görünen ikinci taraf olsa da doğanın eninde sonunda gücünü toplayarak durumu kendi lehine çevireceği gösterilmektedir. Doğanın gücünü geri kazanması ve dengeyi düzeltmesi sonucunda oluşan değişimlerden zarar gören ise yine insanoğlu olacaktır. Bu sebepten dolayı yazar, çok geç olmadan insanın iktidar mevkisinden vazgeçmesi ve derin ekoloji felsefesinin de savunduğu "ekolojik benlik"ini kazanması gerektiğini

öne sürer. Derin ekolojistlerin kendi felsefelerinde aşlamak istediği her canlının kendine has değerli olduğu fikrinin bu akımdan yüzyıllar önce Şamanlık geleneğinde var olduğunu okura iletmek isteyen yazar, bu bilgileri bilimsel kaynaklardan toplamış olduğu verilerle romanına kurgu unsuru olarak taşır. Çevrede oluşturduğu değişimlerle en çok kendine zarar veren insanın en büyük düşmanının yine kendisi olduğunu söyleyen yazar, “Yaşamak, tabiatın “efendisi” değil, onun parçası olduğunu hissetmektir, çünkü ona döneceğiz!” fikri ile derin ekolojide savunulan yaşam tarzının Şamanlıkta var olduğunu göstermiştir.

Buket Uzuner’in *Tabiat Dörtlemesi* adını vermiş olduğu romanlar serisinin ilk kitabının isminin “Su” olması tesadüfi değildir. Pek çok halkın inanç sisteminde dünyanın yaratıldığı anda yalnızca suyun var olduğu mitolojik unsurlar vardır. Yaratılış ve su hakkındaki inançlar farklı kültürlerde benzerlik göstermektedir. Örneğin kadim Türklerde Tanrı Kayra Han varlık adına hiçbir şey yaratmamışken uçsuz bucaksız suyun olduğu inancı hâkim olmuştur. Altay-Yakut Türkleri arasından derlenen Yaradılış Destanı’nda da bu bilgiler belirtilmiştir (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 19). Buket Uzuner de tabiat ile ilgili düşüncelerini okura iletmek için başlangıç olan “Su”yu kullanmıştır. Yazar romanın on birinci bölümüne “Başlangıçta Yalnız Su Vardı” ismini vermiş ve bölümün girişinde Altay destanlarında verilmiş bilgileri olduğu gibi kullanmıştır:

“SU.

SU vardı. Başlangıçta sadece SU vardı.

Evvelce gök, ay, güneş, hava, ateş, toprak ve ağaç yoktu. Sadece SU vardı” (Uzuner, 2019: 77).

Romanın ana karakteri olan Defne Kaman’ın günlüğünün adı “Su”dur. O, bu günlükte ninesi Umay Bayülgen’den aldığı bilgilerle tabiatta suyun önemli olduğunu, bir gün insanoğlunun bu önemi fark edip suya ve doğaya gereken değeri vereceğini, doğa ile uyumu bulabileceğini anlatmaktadır. Farklı varlıkların yaşam alanı olması hem yaşamı hem de ölümü temsil etmesi suyun romanda başlıca kurgu ögesi olarak kullanılması ile sonuçlanmıştır. Su hem koruyan hem de cezalandırandır. Haksızlıklara karşı susmadığı için başı belaya giren Defne suda saklanmış, su onu kötülüklerden korumuştur. Yazar bu romanında kurgulamış olduğu hikâye ile kadın-doğa-su üçlemesinin doğanın varoluşundaki önemini göstermeye çalışmıştır. Bu

üçlemede “Defne mücadele eden kadının, su yeniden var olmanın, doğa yaşamın” işareti olarak romana kurgulanmıştır (Saltık, 2016: 124).

Greta Gaard, ekofeminist düşüncede eleştirilen ikili karşıtlara suyun da iki farklı şekilde algılandığı fikrini eklemiştir (Opperman, 2012: 179). Hem insan hem de diğer canlı varlıkların yaşamının önemli parçası olan suyun böyle değere sahip olmasına rağmen hâlâ ona karşı ikili yaklaşımların olduğu belirtilir. Kadın, doğa ve suyun birbirine bağlılığının ezelden beri süregelen birliktelik olduğunu belirten Gaard, eski yaratılış mitleri ile açıklamaya çalışmıştır. Suyun asıl öneminin görmezden gelinerek ötekileştirilmesi ile kadın emeğinin hiçe sayılması arasında bağ kuran Gaard, bugün birçok kültürde kadınların hala su kuyularından evlerine su taşıdıklarını söyler. Gaard’ın bu fikirlerine ortak olan Marilyn Waring, kadınların taşıdığı suyun borulardan akan hazır sudan daha az değerli olduğunu söyler. Bunun yanı sıra Waring, doğadaki el değmemiş, temiz göl veya dere sularının da aslında olması gereken önemi görmediğini, bu suların barajlarla çevrilip maddi kâr sağlamadığı sürece değersiz olduğu kanaatinde (Opperman, 2012: 181). Uzuner’in romanında yer vermiş olduğu çevre ve su ile ilgili problemlerden olan Karadeniz’deki derelere kurulacak HES’lerle olan münasebeti Waring ile aynı düşüncede olduğunu gösterir. Karadeniz’de akan dereler eşsiz zenginlikleri ile canlıların yaşam alanı olduğu halde tabiatın bu derelerin zenginliğini en ince ayrıntısına kadar hesaplayıp orantılı bir yaşam alanı oluşturduğunu anlamayan insanoğlu, kendine maddi gelir sağlaması için doğanın kurmuş olduğu düzeni değiştirmeye kalkar. Buket Uzuner, ekofeminist Waring’in yukarıda verilen düşüncelerini destekleme amacıyla romanında HES’lerin kurulmasına itirazını Defne Kaman ve köylü kadınlar aracılığıyla bildirir.

Yalnızca gücünün farkına varan kadınlar sayesinde dünyanın yeniden yaşanabilir bir yer hâline geleceğine inanan yazar, bu düşüncelerini okura aktarmak için yaratmış olduğu kadın karakterleri sözcüsü olarak kullanır. Olayların birebir katılımcısı olan Defne Kaman, Umay Bayülgen ve sahaf Semahat yazarın fikirlerini okura iletmek vazifesini üstlenirler. Defne, onun ideolojisini okura sunan bir semboldür. Ana karaktere bu ismin verilmesi tesadüf değildir. Uzuner, bu ismi Yunan mitolojisinde meşhur olan bir hikâyeden alır. Hikâyede babası tarafından evlendirilmek isteyen Daphne, ona “Kadınlık görevlerimi bilmeden ve birinin karısı olmadan, bağımsız olarak yaşamama izin ver” diyen, özgür yaşama arzusuna sahip

bir kızdır (Yücel, 2019: 69). Lakin onu elde etmek isteyen Apollon onun peşini bırakmayınca Daphne, toprak ana Gaia'dan onu kurtarmasını isteyince ağaca dönüşür. Romanda Umay Nine Defne'nin doğacağı gün rüyasında bu olayı gördüğünü anlatır. Rüyanın sonunda kendisinin ağaca dönüşmesi gerektiği halde Apollon'u ağaca dönüştüren Defne hayatının sonuna kadar mutlu yaşar. Aynı gün bahçelerindeki kayın ağacına düşen yıldırımın işaret olduğunu düşünen Umay Bayülgen, o gün doğan torununa Defne adını verir. Defne'nin doğumunu kaleme alırken yazar iki önemli mitolojik bilgiyi kullanır. Bunlardan ilki Yunan mitolojisinden alınan ve sonu değiştirilen hikâyedir. Hikâyenin sonunun böyle yazılması kuşkusuz ekofeminist düşünceye bağlıdır. İkinci mitolojik faktör ise kutsal işarettir. Mitolojilerde kahramanlar doğarken Tanrı tarafından gönderilen işaretlerden bahsedilir. Burada da Defne doğmadan önce anneannesinin gördüğü rüya ve kayın ağacına düşen yıldırım onun mitolojik bir kahraman olacağına işaret olarak kabul edilebilir. Türk mitolojisinde kayın ağacı kutsaldır. Eski Türklerde var olan ağaç kültüründe kayın ağacının kutsallığını Umay Nine şöyle ifade eder:

Kayın güzeldir, uğurludur, binlerce yıllık sesimizi taşır... Eski Türklerin geleneklerine göre, İslamiyet'ten çok önce, göklerdeki Tengri Ülgen'le karısı tabiat Umay Ene kavgaya tutuştuklarında gök gürleri, öfkeyle bağırduklarında şimşekler çakar ve Ülgen daha çok öfkelenip yer yüzüne ateşli oklar attığında yıldırımlar düşermiş. O amanlar atalarımız ve ninelerimiz yıldırımın böyle meydana geldiğine inanmış. Bu sebeple yıldırım eğer mübarek kabul edilen bir kayın ağacına düşerse, onun parçalarının uğurlu olduğuna inanır, bu parçaları üstlerinde taşıyarak nazardan, kötü enerjilerden korunduklarını düşünürlermiş (Uzuner, 2019: 196).

Defne'nin kaybolduğu gün yanına kayın ağacı parçasını almadığını söyleyen Umay Nine, bu yüzden kötülüklerle karşılaştığına inanmaktadır. Aile içinde aynı zamanda ona Ayçöreği de dediklerini söyleyen Umay Nine'nin, "Defnemiz zaman zaman yer değiştirir, gider, biraz dolaşır ama sonra gelir" (Uzuner, 2019: 7) diyerek Manas destanında adı geçen, zora düştüğü zaman şekil değiştiren Ayçöreği'ne işaret ettiği görülür. Defne'nin gazetede yayınlamış olduğu makalelerde ve günlüğünde yazdıkları çevreye karşı duyarlı ve sorumlu bir kişilik olduğunun göstergesidir. O, yalnızca bu duyarlılıkla kalmaz, toplumun da değişmesi için çabalar. "Biz insanların karnı tok olsa da gözü hep aç! Bu yüzden ihtiyacımız olmayan her şeyi midemize ve cebimize dolduruyoruz. Midemiz ve cebimiz şiştikçe vicdanımız ve dünyamız fakirleşiyor" (Uzuner, 2019: 23) diyen Defne, bütün bunların değişebilmesi için toplumu geri dönüp bakmaya davet eder. Yaşamak için tabiata muhtaç olan eski Türklerin, yalnızca ihtiyaçları olduğu kadar av avladığını, hayvanı öldürmeden önce ondan özür dileyerek ihtiyacından fazlasına dokunmayacaklarına dair söz

verdiklerini, eski yaşam tarzını unutmamak gerektiğini dile getirir. Eskiden beri tabiatla iç içe yaşayan ve ona saygılı olan insanların dünyayı bu hale getirdiğine inanamayan Defne, “Tabiattaki bütün canlılara eşitlikle saygı duyan, tokgözlü, vakur ve cesur o insanlardan, bugün Anadolu’nun yaşayan bütün halklarına karışan şimdiki Türk’iyeliler¹ nasıl oldu da zekâyı kurnazlıkla, vicdanı cüzdanla, gururu açgözlülükle karıştıran insanlara dönüştüler?” (Uzuner, 2019: 24) sorusunu sorarak doğayı bilinçsizce tüketen bu topluma gönderme yapmaktadır.

Romanda ekolojik benliğini koruyabilen kişilerden biri olan Semahat, çevre, doğa, kadın ve hayvan hakları savunucusu olarak Defne’nin yanında yer alır. “Kitap ve hayvan sevmeyen insana güvenmem” (Uzuner, 2019: 43) diyen ve iki kedisi ile birlikte sahaf dükkanında yaşayan Semahat’ın bu sözleri onun çevre ve hayvan dostu olmayan insanlara karşı olan fikirlerini sergilemektedir.

Birbirini sevenleri ayıran düşünce, inanç veya kanunlara artık hiç saygısı kalmayan Sahaf Semahat, özündeki hoşgörüyü kaybetmiş insanlar yüzünden bu dünyanın yakında kendi kendini yok edeceğine inanıyordu. Milyonlarca insan hayatının sadece bağınazlık ve iktidar hırsı yüzünden söndüğünü ve dünya nüfusunun giderek ‘yaşayan cesetler’, bir çeşit zombiler topluluğuna dönüştüğünü (Uzuner, 2019: 45).

düşünen Semahat, bütün bu sorunların hallolması için toplum olarak birlikte hareket etmeyin önemli olduğunu söyleyerek yazarın sözcüsü olduğunu gösterir. Yazar, Semahat vasıtasıyla insanlığın doğayı ötekileştirerek kendi sonunu hazırladığı fikrini ortaya atarak derin ekolojide de savunulan “ötekileştirilmiş doğa” düşüncesine gönderme yapar.

Romanda yazarın sözcülerinden bir diğeri Defne’nin anneannesi Umay Bayülgen’dir. Umay Nine, olayların gidişatına yazar gibi hâkim olan bir karakterdir. Yazar, bu karakteri yaratırken mitolojiden yalnızca ismini almaz. Umay Nine, ismi, giyim ve konuşma tarzı, inançları, doğaya ve insana münasebeti, mesleği ile kadim Kamların-Şamanların modern dünyamızda yaşayan bir örneğidir. Yazar, Umay Ninenin dış görünüşünü tasvir ederken Şamanların özelliklerini birebir kullanır:

Kayıp kadının anneannesi, aklaşmış uzun saçlarını ne yaşlıları gibi boyayıp fönletmiş, ne yemeni veya eşarpla bağlamış, ne de üstüne türban takmıştı. Bunun yerine, ak saçlarını küçük kızlar gibi başının iki yanından sarkan iki saç örgüsü yapmış, uçlarını boncuklarla bağlamıştı. Yetmiş yaşlarında olmasına karşın, yaşından çok dinç ve sağlıklı görünen, orta boylu kadının, sıırım gibi giydiği adaçayı renkli keten entarisinin eteğinden ve yarım kollarından Kızılderili giysilerindeki gibi uzun püsküller sarkıyordu (Uzuner, 2019: 2-3).

¹Kelime yazarın ifade ettiği şekilde verilmiştir.

Umay Nine'nin şahsında geçmişteki yaşam tarzını bugüne aktaran yazar, bilincini, duyarlılığını kaybetmiş topluma kadim geleneklerde de olduğu gibi doğayla iç içe, ona saygı duyarak yaşamının mümkün olduğunu gösterir. Kendisi eczacı-otacı olan Umay Bayülgen'in eşi ise hekimdir. Her ikisi modern bilimin yetiştirmiş olduğu insanlardır. Yazar, Defne ve onun ailesi örneğinde modernizm ile büyüyen kişilerin bile asıl köklerini unutmayarak bir parçası oldukları doğa ile uyum içinde yaşayabileceklerini göstermeye çalışır. Şehrin tam göbeğinde olan ama etrafındaki kocaman beton yapıtlara hiç benzemeyen iki katlı ve bahçesinde türlü bitkilerin bulunduğu bir evde uzun yıllardır yaşayan bu aile, insanın kökeninden kopmadan yaşayabileceğini kanıtlar. Umay Nine, çevredeki değişimlere, ekolojik sorunlara, ağaçların kesilerek yerlerine dikilen beton binalara, doğanın dengesini bozan HES'lere, hayvan katliamlarına, diktatör kadar zalim olan sığağa boyun eğen duyarsız topluma karşı farkındalık yaratabilme adına kurgulanmış bir karakterdir. "Plastikten içmem! Plastik, insan ırkının sonunu getirecek lanetli bir icattır" (Uzuner, 2019: 203), "Şuurlu kullanılırsa tabiat, ecza fabrikalarının temelidir" (Uzuner, 2019: 192) diyen Umay Nine, yeryüzünün asıl gücünün tabiatta ve dışide olduğunu unutanlara bunu hatırlatmak gerektiğini söyler. Bugün tabiat ile kadın arasındaki bağın yalnızca doğurganlıktan ibaret olduğunu düşünenlerin büyük hata yaptıklarını, bu fikirlerin kadınların lehinden çok aleyhine olduğunu şöyle ifade eder:

Evet, tabiatın gücünü kadına benzetmek bütün kadim inançlarda ortaktır. Ancak, sadece doğurganlığıyla kadınla tabiat arasında bir bağ kurmak bize bir iltifat değil, aksine tuzaktır! Çünkü insanlık, tabiat olaylarının henüz sebeplerini bilmediği binlerce yıl öncesinde, tabiata saygı duyarken aynı zamanda onu vahşi, akıldışı, sırlarla dolu olarak görmüştü. Şimdi artık, kadınla tabiat arasında kurulan ilişki, onu akıldışı ve vahşi olarak dışlar, uzaklaştırır. Nereden mi? E tabii ki akıl bahçesinden! Aklı kime teslim eder? Sadece ve sadece erkeğe! (Uzuner, 2019: 198).

Erkeklerin kadınlardan daha akıllı olduğu düşünüldüğü için dünyanın şu anda içler acısı hal aldığı ileri sürer. Olayların gidişatını önceden bilen ve Defne'yi bulması için Ümit'i seçen Umay Nine, ekolojik benliklerini bulma yolunda topluma öncülük eden bir karakterdir. Torununu bulmaları için komiser Ümit'e ve Semahat'a ipuçları veren bu kadın hem onların hem de toplumun yol göstereni ve koruyucusudur. Yazar, Şamanlık sisteminde ve ekoeleştiriye savunulan bütün canlıların eşitliği fikrini Umay Nine'nin yorumları ile okuruna iletmektedir.

Dünyayı tehdit eden ve edebiyatın da konu alanına giren ekolojik sorunların işlenmiş olduğu bu romanda yazar, bu sorunların dünyayı nasıl etkilediğini göstermeye çalışmış, aynı zamanda da problemin hallolması için öneriler sunmuştur.

Ekolojik kirlenme, küresel ısınma, HES'ler, yunus katliamları, ormanlık alanların yok edilmesi, betonlaşma, aşırı tüketim gibi çevresel sorunların yanında bu sorunlara bağlı olan bazı sosyokültürel sorunları da ele alan yazar, kendi benliklerini unutan toplumu sert bir şekilde eleştirilir. Yazar, eleştirilerini ekolojik benliğini korumuş vatandaş, çevreci aktivist ve gazeteci olan romanın ana karakteri Defne Kaman'ın dilinden okura iletir. Etrafında olup bitenlere sessiz kalmayan Defne, ekolojik dengeyi yeniden kurmak için toplumsal değişimin şart olduğunu ileri sürerek insanları Türklerin kadim yaşam tarzlarında olduğu gibi doğaya değer vererek onun bir parçası olduklarını unutmadan, ihtiyaçları olmadığı sürece tüketme eyleminden kaçınarak bütün canlıların uyumla yaşayabileceği yeni bir hayata başlamaya davet eder. Eski Türk inanç sisteminde kadına ve doğaya olan saygıyı romanında birebir veren Buket Uzuner, doğa ve kadının gerçek değeri anlaşıldığında herkesin mutlu olacağı bir düzenin olacağına ve bu düzenin, Türklerin eski yaşam sistemine geri döneceği an oluşacağına inanır.

4.2.2. Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Toprak Romanı

4.2.2.1. Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Toprak Romanının Özeti

Romanda olaylar Çorum valisi Sebahattin Ali Okur ile rehber Kemal Yörüklü'nün görüşmesi ile başlar. Bu iki karakterin konuşmasından tarihi eser kaçakçılığı olayını araştırmak için Çorum'a gelen Defne Kaman'ın kaybolduğu anlaşılır. Romanın ikinci bölümünde Kemal'in hayatı ve Umay Bayülgen ile nasıl tanıştığı hakkında bilgi verilir. Kemal, okulda karşılaştığı tarih öğretmenin de desteği ile babasından gizli girmiş olduğu üniversite sınavında Ankara'da iki yıllık turizm okulunu burslu olarak kazanır. Üniversitedeki başka bir öğretmenin yarı ücretini ödediği İngilizce kursuna yazılan Kemal, bu kursta hayatını değiştiren Ceylan ile tanışır. Kemal, Ceylanla evlenip babasından kalan miras sayesinde yeniden Çorum'a yerleşerek burada yaşamaya başlar. Bir yıl sonra doğan çocuklarına Karaca ismini veren bu ailenin mutluluğu çok uzun sürmez. Evliliklerinden on yıl geçtikten sonra ani gelen hastalık yüzünden eşini kaybeden Kemal depresyona girer. Karaca'nın böcek ilacı içerek intihar etmesinden sonra iyileşmek istemesiyle Umay Bayülgen'in tedavisini almak için oğlu ile birlikte İstanbul'a gelir. Burada tanıştıkları Umay Bayülgen, eşi Korkut Bayülgen ve torunları Defne hem Kemal'e hem de Karaca'ya çok iyi gelir. Defne'yi çok seven Karaca, o günden sonra onunla olan iletişimini online olarak devam ettirir.

Defne'nin babası Akın Kaman, valiye kızının onun evinde bıraktığı Toprak Kitabı'nı verir. Vali Akın Kaman'a Defne'nin tarihi eser kaçakçıları üzerine bir araştırma yaparken delillere ulaştığı için kaçırıldığından veya rehin alındığından şüphelendiklerini söyler. Onlar konuşurken Akın Kaman'ı arayan Kemal, Umay Bayülgen ve Semahat'ı hava alanında karşılamak için çıktıkları yolda mola verdikleri zaman Karaca'nın tuvalete gittiğini ve hala geri dönmediğini iletir. Karaca'nın inat yapmak için kaçtığını düşünen Kemal, daha fazla beklerlerse uçağa yetişemeyeceklerini söyledikten sonra Ankara'ya gideceklerini belirtir. Kemal, Umay Bayülgen ve Sahaf Semahat'ı evine getirdiğini ama Karaca'nın hala geri dönmediği haberini valiye iletir. Vali Kemal'e özel şoförünün yeğeni olan Yaşar isimli gencin son zamanlar Karaca ile görüldüğünü, sık sık onu ziyaret ettiğini ve polisten önce onu bulup yanına getirmesini söyler. Sonra Defne'nin Toprak Kitabı'nı Kemal'e gönderir. Vali, Umay Nine ve Semahat ile tanıştıktan sonra Yaşar'ın iki gündür eve uğramadığını Kemal'e söyleyip Karaca ile onun birlikte bir işe kalkışabileceklerinden endişe duyduğunu ifade eder. Defne ile birlikte kayıp sayısının üçe yükseldiğini söyleyen valinin sözünü kesen Umay Nine kayıpların dört olduğunu söyler. Umay Nine, Karaca'nın odasına bakmak isteyen valiye iki odada da ortak olan "Bir şeyi saklamanın en iyi yolu, onu herkesin göreceği bir yere koymaktır" yazısıdır der (Uzuner, 2015: 146). O sırada valiye arayan emniyet müdürü, Defne'nin gazeteci ortağı Attila Güntekin'i bulduklarını, ama Güneş Aytan'ın kayıp olduğu haberini ona ulaştırır. Böylelikle dördüncü kayıp şahsın Güneş Aytan olduğu belli olur.

Valiyi arayan emniyet müdürü Karaca'nın hastaneye kaldırıldığını söyledikten sonra hepsi birlikte onun yanına giderler. Karaca'nın avcunda Kutadgu Bilig'den şifreler olduğunu gören Umay Nine, Semahat'a şifreleri temizletir. Karaca'yı hastaneye getiren Güneş Aytan'la tanışan Umay Nine, onunla Defne hakkında konuşurken Defne'nin Yazılıkaya'da bir geyik gördüğünü öğrendiğinde valiye arayarak şehirde kocaman bir geyiğin görüldüğü haberini ulaştırırlar. Vali ile birlikte geyiğin olduğu Yazılıkaya'ya giden Umay Nine, Güneş Aytan'la konuşurken babası ile görüşmesine engel olduğu için Defne'nin ona küstüğünü öğrenir. Semahat'ı arayan Kemal, Karaca'nın telefonuna yeni şifreler geldiğini ve onun kaçtığı haberini verir.

Emniyet müdürü valiye yeni delillere ulaştıkları haberini verdikten sonra, Çorum müze müdürü Onur Akhan'ın üç heykeli sergilendikleri yerden alırken kameraya yakalandığını, Boyalı Höyük yakınlarında bulunan tabancanın Güneş Aytan'a ait olduğunun kanıtlandığını ve Karaca'nın müzenin güvenlik sistemini hacklediğini de belirtir. Aynı zamanda İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerden çevreci gençlerin bir araya toplanıp Defne Kaman'ı aramak için Çorum'a doğru hareket ettikleri haberi de onlara ulaşır. Polislerle birlikte Yazılıkaya'ya gelen vali, Güneş Aytan'ı tutukladıktan sonra Semahat ona Defne'nin Kutadgu Bilig'den şifreler gönderdiğini itiraf eder.

Yaşar'ın cesedi bulunduktan sonra Ümit komiserin İstanbul'dan Çorum'a geldiği öğrenilir. Komiser Ümit, Semahat ve Attila Gültekin, Defne'nin gönderdiği şifreleri çözmeye çalışırlar. Attila onlara Defne'nin kaybolmadan önce bıraktığı yazıyı gösterir. Karaca'nın posterlerindeki notla yola çıkan komiser Ümit, Attila ve Kemal, Defne'yi ve Karaca'yı Boyalı Höyük köyünün yakınlarında baygın şekilde bulur. Kaçakçılar tarafından elleri bağlı şekilde küpün içinde tutulan Defne'yi oradan çıkarıp taşımak isteyen Karaca'nın önce almış olduğu yaranın kanamasıyla kan kaybindan onun yanında bayıldığı öğrenilir. Onların bulunduğunu öğrendikten sonra Yazılıkaya'da bekleyen geyik geldiği gibi gider.

Yazılıkaya'da düzenlenen törende gençlerin önünde konuşan Defne, buraya gelen gazete müdürü Cemal Dokuzoğlu'nun Karaca için en iyi avukatları tuttuğunu öğrenince rahatlar. Gün bittikten sonra çevreci gençlerin Çorum'dan emniyetli bir şekilde ayrıldığına emin olmak için emniyet müdürü ile birlikte onları şehir çıkışına kadar takip eden vali, emniyet müdürünün Suriye sınırındaki bir ilçeye tayin olduğunu öğrenir. Üzgün bir şekilde validen ayrılarak makam aracına oturan emniyet müdürü, valiye Umay Nine'nin anlattığı geyik efsanesinin hala onu düşündürdüğünü, atalarının bir geyik tarafından lanetlendiğine inandığını ve bunun kefaletini kendisinin çektiğini söyledikten sonra oradan uzaklaşır. Müdürün bu haline üzülen vali, aracına binerken “Uyumsuz Defne Kaman ve Umay Ninesi... Tabii bir de büyümlü geyik!” diye düşünür (Uzuner, 2015: 550).

4.2.2.2. *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Toprak Romanındaki Tabiat Tasvirleri ve Ekoeleştiri Ögeleri*

Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları serisinin ikinci kitabı olan *Toprak* romanında yazar, Defne Kaman'ın Çorum'da tarihi eser kaçakçıları ile ilgili araştırma yaparken ortadan kayboluşunu iklim-kurgu ve polisiye roman tarzında işler, olayları tasvir ederken tabiat ve insan arasındaki ilişkiyi ön plana çıkarmak için birbirine zıt görüşlerde olan karakterleri kullanır. Serinin ilk kitabı olan *Su* romanında kadın karakterlerin daha fazla olmasına karşın bu romanda yeni erkek karakterler kurgulanmış, onların her birinin doğaya, canlılara, kadın ve hayvan haklarına dair düşünceleri romanın ana teması olan yaşamın bir parçası toprak sembolü etrafında kurgulanır. İlk kitapta hayat kaynağı olan su esas motif olarak kullanılırken bu romanda yaşam için önemli ikinci element olan toprağın önemi anlatılır, bunun yanı sıra çevre sorunları, iklim değişikliği, kadın, doğa ve hayvan hakları, küresel ısınma, bilinçsiz avlanma sonucu nesli tükenen hayvan türleri, zararlı maddeler, plansız tarım yüzünden verimliliğini kaybetmiş topraklar ve diğer problemler ekoeleştiri, ekofeminizm, derin ekoloji gibi eleştiri yöntemleri ile değerlendirilebilecek veriler sunar.

Romanın ilk sayfalarından itibaren yine en önemli çevre sorunu olan küresel ısınmadan bahsedilir. Yazar, önceki romanda da sık sık kullandığı “21. yüzyılın en sıcak yazı” tabirini burada da kullanarak sıcaklığın en üst seviyede olduğunu okura iletir (Uzuner, 2015: 15). Romanda anlatılanlardan olayların 21. asrın başlarında gerçekleştiği düşünülürse ilk yıllarda sıcaklığın bu denli yüksek olması ileride daha büyük sıcaklıkların olacağına işaret olarak kabul edilebilir. Yazar, bu sıcaklığı “İnsan ruhu ve bedeni için cinnet derece selsiyusa yükselmiş ısı” olarak nitelendirmekle toplumu bundan sonraki yazların dayanılmaz olacağına dair uyarır (Uzuner, 2015: 15). Çevre sorunlarının önemini iletmekte yazarın sözcülüğünü üstlenen Umay Nine, “Biz farkına varmasak da her fırtınayı hazırlayan tabiat şartları mutlaka önceden birikmiştir. Fırtına bir sonuçtur. Akıl, fırtına toplanırken onu görmek ve tedbir almak için bize verilmiş bir armağandır” diyerek çevresel sorunları ortaya çıkaran etmenlerin çok geç olmadan fark edilip düzeltilmesi gerektiğini, aksi taktirde tabiatın kendi dengesini sağlamaya başlayacağını ve bundan en çok zarar görenin yine insanlık olacağını söyler (Uzuner, 2015: 20).

Romanda değinilen bir diğere çevre sorunu ise çarpık kentleşmedir. Büyük kentlere yapılan göçlerle kentlerde yaşanan değışimlere dikkat çekmek amacıyla eski ve yeni İstanbul arasında kıyaslama yapan yazar, geçen yüzyılın ortasına kadar yeşillikleri bol olan İstanbul'un yerini yavaş yavaş beton binalar ve arabalarla dolu, ağaçlık alanların hızla yok edildiğı bir şehrin aldığını belirtir. Yaşam için büyük öneme sahip ağaç, toprak ve suyun artık insanlar için değersiz olduğu, onun yerine beton yolların ve metal arabaların değere kazandığı bu şehirde kökeninde toprağıba bağlı insanlar için şimdi bunların bir önemi kalmadığını, betonun modernliğı, yeşilliğın ise köylülüğü temsil ettiğini yazar şöyle ifade etmektedir:

Artık kimse köylü, kimse çiftçi olmak, elindeki toprak kokusuyla, çamur izini hatırlamak istemez olmuştu, onların yerine çiçek aromalı sıvı sabunları, oda ve araba spreyleri satın almayı tercih ediyordu. Topraktan ve tarladan gelen 'banal'di', 'köylü'ydü ama fabrika ve marketten gelen 'modern'di, 'kentli'ydi" (Uzuner, 2015: 58).

"Her yer beton, plastik, naylon, her şey moderndi!" (Uzuner, 2015: 58) diye ifade eden yazar, insanlar arasındaki bu yanlış algıyı ironik bir dille eleştirir. Farklı illerden büyük şehirlere göç eden topluluklar kendileri ile birlikte farklı alışkanlıklar, kültürler getirdikleri bu kentlerde hızlı nüfus artışına, çarpık kentleşmeye, sağlık, eğitim, çevre gibi önemli konularda sorunların oluşmasına neden olmaktadır. Göç ile birlikte yerleştikleri arazileri kendilerine uygun bir şekilde değıştiren insanlar çevrede oluşan büyük değışimlerin başlangıcı olurlar. Bu değışimlerle birlikte tarihi miraslar tahrip edilir, ekolojik ve kültürel denge bozulur. Çarpık kentleşme sonucu İstanbul'un karmaşık bir yer haline dönüştüğünü roman karakterlerinden Sabahattin Ali Okur şöyle ifade eder: "İstanbul, tek bir şehir, artık bir metropol bile değil! İstanbul, birkaç şehrin misafirliğe gitmişken, geri dönmekten vaz geçip, oraya yerleşip kaldığı muhteşem bir kaos! Hah hah ha!" (Uzuner, 2015: 16). Çarpık kentleşme ve insan nüfusunun hızla artışının büyük şehirlerdeki ekolojik dengeyi kötü şekilde etkilemekte olduğunu, lakin burada yaşayan insanların bunu görmediklerini, uzun yıllar sonra aynı yere geri dönen roman şahsının gözüyle fark ettirir:

Atatürk Orman Çiftliği'nde ilk sevgilimle adımızı kazıdığımız bir ağaç vardı... Tabii artık ağaç yok! Gölbaşı da öyle... Bir geri döndüm ki, Türkiye'nin ağaçlarına düşman, lümpen adamların eline kalmış meydan! Güzel ve yeşil Ankara'm olmuş betondan, zevksiz ve görgüsüz bir kasaba! (Uzuner, 2015: 338).

Toprak romanında toprakta yaşayan canlıları temsil eden ve romanın sembolü olan geyiğın Çorum sokaklarında görünmesi hadisesi ile insanların hayvanlara karşı olan tavır ve hareketleri ortaya konulur. Yanlış avlama sonucunda nesli tükenmek

tehlikesi ile karşı karşıya kalan hayvan türlerinin olduğunun altını çizen yazar, hayvanların bilinçsizce öldürülmesi sonucunda tabiattaki besin zincirinin bozulmasının bütün dengeyi olumsuz yönde etkilediğini vurgular. Karaca'yla konuşmasında insanların çevre ile olan ilişkilerine dikkat çeken Defne, bazı kişilerin başka canlılara karşı umursamaz tavrına dikkat çeker:

Ancak bazılarımız da hiç açlık ihtiyacı yokken, savunmasız dünya güzeli bir geyiği ateşli silahla vurup, hayvan can çekişirken başında sırtarak fotoğraf çektirir. Ya da ne bileyim, ekinlere zararlı böcekleri yiyerek tabiat dengesine yararı olan bir bildircimi nedensiz olarak sapanla vurur, öldürür. Başka canlının acısından zevk almaya insan kalbi nasıl dayanır? (Uzuner, 2015: 63).

Hayvanlar ve doğa hakkında farklı düşüncelere sahip olan kişilerin Çorum'da ortaya çıkan geyiği gördüklerinde verdikleri tepki birbirine zıttır. Doğada yaşayan her bir canlının değerli olduğunu anlayan Umay Nine, Semahat, Güneş Aytan ve Çorum valisi Sebahattin Ali Okur, tabiatın yaratmış olduğu bu eşsiz güzelliği hayranlıkla izlerken onların yanında duran ve doğayla bağları kopmuş toplumu simgeleyen polis hemen bu hayvanın avlanması hakkında düşünür. "Allah'ın işine bak, avlamaya kalksan asla yakalayamazsın, şimdi gelmiş bekliyor hayvan!" (Uzuner, 2015: 254). İki farklı toplumun düşüncelerini karşılaştıran yazar, hâlâ hayvanlara karşı yapılan eziyetleri normal olarak karşılayan insanları eleştirir. Doğadaki bütün canlıların kurulu düzende pay sahibi olduklarını geyik-avcı-kurt hikâyesi ile hatırlatan yazar, bütün kurtları öldürdükten sonra son kurdun gözlerine bakarken yanlış yaptığını anlayan avcının pişmanlığının fayda getirmediğini, kurtların yok oluşu ile gereğinden fazla üreyen geyiklerin yiyecek ihtiyacından bütün yeşillikleri bitirdikten sonra açlıktan ölmeğe mahkûm olduğunu dile getirir:

Tabiat âşığı, öldürdüğü son kurdun gözünde sönmekte olan 'Yeşil Ateş'in, kurtlara ve dağa sorulmadan geyik sürülerini çoğaltmanın imkânsız olduğu anlamına geldiğini o zaman anlar. Yalnızca dağlar ve Toprak, geyiğin gereğinden fazla ürememesinin sonuçlarını bilecek kadar uzun yaşamıştır ve bilgisini son kurdun gözündeki 'yeşil ateş'le insanlara iletmiştir. Bu yüzden en iyisi, her zaman Toprak'ı dinlemek ve 'Bir Dağ Gibi Düşünmek'tir (Uzuner, 2015: 368).

Bu hikâye ile kahramanın her şeyin farkına varmakta geciktiğini ama günümüz insanı için hâlâ hiçbir şeyin geç olmadığı fikrini okura ileten yazar, toplumu kurulu düzeni bozmamağa, doğa ile uyum içerisinde yaşamağa davet eder. "Her canlının öbürünün varlığı için önemini" (Uzuner, 2015: 370) hatırlatan Uzuner, insanoğlunun doğru karar verebilmesi için doğayı, toprağı dinlemesi, tabiatın ona vermiş olduğu işaretleri görmezden gelmeyerek onu anlaması gerektiğini savunur.

Serinin ilk kitabında kurgulanan karakterler içinde kadınların daha fazla olduğu, adeta kadın romanı olarak kabul edilebileceği düşünülürse de bu romanda yazarın olaylara dâhil ettiği kahramanların çoğu erkektir. Bu karakterlerin bazıları romanın ana karakteri Defne Kaman'la ortak görüşlere sahipken bazıları onun tam karşısında yer alır. Defne'nin görüşlerine ortak olan ve yazarın görmek istediği gençliğin simgesi olarak verebileceğimiz Karaca:

Bıktım ya Defne! Genç erkeklerin ille futbolla, karı-kız ve otomobille ilgilenmesi, bol bol 'geyik muhabbeti' yapması gerekiyor bu memlekette ya! Bense ne bunlarla, ne de hayatı bunlar üzerinde kurulmuşlarla ilgilenmiyorum! (Uzuner, 2015:149).

diyerek toplumun ona benzeyenlere normal, benzemeyenlere ise uyumsuz olarak bakmasını sert şekilde eleştirir. Romanda yazarın çevre sorunlarını dile getiren sözcüsü olan bu ergenlik döneminde olan genç delikanlı, ekolojik sömürü, hayvan hakları, küresel ısınma ve onun neticesinde yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalan kutup ayıları, HES'ler ve onların kurulması için kesilen on binlerce ağaçları kurtarabilmek adına yapılan hareketleri ve konuşmaları daha ilginç bulur, ekolojik sorunların ilgilenilmesi gereken çok önemli konular olduğunu hatırlatır. Ekofeminist düşüncenin eleştirdiği milliyet, din, tarikat, cinsiyet gibi faktörlerin yapay ayrımlar olduğunu düşünen Karaca, dünyayı kurtarabilmek için bu ayrımlardan kurtulup insana sadece insan-canlı olduğu için değer vermek gerektiğini savunur. Ekofeminist ve derin ekoloji ilkelerinin desteklediği bu görüşleri Karaca'nın dilinden ileten yazar, gezegeni kurtarmak için yaş farkı olmaksızın toplum olarak değişmek gerektiğinin altını çizer.

Karaca, yazarın düşüncelerini ve sormak istediği soruları okura ileten bir karakterdir. Uzuner, onun vasıtasıyla ekofeminizmin sert şekilde eleştirdiği ayrımcılık, türcülük, muhafazakârlık gibi konuları incelemiş, bu gencin timsalinde toplumdaki diğer gençlerin de asırlardır süregelen bu katı kurallardan kurtulmak istediğini, "bu topraklar üzerinde yüzlerce yıldır hâlâ" (Uzuner, 2015: 171) tehlikeli olan özgürlük ve haklar konusunu açığa çıkartmaya çalışmıştır. Karaca, uzun yıllar önce diğer toplumlarda görülen muhafazakârlığın 21. asır olmasına rağmen Türk toplumunda hâlâ geçerli olmasına duyduğu endişeyi gizlemez:

Soru: son kullanma tarihi geçmesine rağmen, çoğunluğun kaybetmekten ölüm kadar korktukları töre, gelenek ve âdetler nedir? Yani, sana çocukken su verip, sırtını okşayan tonton komşu amcanın, sen küpe takan, saç uzatan bir delikanlı olduğunda ya da, ne bileyim, kendi kafasına göre takılan bir genç kız olduğunda, sana duyduğu düşmanlığın altında yatan korku nedir? Soru: kendinden farklı olana nefret, değişime duyulan öfke neden böyle güçlü? Soru: yanlışlarıyla kendi gençliğini sakatlayan kuralları, kendi çocuklarının geleceğini karartmak adına aynen korumak için yeniçeri kesilenlerin hepsi

mi alzaymır oluyor? Soru: her kuşağın kendinden sonraki gençliğe kindarlığının nedeni ne? Soru: bu büyük unutkanlık, akıl tutulması neden? (Uzuner, 2015: 171).

Karaca'nın sormuş olduğu bu soruların cevaplarında yatan gerçeklerle artık insanlığın yüzleşmesi gerektiğini düşünen yazara göre, kendinden olmayandan nefret etmeyen, hümanist bir toplum bütün sorunların üstesinden gelerek ekolojik problemlerin ortaya çıkmasına neden olan etmenleri ortadan kaldıracaktır. Karaca, yalnızca ekofeminizmin eleştirdiği konular üzerinde kafa yormayan, aynı zamanda ekolojik sorunların farkında olan ve onları önlemeye çalışan bir bireydir. Defne ile konuşmasında köylülerin de istemediği HES yapımlarına karşı olan Karaca'nın HES projelerinin yazılımlarındaki teknik sorunlara sebep olduğu ortaya çıkar. "İlk ekolojik hacker" olan Karaca'nın Aldo Leopold, Edward Abbey gibi ekoeleştirmenlerin eserlerini okuduğu ve doğaya yapılan zulümlere kayıtsız kalmadığı görülür (Uzuner, 2015: 183). "... dünyaya ilgisiz, bilgisayar oyunlarına düşkün, hazır lopçu, apolitik, gözlüklü, sivilceli, karışık siyah saçlarını taramaya vakit bulamamış bir 'zamane genci' gibi görünerek" (Uzuner, 2015: 185) oturan Karaca, aslında görüldüğünden çok farklı, büyükleri tarafından dışlanarak değersiz kabul edilen, ama dünya için daha çok endişelenilen gençliğin ve çevrecilerin temsilcisi gibidir. Yazar, kendi düşüncelerinin aynası olarak yarattığı bu karakterle aslında toplumdaki gençlerin eninde sonunda atalarından onlara kalan mirasa sahip çıkacaklarına inancını yitirmediğini söyler.

Yazarın romana dahil ettiği yeni karakterler arasında Çorum Emniyet Müdürü Muhtar Körağaoğlu ve Çorum Valisi Sabahattin Ali Okur vardır. Bu iki kişinin birbirlerine yaşam tarzları ve felsefeleri açısından tamamen zıt olduğunu söyleyen yazar, onların diyalogları ile duyarlı ve duyarsız toplumun görüşlerini ortaya koyar. Burada Muhtar Körağaoğlu, çevresel sorunlara duyarsız olan muhafazakâr toplumu temsil ederken Sabahattin Ali Okur, dünyadaki bütün canlıların eşit değere sahip olduğunu düşünen ve bunu savunan insanların temsilcisidir. Kadın-doğa arasındaki benzerliği ve bağı anlayarak "Aslında kadınları anlamak, dünyayı, doğayı ve hayatı anlamaktır!" (Uzuner, 2015: 50-51) şeklindeki valinin düşüncesine karşı kadınların erkeklerle eşit olmadığını, damadının doğuma girmesine karşı çıkararak doğumun, çocuk büyütmenin kadın işi olduğunu, erkeklığe aykırı olduğunu belirten emniyet müdürünün tavrı yerleştirilir.

Yazar emniyet müdürünün düşünceleri ile kadınlara ve doğaya karşı önyargılı olan toplumun portresini çizmiştir. Defne'nin Çorum'a geldikten sonra otelinde

gecelemediğini öğrenen müdür “Hadi İstanbul büyük, kaybol kaybolabildiğin kadar da şu bizim Çorum’da dört gece izini kaybettirip nereye gider bir kadın?” diyerek Defne’nin kaybolmasında onu suçlayan, kadın olduğu için özgür kararlar alma hakkının olmadığını açıkça belirten müdüre “Yetişkin insanların suç işlemedikleri sürece geceleri dâhil zamanlarını nasıl ve nerede geçirdikleri, sadece onları ilgilendirmez mi müdürüm?” (Uzuner, 2015: 105) şeklinde cevap veren vali, kadın erkek fark etmeden herkesin özgür olduğunu anlatmaya çalışır. Çorum valisi çevresel sorunları görebilen ve onları önlemeye çalışanlar sırasındadır. “Yahu iklim felaketini görmek için kehanete ne gerek var? İklim çoktan alarm verdi zaten!” (Uzuner, 2015: 542) diyen vali, çevresel sorunları hala görmezden gelenlere karşı itirazını açıkça bildirmektedir. Yazılıkaya’ya gelen gençlerin arkalarında çöp bırakmadıklarını görünce ona büyük miras kalmışçasına sevinen vali, asıl zenginliğin temiz çevre olduğu mesajını verir:

Yahu o çocuklar arkalarında tek bir çöp bırakmamışlar, biliyor musun?... Şu, içine su kolilerini koydukları naylon torbalar var ya, onlardan çöp poşetleri yapmış, yerlerdeki tüm çöpü onların içine toplamışlar. Ha, sadece bu değil, bir de geri dönüşüm için plastikleri ayırmışlar! Hey güzel çocuklar, güzel Türkiye’nin güzel gençleri! (Uzuner, 2015: 546).

Yazar, gençler üzerinden verdiği bu örnekle tüm toplumu çevre temizliğine önem vermeye davet eder. Aynı zamanda ekolojik temizlik ve enerji kaynaklarının korunması için geri dönüşümün önemine dikkat çeker.

“İnsanlar kendilerinden farklı, hızlı ve yetenekli olandan korkar...” diyen Umay Nine, çoğunluğa uymayanların toplum tarafından dışlandığına işaret eder. Romanda bunun örneği yine emniyet müdürünün tavırlarında gösterilir. Kendisi gibi olmayanları beğenmeyen, onların yanlış yolda olduğunu düşünen emniyet müdürü, onun gibi düşünenleri dost diğerlerini ise düzeni bozan uyumsuzlar olarak görür. Önceden tanımamasına rağmen sırf onun alışmış olduğu kadın kalıbına uymayan, kendisi de dahil bütün kadınların erkeklerle aynı statüde olduğunu düşünen, erkeklerle bir sofraya oturup rahatlıkla herhangi bir konuda onlarla diyaloga girmekten çekinmeyen gazeteci Defne’nin bu huylarını kadınlığa yakıştırmayan müdür, toplumun sahte kurallarına uymayan bu gazetecinin sınırı aşmış özgürlüğünün başına bela olduğu düşüncesindedir ve diğerlerini onu uyumsuz adlandırdıkları için haklı bulur.

Emniyet müdürü ve onun yanında çalışan polisler romanda eril düşünceyi temsil edenlerdir. Kişilerin, özellikle de kadınların özgür hayatı ve hayalleri

olmasına karşı olan, bir babanın çocuklar-kızları karşısındaki asıl görevinin onları kendi eliyle seçtiği düzgün biriyle evlendirerek namuslarını korumaktan ibaret olduğunu düşünen emniyet müdürü, Defne Kaman'ın "...memleketin bunca meselesi varken yunuslar, kadın cinayetleri, defineciler gibi manasız fan fin fon işlerle" meşgul olmasını bir kadına, üstelik boşanmış bir kadına yakıştırmaz. Umay Nine'nin bilgeliği karşısında bir kadına yenik düştüğünü kendine yediremeyen Muhtar Körağaoğlu'nun "Hem yaşlı, hem de kadın!" (Uzuner, 2015: 298-301) diyerek bir kadını ciddiye aldığı için kendisine kızması kadınları küçümsediğinin bariz örneği olarak kabul edilebilir. Oğlunun öldüğünü düşünen Kemal ağlarken ona "Şimdi karı gibi sızlayacağınıza, çocuklarınıza sahip çıksaydınız önce!" (Uzuner, 2015: 454) diyen müdür, ağlamak eyleminin yalnızca kadınlara mahsus zayıflık göstergesi olduğu kanaatinde. Zeki ve bilge biri olan Umay Nine hakkında "çetin ceviz'in dişil karşılığı sayılan 'cadının teki'" düşüncesine hâkim olan polis memuru da müdürünün yolundan gitmektedir (Uzuner, 2015: 277).

Romanda ekoeleştirici ilkeleri ile Türk mitolojisinin insanlara aşladığı tabiata ve onun her bir canlı ferdine saygı duyulması gerektiği fikri sık sık tekrar edilir. Bütün canlı varlıkların eşit değere sahip olduğunu söyleyen kadim Kam geleneğinin tam tersine bugün insanın hâkim mevkiini savunan modern topluma göre doğada egemen olan tek varlık insandır. "İhtiyacından daha fazlasını öldürmemiştir atalarımız, açgözlülük ve ziyan Tabiat Ana'ya karşı büyük suçtur ve Umay Ana açgözlü insanlardan daima intikamını alır, daima!" (Uzuner, 2015: 115) diyen Korkut Bayülgen, "İnsan bir şeyi kazanırken mutlaka bedelini ödüyor..." (Uzuner, 2015: 320) diyen Umay Nine, açgözlülüğün, ihtiyaçtan fazla tüketimin, kaynakların sömürülmesinin Türk mitolojisinde yanlış hareketler olarak kabullendiğini ve insanın bu yanlışların bedelini illa bir gün ödeyeceğini söylerler:

Türkçe, dünyadaki en demokratik dillerden biridir, çünkü 'O' dediğinde hem dişil, hem eril tüm canları anlatır. Bizim mitolojimiz, erkek-kadın farkı olmayan dilde yazılmıştır ve bu yüzden çok özeldir. Böyle eşsiz eserler ancak tüm canları eşit gören bir zihniyetin anadilinde icat edilebilir (Uzuner, 2015: 103).

Rüyasında Türk mitolojisinde bahsedilen Alt Dünya'ya giden Kemal, burada Alt Dünya'nın hâkimi Erlik Han'la karşılaşır. Yazar, mitoloji kahramanının dilinden yer yüzünde yaşayan dil, din, ırk ve cinsiyet farkı olmaksızın bütün insanların eşit statüde olduğunu, gezegende hayatın devamlılığını sağlamak için herkesin beraber şekilde çalışması gerektiği mesajını verir. Bu düşünceler günümüzde ekoeleştirinin temel ilkelerini oluşturur. "Kendi hayatınızın hakikaten başka canlıların korunmasına

bağlı olduğu gerçeğini unutuverdiniz, hem de birkaç asır içinde!” (Uzuner, 2015: 437) şeklinde ifade eden yazar, geleneğin onlara miras bıraktığı değerli bilgileri unutup etrafındaki her şeyi mahveden bir toplumu tenkit eder.

İlk romanda olduğu gibi ikinci kitapta da bölümlerin her birine isim veren yazar, otuzuncu bölüme “Bir Dağ Gibi Düşünmek” ismini verir. Bu bölümde yazar, kadim Kam geleneğinde insanların toprağa ve tabiata verdikleri değeri anlatmakla kalmamış aynı zamanda meşhur Amerikalı çevreci yazar Aldo Leopold’un ‘Toprak Etiği’ fikrinin eski geleneklerdeki düşüncelerle aynı olduğunu ortaya koymaya çalışır. “Bir Dağ Gibi Düşünmek” yazarın *Bir Kum Yöresi Almanığı* isimli kitabında yayınlanmış olan makalesinin adıdır (Uzuner, 2015: 365). Bu makale ile kadim Kam geleneğindeki düşünceleri birleştiren Uzuner, okuruna toprağın bir canlı olduğunu ve “canlı olan her şeyin kendi yaşam hakkı” olduğunu hatırlatır (Uzuner, 2015: 365). Toprağa ve onunla var olan diğer canlılara olumsuz tesirler sonucunda önce kurulu düzenin bozulduğunu ve yavaş yavaş yok olduğunu dile getirir. Bütün yaptıklarına rağmen insanı yine bir parçası olarak kabul eden tabiat, ona durması için işaretler verir. “Erozyon, seller, kıtlık ve yeni hastalıklar” toprağın ve tabiatın insana göndermiş olduğu mesajlardır (Uzuner, 2015: 366). “Toprak bir kez kaybedildiğinde artık insanın canlı kalması mümkün değildir” (Uzuner, 2015: 367) diye belirten yazar, insanları bu yanlış yoldan geri dönmeye davet eder. Yazar, aynı zamanda insanlığın uzun zamandır unuttuğu “her canlının öbürünün varlığı için önemini” hatırlatır (Uzuner, 2015: 370).

Romanın sonunda kayıp gazeteci Defne Kaman’ı aramak için Çorum’a gelen gençleri tasvir eden yazar, dünyayı kurtaracak olanların bu kuşak olacağına inandığını gösterir. Yunus parkları kapatılsın yazılı tişört giyen, koluna ‘Derelerin Kardeşliği’ dövmesini yazdıran bu gençler yazarın görmek istediği, insanlığın kaderinin tabiatla olan ilişkisine bağlı olduğuna inanan, Defne Kaman’ın yolunu devam ettirecek toplumun temsilcileridirler. Dünyadaki bütün canlılarla beraber kendi değerlerini anlayan, haklarını bilen ve hiçbir sahte kurala boyun eğmeyen bu gençler, birbirlerini tanımasalar bile hiçbir maddi menfaat gütmeyen haksızlığı ortadan kaldırmak için birleşirler. Onların bu birliği ile topluma gönderme yapan yazar, doğayı kurtarabilmek adına birlik olmak gerektiği mesajını verir ve yine derin ekolojinin de savunmuş olduğu “...tüm canlılar değerli ve eşittir. Bütün canlılar doğanın bir parçasıdır; hepimiz...” fikrini ileri sürer (Uzuner, 2015: 528).

Yazarın Dörtleme olarak yazacağı planladığı bu serinin ikinci kitabı olan Toprak'ta küresel ısınma, çevre kirliliği, HES'ler, hayvan katliamları ve bunun sonucunda nesli kesilmek tehlikesi ile karşı karşıya kalan hayvan türleri, çarpık kentleşme, yeşil alanların hızla yok oluşu, toprak kirlenmesi gibi çevresel sorunları ekoeleştirmenin ve kadim Türk mitolojisinin ışığı altında incelenmiştir. Önceki romanda olduğu gibi bu kitapta da kadim Kam geleneğinde tabiata verilen değer ne kadar fazla olduğu sık sık vurgulanmıştır. Yazar, karakterlerin daha fazla olması ve olay örgüsünün zenginliği ile okuru kendine çekebilen polisiye romanın özelliklerini ustaca birleştirebilmiştir. Kitapta bahsi geçen ekolojik sorunların beraberinde onların çözüm yolları da verilmiş, insanların kadim geleneklerde olduğu gibi bütün canlılara, suya, hava ve toprağa önem vermesi, tabiatın onlara verdiği işaretleri zamanında anlayarak sorunlara neden olan sebeplerin aradan kaldırılması gerektiği fikri aşılanmıştır.

4.2.3. Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Hava Romanı

4.2.3.1. Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Hava Romanının Özeti

Roman Defne Kaman'ın gördüğü bir rüya ile başlar. Rüyada “İklim Değişikliği İnkâr Bakanlığı”ndan gelen siyah takım elbiseli, kısa kesilmiş gür saçlarını aynı tarafa ayıran iki memur, Defne'nin Kayseri'de bulunma sebebinin öğrenmek ve yazdığı makaledeki fikirlerini inkâr etmesi için ikna etmeye gelirler. İnkâr Bakanlığı memurları, bu rüyada farklı zamanlar ve ülkelerde yaşayan Jan Dark, Pir Sultan Abdal, Gaililei, Sokrates gibi düşünürlerin devirleriyle uyuşmayan görüşlerinin akıbetini Defne'ye hatırlatırlar. Fakat mesailerini tamamlamak zorunda kalışları bu sorgunun yarım kalmasına sebep olur.

Defne ve ailesi avukat Kumru Çalığı ile şehri gezerken Selçuklu Uygarlığı Müzesi'nin önünde duran Selçuklu sultanı Gevher Nesibe'nin büstünün orada olmadığını görürler. Umay Nine, aslında olayların tarih kitaplarında yazıldığı gibi olmadığını, Gevher Nesibe'nin genç yaşta ölmediğini, ağabeyi 1. Gıyaseddin Keyhüsrev'e yalan söyleyerek sevdiği adamla uzun ve huzur dolu bir ömür sürdüğünü anlatır. Aynı zamanda Gevher Nesibe'nin ruh hastalarını su ve müzikle iyileştirdiği bilgisi de verilir.

Daha sonra Semahat'ın yazmış olduğu mektupla asıl adının Bahar olduğunu, öz dayısı tarafından tecavüze uğradığı için ailesi tarafından suçlandığını, hamile

kaldığını öğrenen annesinin onu gizlice ruhsatsız birinin yanında kürtaj ettirdiğini ve bununla da bir daha anne olma şansını kaybettiğini öğrenirler. Semahat, ailesi ile görüştüğünde asıl maksatlarının barışmak olmadığını, ona kalan mirası istediklerini öğrenir. Kayseri’de meşhur olan Talas’ta yemek yerken içeriye orta boylu, aşırı kilolu bir adamın girer. Bu adamın Kumru’nun kuzeni ve aynı zamanda inşaat mühendisi, müteahhit ve nükleer enerji destekleyicisi olduğunu öğrenirler. Şakir Yurtkan buraya Defne Kaman’la nükleer enerjinin faydaları hakkında konuşmaya gelmiştir. O nükleer enerjinin faydaları hakkında konuşurken Defne de ona bu enerjinin ne kadar tehlikeli olduğunu dünyanın farklı yerlerindeki olaylarla anlatmaya çalışır.

Defne işten çıkarıldığını öğrenirken Semahat, Güneş Aytan’ın İstanbul’da olduğunu Karaca’ya haber verir. Duruşma için Kayseri Adalet Sarayı’na gelen Defne Kaman ve ailesi, yargıcın kalp krizi geçirdiğini ve davanın ertelendiğini öğrenirler. Defne ile Umay Nine aynı gece rüyalarında büyük bir kartal görürler. Gözleri mavi, gagası turuncu, göğsü beyaz ama kanatları demirden, karnı ise simsiyah olan bu kartal onları bir kaleye götürür. Umay Nine burada küçük bir kız görür, o kız Defne’dir. Defne’nin gördüğü küçük kız ise yeğeni Ayperi’dir. Her ikisinin rüyasında kaledeki bayrak direği boştur. Defne bunun önemli bir işaret olduğunu söyler. Daha sonra misafirhaneye gideceğini söyleyerek onlardan ayrılır. Lokantadan misafirhaneye giden aile, Defne’yi orada göremeyince merak ederler. Defne’den geriye yalnızca Su Kitabı kalır. Onun Göreme’de olabileceğini düşünen Karaca, Güneş, Kumru ve Ayperi oraya giderler. Onların ardından Semahat, Umay Nine ve Ertuğrul Amcanın Şakir Yurtkan’ın arabası ile aynı yere gelir. Ümit Kaman ve Defne’nin babası Akın Kaman da onlara katılır. Balon indikten sonra onların yanına gelen Pilot Kanat, Defne’nin Kapadokya’ya gelen yabancı bir grupla balona bindiğini lakin inerken onu görmediğini anlatır. Semahat Su Kitabı’nın arkasında Kutadgu Bilig’den şifreler olduğunu söyler ve onları okur. Şifrelerin manalarını çözen Umay Nine Defne’nin geri gelmeyeceğini söyleyerek bayılır. Umay Ninenin bu haldeyken uçağa binemeyeceğini öğrenen Şakir Yurtkan, onu kendi arabası ile İstanbul’a götüreceğini bildirir. Umay Nine, Ertuğrul Amca, Güneş Aytan, Sahaf Semahat, Karaca ve Ayperi, Şakir Yurtkan ile birlikte İstanbul’a giderken Kumru da Ümitle Akın Kaman’ı otogara bırakır. Onlardan ayrılan Pilot Kanat kartalı yeniden görmek için Peri Bacaları olan alana geri döner. Kartalı dikkatlice izledikten sonra

böyle büyük bir kartalla açık alanda kalmanın tehlikeli olduğunu düşünüp arabasına doğru koşarken kartalın hızla ona yaklaştığını ve sırtına dokunduğunu hisseder. Arabanın üstüne oturan ve Kanat'a başını sallayan kartal, üç kez cama vurup üç kez çılgılık attıktan sonra havada üç daire çizerek uçup gider. Böyle bir olayı daha önce ne duyan ne de gören Kanat'a Umay Nine, Semahat, Ümit Kaman, Güneş, Karaca ve Ayperî'den başka kimse inanmaz.

4.2.3.3. Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Hava Romanında Tabiat Tasvirleri ve Ekoeleştirî Ögeleri

Romanın girişinde bugün çevresel sorunlar denince ilk akla gelen nükleer enerji ve onun doğaya verdiği zarardan bahsedilmektedir. Romanın ana teması da bu konu üzerine kurulmaktadır. Hava romanının ilk bölümüne “İklim Değişikliği Bakanlığı” adını veren yazar, bununla da okurun dikkatini hem romanın esas konusuna çekmekte hem de yaşanan çevresel sorunun önemini anlatmaya çalışmaktadır. İlk sayfalardan “Neden Nükleer Enerji Değil?” isimli makalesi üzerine alınan ihbarla Defne Kaman hakkında soruşturma açıldığı öğreniliyor. Defne Kaman'ın dilinden alternatif enerji kaynağı olarak sürdürülebilir ve yenilenebilir temiz enerji kaynaklarının kullanımının daha sağlıklı olabileceği fikri ileri sürülür. Farklı konularda yazılar yazan çevreci ve aktivist bir kadın gazetecinin yazılarında kanunlara aykırı, suç teşkil edecek öğelerin olmamasına rağmen bu yazılar yüzünden hakkında soruşturma açılması, toplum için büyük öneme sahip bir mesleğin temsilcisinin kendini özgür hissedememesi, istemediği şeyleri yapmak zorunda bırakılması bu romanda yazarın iletmek istediği konular sırasındadır. Nitekim romanda Defne'nin odasını ziyaret eden İklim Değişikliği İnkâr Bakanlığı memurları ona düştüğü vaziyetten kurtulabilmek için yazmış olduğu her şeyi inkâr etmesi gerektiğini belirtirler:

Hiç zor değil. Sadece ‘ben yanıldım, çünkü aldatıldım’ diyeceksiniz ve iki gün sonraki davanız düşecek. Böylece güzel güzel evinize döneceksiniz...İklim değişikliği diye bir şey yokmuş ve küresel ısınma gibi kavramlar bazı art niyetli yabancı çevrelerin uydurmasıymış. Dünya klimatoloji tarihinde her zaman bazı iklimsel değişiklikler ve ısı sapmaları mevcuttur. Yazılarımda sık sık vurguladığım gibi fosil yakıtların, tüketim çılgınlığının, neo-liberal küresel siyasetin, artan nüfusun, azalan dünya enerji ve gıda kaynaklarının, yaşadığımız rekor iklim dönüşümleriyle bir ilgisi yokmuş. Bazı art niyetli dış kaynaklar, benim iyi niyetimi kötüye kullandılar. Aldatıldım (Uzuner, 2018: 20).

Memurların hazırlamış olduğu bu dilekçede yanlış bilgiler olarak verilen bu malumatların aslında gerçeğin ta kendisi olduğunu, onların haksız kendisinin ise

haklı olduğunu savunan Defne, hâlâ tabiatın vermekte olduğu bu işaretleri görmezden gelmenin daha kötü sonuçlar doğuracağı fikrini ortaya koyar:

Aralık ayındayız ve kaloriferleri kapatmama rağmen terliyorsunuz, değil mi? ... Anadolu bozkırının dillere destan soğuk kışlarının ortasında, tam kalbindeyiz ve sıcaktan bunalıyoruz. Yüzyıllardır kış boyunca başı karlarla kaplı Erciyes, âdeta beyaza hasret. Zavallı ağaçlar kışın ortasında çiçek açıyor, dünyanın derelerini HES, ormanlarını maden ocakları ve beton oteller, denizleri plastik çöplerimizle yok ediyoruz. Havayı fosil yakıtlarla, daha çok et yemek açgözlülüğümüzle zehirledik. Hayvanları acımasızca katledip, soylarını kurutuyoruz. Şimdi 'Tabiat Ana' Umay bize cezamızı veriyor... (Uzuner, 2018: 25-26)

Yazar, romanın ilk bölümünde farklı uygarlıklardan olan Jan Dark, Sokrates, Pir Sultan Abdal, Galilei gibi örnekler vererek zaman ve mekân farkı olmaksızın dünyanın her yerinde toplumla aynı görüşe sahip olmayan insanların hep dışlandığını, topluma benzetilmeye çalışıldıklarını, inandıkları doğruları inkâr etmeye zorlandıklarını, onların ise bütün işkencelere rağmen kendi yollarından dönmediklerini, doğru düşüncenin bir gün mutlaka birileri tarafından değerlendirildiğini vurgular. Aynı zamanda yirmi birinci asırda bile hâlâ özgür ve farklı düşünmenin suç olabileceğini Defne Kaman örneği ile verir.

Bu romanda olayların gelişmesi ve bitişi diğer romanlardan farklılık göstermektedir. Önceki iki romanda kitabın başında Defne Kaman'ın kaybolduğu belirtilse de burada Defne romanın sonunda kaybolur. Ayrıca ilk iki romanın sonunda ailesinin ve arkadaşlarının desteği ile Defne'yi tehdit eden etmenler ortadan kaldırılır ve gazeteci geri döner. *Hava* romanının sonunda Defne Kaman'ın nerede olduğu muamma olarak kalır. Önceki romanlarda belirsiz olan Sahaf Semahat'ın hayat hikâyesi de burada açığa çıkarılır. *Su* romanında Yunus, *Toprak* romanında geyiğin temsil ettiği tabiat motifinin yerini burada kartal alır. Bu kitapta da yine öncekilerde olduğu gibi kadim Kam gelenekleri ve Anadolu adetleri ile ekoleştirinin desteklediği görüşler arasındaki bağ ortaya koyulmaktadır. Dünyadaki enerji ihtiyaçlarını ödeyebilmek için daha az zararlı, temiz ve yenilenebilir enerjinin her an tehlike kaynağına dönüşebilecek nükleer enerjiyle karşılaştırılarak detaylandırılması kitabın ana konusu olarak kabul edilebilir.

İlk iki romanda ortadan kaybolup toplumun diğer fertleri için canını tehlikeye atan bir kahraman olan Defne'nin maceraları üzerinden insan ve tabiat arasındaki ilişkiye, çevre sorunlarına, kadın, aile, hayvan hakları gibi birçok konuya değinen yazar, bu defa bu konuları romanın diğer kahramanları olan Umay Nine'nin hikâyeleri ve Sahaf Semahat'ın başına gelen acı olayla okura iletmektedir.

Romadaki olaylar çevre, kadın, hayvan hakları, iklim değişikliği gibi sorunların yanı sıra adalet, düşünce özgürlüğü gibi konularda da farkındalık yaratmak için kullanılmaktadır.

Önceki kitaplarında “21. yüzyılın en sıcak yazı” tabirini kullanan yazar, bu sıcaklığın küresel ısınmanın gelecekte doğuracağı iklim değişiklerinin habercisi olduğu mesajını iletirken bu romanda artık önceden yaptığı uyarıların gerçeğe dönüştüğünü bildirmek amacıyla kışın ortasında yaz havasının yaşandığını örnekler. Havanın sıcaklığını ve insanlara verdiği zararı Nazım Hikmet’in dizesiyle ifade eden yazar, aşırı derecede sıcak havanın ağır bastığı ve insanı takatten salmasının yanı sıra canlıların yaşam kaynağı olan havanın şimdi onların hayatını kurşun gibi ölüme tehdit ettiğini dile getirir (Uzuner, 2018: 33). “Hava hastalandı!” diyen Umay Nine, mevsimlerin yer değiştirerek kış gününde yaz havasının olduğunu hastalık kelimesiyle ifade eder. Bu hastalığın tedavisi ise insanın elindedir. İnsan tabiatta oluşan bu değişimleri görüp onları engellemeyeceği sürece hasta havayı solumaya devam edecektir. Belki bu denli büyük değişimin insanın aklını başına getirebileceğini düşünen Umay Nine “Bakalım ne zaman dünyamızı kurtarmayı acil işimiz sayacağız?” (Uzuner, 2018: 115) şeklinde görüşünü beyan eder. Bunların yanı sıra iklim değişikliğine dikkat çekmek için sık sık kış mevsimi olduğu belirtilir. Mevsim gereği dondurucu soğukların beklendiği bu yere getirdikleri kışlık kabanlarını giyemedikleri, kaloriferlerin kapalı olmasına rağmen sıcaktan terlemeleri sıkça ifade edilir. “Kayseri’de bir kış günü, açık havada sıcaktan terleyerek, çay ve kahvelerini içiyorlardı” (Uzuner, 2018: 44), “...hava yine kış olduğunu unutmuş, mağrur Erciyes Dağı ve bozkırdaki tüm canlıların kar beklentilerinin aksine, hiç utanmadan yaza cilve yapıyordu” (Uzuner, 2018: 110), “... Şakir Yurtkan, beyaz mendiliyle terini silmeye devam etti. Sonra elini sallayarak garsona klimayı işaret edip açmasını istedi. Aralık ayında Kayseri’de serinliğiyle bilinen bir mağara içi lokantadaydılar” (Uzuner, 2018: 170). “Keşke her şeyi bilenler de azıcık kuşkuya düşse...” (Uzuner, 2018: 134) şeklinde konuşan Defne, ‘her şeyi bilenler’ derken iklimdeki bu denli büyük değişimin zararlarını görmeyen, umursamayan ve inkâr eden topluma işaret eder.

Anlatıda ekolojik sorunların başında gelen nükleer kirlenme ve atıklara da değinilir. Bugün çoğu ülkelerin nükleer enerjinin faydalarından çok zararları olduğu konusunda hemfikir olduğu ve ileri zamanlarda bu enerjiden tamamen vazgeçip

canlılara zararı olmayan yenilenebilir ve sürdürülebilir enerjiye geçiş yaptıklarına yer veren yazar, “...Akdeniz’le Anadolu’nun hem de dünyanın en önemli deprem kuşaklarından birinin üzerinde yaşayan milletin nükleer santraller yapması intihardır.” fikrini ortaya atar (Uzuner, 2018: 129). Nükleer enerji hakkındaki düşünceleri okura iletmek amacıyla bu enerji tipinin tehlikeli olduğunu düşünen Defne Kaman’a karşı nükleer enerjiyi savunan Şakir Yurtkan anti kahraman olarak romana eklenir. Yazar, bu iki karakterin diyalogunda nükleer atıkların çevreye verdiği zararları şöyle ifade eder:

...atıklar konusu sandığınızdan daha ciddi bir konu. Mesela sizin gibi çevrecilerin de bol bol kullandığı elektronik cihazların; cep telefonundan tabletlere, bilgisayarlar, yazıcılar, sonra entegre ve baskılı devreler, algılayıcılar, kablolar, tıbbî cihazların hepsi kullanım sürelerinin tamamlanması sonunda plastik, metal ve camları içeren elektronik atıklara yol açıyorlar. Bunların geri dönüşümü olsa, yani tekrar kullanılmak için parçalansalar bile havaya, suya ve toprağa tehlikeli maddeler yayıyorlar. Kaldı ki çoğu yakılıyor veya gömülüyor. Aynı derecede tehlikeliler (Uzuner, 2018: 171).

Önceki romanlarda olduğu gibi bu kitapta da kadın hakları konusu üzerinde durulur. Sahaf Semahat’ın başına gelen olayın nezdinde toplumda kadınlara karşı yapılan en büyük suçlardan olan aile içi tecavüz konusuna dokunulur. Öz dayısı tarafından tecavüze uğradıktan sonra ailesinin Semahat’ı suçlu bulması, toplumun hâlâ bu konularda gerekli tepki ve hassasiyeti göstermemesi suçluların cezasız kalmasına, bu tür olayların ise sürekli devam etmesine neden olan etmenler sırasındadır. Kadınların bu hayatta karşı karşıya kaldıkları sorunlarda, uğradıkları haksızlıklarda hep kendilerinin suçlanmasıyla bir müddet sonra kendilerinin de buna inandığını belirten yazar, bu sorunları düşünerek hayatı heba etmek yerine onlara karşı çıkıp galip gelmek gerektiğini vurgular:

Semahat, tipik bir mağdur psikolojisiyle, kendini hor görenlerin aşağılık ve haksız suçlamalarına bir süre sonra kendisi de inanmaya başlamıştı. Genç kız, yıllarca süren yapayalnız gecelerde tek dostu olan kedilerine sık sık: ‘Acaba başka bir kızın değil de benim tecavüze uğramamın nedeni gerçekten de ağbimin söylediği gibi düşüncesizliğim, annemin dediği gibi fazla serbest tavırlarım, babamın küfürlerinde andığı ‘orospu bakışlarım’ mıydı?’ diye sormaya başlamıştı. Asıl sorunun on dört yaşında bir çocuğun bu kavramlarla suçlanması olduğunu göremez olmuştu (Uzuner, 2018: 114).

Yazar bu romanda ekofeminizmin eleştirdiği kadın erkek ayırımına da yer verir. “Kayserililer, beyaz saçlarını köylü nineler gibi örmüş ama başını örtmemiş ve şehrin ortasında bir erkek kadar özgüvenli gülebilen yaşlı kadına bakıp yadırgasalar da yabancı olduğu için yine hoşgörüyü gülümsediler” (Uzuner, 2018: 142) cümlesiyle memlekette kadınların pek çok işi gibi gülüşlerinin de bir sınırı olduğunu belirtir. Umay Nine’nin bu kahkahasının yadırgansa bile hoşgörüyü karşılandığını ekleyen

yazar, pek çok hareket gibi bunun da erkekler için iyi kadınlar için kötü algılandığı bu topraklarda yalnızca erkek-kadın ayrımı değil, yabancı kadın-yerli kadın ayrımının olduğunu vurgular. Türk toplumunda çoğu ailelerde kadınların çıkabileceği belli sınırların olduğunu ifade eden yazar, “Geniş ailesinde halası ve halasının kızı Kumru hariç, hemen tüm kadınların hadlerini bildiği bir ortamda büyüyen Şakir Yurtkan...”ı eril düşüncenin bariz örneği olarak verir (Uzuner, 2018: 177).

Romanda eril düşünce temsilcilerinden biri de Tabiat Yazı ve Fotoğraf Derneği başkanı Harun Arıkan’dır. Bulunduğu yerlerde kaos yaratmaktan zevk alan, kendisinden üstün yeteneklere sahip olan kişilerin önünü kesen bu roman şahsı, “Ayıkken bile kadın zekâsını aşağılayan ergen fıkraları anlatmaya hâlâ doyamamasına rağmen kendini demokrat sanıyor, insan hakları derken, kesinlikle sadece “insanoğlu”nu kastediyordu” (Uzuner, 2018: 209). Nerede olduğundan asılı olmaksızın ona karşı çıkan herkesi, özellikle de kadınları aşağılamaktan son derece memnun olan bu adamın Umay Nine ve Defne hakkında söylediklerine daha fazla dayanamayan Semahat, ondan hiç beklenmeyecek şekilde tepki verir:

Eğer iyi bilmediğiniz anlaşılabilir bir konuda bir kadına hakaret etmekten duyduğunuz haz ve kibirden gözleriniz kapanmasaydı, kadınlara ancak yaşlanınca gösterilebilen saygıyı sorgulamak yerine, asıl bu ülkede neden genç kadınlara da saygı gösterilmiyor diye sorardınız... Siz insan hakları kavramına daha kadınları dâhil etmemişsiniz ki! Kadını, ötekini şunu bunu aşağı görenden ne demokrat ne adam olur! Yazıklar olsun sizin gibilere! (Uzuner, 2018: 210-211).

Semahat’ın sözlerinden sonra Karaca’nın alkışlamasıyla diğerlerinin de ona katılmasına, özellikle de ilk olarak bir erkeğin bir kadını alkışlamasına dayanamayan Harun Arıkan bulunduğu ortamı terk eder. Yazar, Semahat’ın duygusal anlamda da kendi başının çaresine bakabildiğini göstererek aslında bir kadının erkek üzerindeki galibiyetine de dikkat çeker.

Kadınların aslında tarih kitaplarında ve günümüz toplumunda kabul gördüğü gibi hep ikinci planda olmadığını, aslında tarihi yazan kişilerin eril düşüncenin hakimiyeti altında olmasından kaynaklanarak erkekleri ön plana çekerek kadınları geride bıraktığının altını çizen yazar, bunu asırlar önce Anadolu topraklarında hakimiyette olan Selçukluların tarihinden romanına katmış olduğu Gevher Nesibe’nin hayatından örneklerle kuvvetlendirir. Selçuklu döneminde kadınların da erkekler gibi at binip ok attıkları özgür bir hayatları olduğunu özellikle vurgulayan Uzuner, yüzyıllar önce bu topraklarda erkeklerle eşit statüde kadınların yaşadığını

belirtir. 13. Yüzyılda Avrupa’da ruh sağlığı yerinde olmayan kişileri ölüme terk ederlerken Anadolu’nun göbeğinde, Kayseri’de bir kadın şıfacı olan Gevher Nesibe’nin onları su ve müzik eşliğinde tedavi ettiği bilgisi verilir. Gevher Nesibe’nin şıfahanesinin Anadolu’da kurulan ilk tıp okulu olduğunu ifade eden yazar, bu okulun bir kadın tarafından kurulduğunu da özellikle belirtir (Uzuner, 2018: 47). Aynı zamanda yine kadim Kam geleneğinde de kadınların son derece önemli olduğu “Eski Türkler’de kadınlar şaman olurmuş, erkek Kamlar ancak kadın kılığına girerlerse duaları kabul olurmuş. Öyleymiş o zamanlar” denilerek hatırlatılır (Uzuner, 2018: 185). Romanına eklediği bu bilgiyle tarihte büyük işlere imza atmış fakat adı yeterince zikredilmeyen kadınları hatırlatan yazar, kadınların güçsüzlüğüne dair imajı silmek ister. Nitekim yazar vermiş olduğu röportajların birinde bu romanın konusunun Kayseri’de geçme sebebinin tamamen Selçuklu Sultanı Gevher Nesibe olduğunu söylemektedir (<https://www.youtube.com/watch?v=7pj3HEpSWtg>). (Erişim tarihi: 12.05.2020)

Romanda nükleer kazalar sonucu yayılan radyasyondan tabiattaki bütün canlılar gibi bitkilerin de etkilendiği ve insanlığın daha sağlıklı gıda arama yolundaki çalışmalarının sonucunda daha fazla tehlikeli olan GDO’lu ürünlerin yaygın olduğuna da dikkat çekilir. Yazar, GDO’lu ürünlerin aslında düşünöldüğu gibi sağlıklı değil, tam tersine son zamanlarda ortaya çıkan yeni hastalıkların başlıca nedeni olduğunu okura iletir. Nükleer enerji taraftarı olan şakir Yurtkan’ın dış görünüşünü tasvir ederken “...orta boylu, saçlarının tepesi erkenden dökölmüş, bıyıklı esmer, aşırı kilolu, gençten bir adam...” (Uzuner, 2018: 166) kelimelerini kullanan yazar, bozulan ekolojik döngünün ve GDO’lu gıdaların doğadaki diğer canlılar gibi insanın da genetiğine tesir ettiğinin altını çizerek bunu bu adamın yaşına uymayan özellikleri ile kanıtlamaya çalışır. Önceden olduğu gibi yine de kadim Kam geleneğinin “...açgözlölüğe karşı daima kararınca tüketmeyi, tüketirken üretici olmayı ve en önemlisi tabiatın efendisi olmadığımızı hatırlatan bir alçak gönüllölük...” aşıladığı belirtilir (Uzuner, 2018: 171).

Canlıların yaşam kaynağı olan dört elementin adını alan bu romanlar serisinde her elementi temsil eden bir hayvan romanın sembolü olarak kullanılmıştır ki *Hava* romanında bu kartaldır. Bu romanda yazarın değinmiş olduğu konulardan biri de düşünce özgürlüğüdür. Yazdığı yazıda suç teşkil edecek herhangi bir şey olmadığı halde hakkında soruşturma açılan Defne Kaman’ın fikirlerini özgürce ifade edebilme

hakkı elinden alınmıştır. Adaletin ve özgürlüğün kısıtlanmış olduğunu iletmek için Türk mitolojisinde bunların sembolü olan kartal motifi romana dahil edilir. Defne ve Umay Nine aynı gece rüyada kartal görürler. Bu kartalın onları götürmüş olduğu kaledeki bayrak direği boştur. Direğin boş olmasının aslında bir mesaj olduğunu Umay Nine şöyle açıklar: “Ayçöreğim, Defnem artık bize ses vermez. Hiç boşuna çırpınma evlâdım. Bu kartal dönüp, Hayat Ağacımız’ın tepesine oturmadan, adalet yurduna, evine dönmeden Defnem geri gelmeyecek” (Uzuner, 2018: 321-322). Adalet ve özgürlüğün olmadığı yerlerde pek çok sorun gibi çevresel problemlerin artacağını iletmeye çalışan yazar, direnme mesajını verir:

Hiç unutmayın: Bu dünya eviniz. Evinize sahip çıkın. Koruyun. Toprağınızı, suyunuzu, ağacınızı, havanızı koruyun. Nerede yaşarsanız yaşayın, hangi toprak yurdunuz olursa olsun, uğursuza, haine baş eğmeyin, daima dik durun, umudunuzu kaybetmeyin, mücadele edin. Kartal dönene kadar dayanın, direnin, dayanışın (Uzuner, 2018: 322)!

“Sadece tabiat, hayvan hakları ve kadın sorunları gibi konularda yazan bir gazetecinin mahkemelerde ne işi olabilirdi ki?” sorusunu soran yazar, toplum için önemli olan şeylerin başında gelen bu konularla uğraşanların diğerleri tarafından haksız yere suçlanarak hevesten salındığını belirtmeye çalışır. Defne Kaman’ın duruşması için Kayseri’ye gelerek Adalet Sarayı’nın önünde bekleyen kalabalığa bakan insanlar “...kendi yakınlarının başına bir şey gelinceye kadar her şeyden çoğu kez habersiz olmakla tanınan insanlar...” olarak nitelendirilirken etrafta olup bitenlerle ilgilenmeyen ve umursamaz olan topluma gönderme yapılır (Uzuner, 2018: 197). Duruşmanın olacağı gün havanın birden soğuyarak gerçek kış havasına benzemesi, mahkemenin iptal edilmesinden sonra ise yeniden ısınarak baharı andırması tabiatın onun koruyucusuna-Defne Kaman’a karşı yapılan haksızlıklara karşı itirazı olarak değerlendirilebilir. O sabah adaletin yerini bulacağı düşünülse de yargıcın kalp krizi geçirmesi nedeniyle davanın dört ay sonraya ertelenmesi haksızlığın devam etmesi anlamına gelir ve tabiat bu adaletsizliğe kendi tepkisini hasta haline geri dönerek gösterir: “Kayseri Adliye Sarayı önüne çıktıklarında hava, kış mevsiminde olduğunu unutup, mevsimi yeniden bahar sanmaya başlamıştı. Hava gerçekten hasta olmalıydı ve acilen tedavi edilmezse onu soluyan herkesi de kendisiyle beraber hasta edecekti” (Uzuner, 2018: 202).

Hava romanında insanların eski yaşam tarzlarını unutarak geleneğin dışında bir yaşam sürmesi ekolojik dengeyi bozan önemli bir unsur olarak değerlendirilir. Tabiat Ana’nın her zaman merhametli olduğu ve ona yapılan iyilikleri karşılıksız bırakmadığı fikrini ileten yazar, Semahat’ın hayatından vermiş olduğu örnekle “...bir

can kurtarmanın mutluluğunun eşsiz güzelliğini...”n insan hayatında yaptığı büyük değişimlere dikkat çeker. Semahat’ın yaralı yunusu kurtardıktan sonra hiçbir zaman hayal edemediği bambaşka bir hayata başladığının altını çizer.

Yazar, bu romanda çevreci aktivistler arasında yaygınlaşan ve çoğu zaman tartışmalara sebebiyet veren vejetaryenlik konusuna da temas eder. Yapılan araştırmalar sonucu ilk insanların vegan olduğu, daha sonra kuraklık ve açlık yüzünden yanardağ patlamalarında yanarak ölen hayvan etlerini yiyerek etobur oldukları belirtilir (Uzuner, 2018: 79). “Hayvanların endüstriyel çiftliklerde çok fena koşullarda beslenip, kesildiği...”, “...devamlı süt versinler diye durmadan doğurmaları...” (Uzuner, 2018: 77) gibi hayvan hakları konusuna yer veren yazar, yine kadim Kam geleneğinde hayvanlara karşı bu şekil davranışların olmadığını ifade eder.

Bizim Kam geleneğimizde her canlıya saygı göstermek, hiçbirini küçük görmemek ve fenalık yapmamak kuraldır. Yine kadim geleneğimiz, bütün canlıların birbirine bağımlı olan hayatını -şimdi adına ekolojik döngü dediğiniz şeyi- binyıllardır zaten savunur. Yunus balık yer, kurt geyik, kartal yılan, kedi fare, at ot yer. Onlar buna mecburdur. Ancak insan farklıdır, çünkü o ne yiyeceğini seçebilir. İsteyen geleneğine uygun olan hayvanın etini, isteyen sadece ot yiyebilir. En mühimi hayvanlara eziyet, işkence ve israf bütün inançlar gibi Kamlık’ta da haramdır, günahdır, yanlıştır (Uzuner, 2018: 81-82).

Yazar yukarıdaki bilgilerle vejetaryenliğin bir seçim olduğunu belirterek asıl önemli olanın her cana değer vermek olduğu fikrini aşılır.

Tabiat Dörtlemesi serisinin üçüncü kitabı olan *Hava* romanında yazar, önceki romanlarda olduğu gibi kadın ve hayvan haklarının yanı sıra çevreciliğe dair görüşlerini tekrar hatırlattığı gibi serinin diğer romanlarındaki bazı problemlerin sebebini de bu eserinde açıklar. Geçen yüzyılın ikinci yarısından sonra ekolojik sorunlara dahil olan ve bugün en önemli problemlerden biri olan nükleer kirlenmeler romanda bahsi geçen başlıca çevre sorunudur. Önceki romanlarda Sahaf Semahat’ın kimden ve ne için kaçtığı belli olmasa da bu romanda olay örgüsündeki düğüm çözülür. Semahat’ın hikâyesi ile aile içi tecavüzlere dikkat çeken Uzuner, bu tür olaylarda genellikle kadınların suçlandığını, ama asıl suçlunun gerekli tepkiyi göstermeyerek daha fazla kadının incinmesine sebep olan toplumdur fikrini ileri sürer. Adalet ve düşünce özgürlüğünün bir toplumun ihtiyacı olan en önemli unsur olduğunu belirten yazar, Defne Kaman’ın kaybolmasının yapılan haksızlıklara itiraz olarak kabul edilebileceğini belirterek adalet yerini bulmadıkça kahramanın geri

gelmeyeceğini iletir. Romanın sonu belirsizlikle biter ve olayların çözümü son roman olan *Ateş*'e bırakılır.

SONUÇ

Yazar ve şairlerin ilham aldığı konuların başında gelen tabiatın farklı dönemlerde çeşitli edebi türlerin esas konusu olarak işlenmiş olduğu görülür. Doğa ile insan arasındaki ilişkinin geçmişi ile bugünü arasında bağ kurabilmek ve bu münasebetteki değişiklikleri görebilmek için edebi eserler en önemli vasıtalarından biridir. İnsanların tabiat olaylarına duydukları hayranlık ve korkunun henüz var olduğu zamanların edebi ürünlerine bakıldığında bu hayranlığın eserlere de sirayet ettiği ortaya çıkar. Yazılı ve sözlü kültürün ilk örneği olan Halk edebiyatında halk şairinin tabiata olan saygı ve sevgisi, hayranlık ve hasreti, özlemi ve tabiata benzemekten duyduğu mutluluk hissi açıkça sezilmektedir. Var olduğu günden doğayla güçlü bağları olan insanoğlunun zamanla bu bağlara zarar vermesi ve tabiatla arasındaki bozulmaya doğru giden ilişkinin edebiyattaki ilk tezahürleri Divan edebiyatı örneklerinde hissedilir.

Bu çalışmada tabiat ve insan arasındaki bozulmuş ilişkinin edebiyata dâhil olması sonucu ortaya çıkan ekoeleştirici kuramı ışığında Buket Uzuner'in *Tabiat Dörtlemesi* serisine dahil olan *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Su, Toprak, Hava* romanları incelenmiştir.

Dört roman olarak tasarlanan bu serinin ilk romanı olan *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Su* romanında yaşam kaynağının ilk elementi olarak suyun kullanıldığı görülür. Evrensel bir element olan su, varoluşun ve yaratılışın zeminini teşkil ederek farklı manalar ve çağırışımlar içeren bir öge olarak romana dâhil edilmiştir. Yazar, suyun bir element olarak bütün canlıların hayatındaki önemini, yaşamı ve ölümü temsil ettiğini, gezegendeki döngüsünün insanın bu hayattaki yolculuğunun temsili olarak kabul edilebileceğinin altını çizmiştir. Aynı zamanda bu romanda suyun yaşam kaynağı olmasının ve bir canlıya hayat vermesinin dışının tabiattaki rolüne benzetildiği de görülmektedir. Hem bu yönden hem de maddi menfaat sağlamadığı sürece değersiz olarak kabul edilmesi açısından suyun ve kadınların ortak yanları olduğuna değinilmiştir. Romanın ana karakterinin kâtilden kaçarken suda saklanmasıyla suyun koruyucu özelliğine işaret edilmiştir.

Serinin ikinci kitabı *Toprak*'ta yazar, bir önceki romanda üzerinde durmuş olduğu sorunları bu kez toprak elementi etrafında birleştirmiştir. Yazar, ilk defa bu kitapta ekoeleştirinin temsilcilerinden bahsederek onların eserlerine gönderme yapmaktadır. Kitabın bir bölümüne Amerikalı çevreci yazar Aldo Leopold'un "Bir

Dağ Gibi Düşünmek” isimli makalesinin adını veren yazar, Leopold’un toprak etiği fikrine katıldığını burada belirtmiştir. Uzuner’in bu romanda kurgulamış olduğu çevreci gençlerin timsalinde çevre, kadın ve hayvan hakları konusunda gençlerden son derece ümitli olduğu görülmektedir.

Dörtlemenin yayınlanmış olan son kitabı *Hava*’da yazar, yirminci asrın en büyük ekolojik sorunu olan nükleer kirlenmeler mevzusuna dokunmuştur. Nükleer enerjinin canlıların hayatını etkileme şeklini farklı örneklerle ortaya koyan yazar, enerji ihtiyacını karşılamak için temiz ve yenilenebilir kaynakların kullanılması gerektiği fikrini ileri sürer. Önceki iki romanda olduğu gibi burada da yazarın sözcülüğünü kadın karakterler üstlenir. Aynı zamanda bu kitapta aile içi tecavüzlere de dikkat çekilir. Pek çok konuda olduğu gibi bu tür olaylarda da esas suçun kadınlarda olduğunu düşünen toplum sert bir şekilde eleştirilir.

Her üç romanda ekolojik kirlenme, küresel ısınma, HES’ler, hayvan katliamları, ormanlık alanların yok edilmesi, çarpık kentleşme, toprak ve nükleer kirlenmeler gibi dünyayı tehdit eden başlıca ekolojik sorunlar ele alınmış ve bunların önüne geçebilmek için çözüm yolları üretilmiştir. Çevre ve hayvan haklarının yanı sıra kadın haklarına da temas eden yazar, ekoeleştirisinin eleştirmiş olduğu türcülük ve ayrımcılık gibi etmenlere karşı olduğunu roman karakterlerinin hikâyeleri ile belirtmiştir.

Romanlarda Defne Kaman’ın kayboluşunun ardındaki sırları çözebilmek için yazar, okura reel olan ve olmayan iki seçim sunmaktadır. İlk roman olan *Su*’da Defne’nin kâtilden kaçarken suda saklanabilmek için yunusa dönüşmüş olması gibi gerçeküstü düşüncenin yanında onun adalarda saklanabilme ihtimali de ortaya konulan seçimler arasındadır. *Toprak* romanında tarihi eser kaçakçılarının peşinde olan gazetecinin onlardan kaçarken Yazılıkaya’daki geyiğe dönüşmüş olması fikrinin yanı sıra olasılığa daha yakın olan defineciler tarafından kaçırılması düşüncesine de rastlanmaktadır. Üçüncü roman *Hava*’da ise Kapadokya’da balona binen Defne’nin kuş olup uçuşması ihtimaline karşı inişte kimseye görünmeden gitmiş olması fikri de verilmektedir. Üç romanda da Defne’nin kayboluşundan sonra her romanın ismine uygun olan hayvanların ortaya çıkması ve gazeteci kadının bu hayvanlara dönüşmüş olma ihtimalinin iletilmesiyle kadın ve tabiat arasındaki bağa işaret edilmiştir.

Yazar, kadınların aslında kabul edildiği kadar güçsüz olmadıklarını göstermek amacıyla romanına başkarakter olarak bir kadını seçmiştir. Uzuner, kurgulamış olduğu bu karakterin timsalinde aslında bütün toplumun ilgilenmesi gereken ama henüz çok az sayıda insanın merak konusuna çevrilen kadın, çevre ve hayvan hakları konularına temas etmiştir. Ekoeleştirici, ekofeminizm, derin ekoloji ilkelerinde belirtilen fikirlerin kadim Kam geleneğinde eskiden beri var olduğu özellikle vurgulanmıştır.

Çevresel sorunlara kendine has olan yaklaşımla değinen Uzuner, tabiattaki sorunları ortadan kaldırabilmek için hâlâ bir umut olduğu düşüncesindedir. Yazar, romanların ismini özellikle Su, Toprak, Hava şeklinde seçmekle tabiattaki bu elementlerin önemine dikkat çekmiştir. Doğada oluşan değişimleri bir kadının maceraları eşliğinde kaleme alması kadın ve doğa arasındaki ilişkiyi, kadınların tabiata karşı daha duyarlı ve korumacı olduğu şekilde anlatmaktadır. Uzuner'in *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları* serisinde çevre ve kadın sorunlarını aynı anda ele alarak işlemesi ekoeleştiricinin, özellikle de ekofeminizm ve derin ekolojinin ilkelerinden yola çıkarak bu romanları kaleme aldığını göstermektedir. Araştırma sonucunda yazarın bu romanları yazmasının başlıca nedeni bu kuramların ele almış olduğu sorunların onun da dikkatinde olması ve rahatsız olduğu konular sırasına girmesidir. Yazar, bu romanlarla onu rahatsız eden sorunları daha fazla kişiye ulaştırarak onlarda da farkındalık yaratabilmeyi amaçlamaktadır.

Tabiat Dörtlemesi serisinin başkarakterinin kadın olması ve ilk roman olan *Su*'da kadın karakterlerin çoğunluk teşkil etmesi bu romanları birer ekofeminist roman olarak değerlendirmeye olanak tanımaktadır. Serinin yayınlanmış olan ilk üç kitabında çevre sorunlarını hayatının başlıca konusu haline getiren ve bu sorunların ortadan kalkması için hiçbir tehlikeden korkmayarak mücadele eden kahraman da yine bir kadındır. Her romanda farklı kadınların hayat hikâyeleri verilmekle kadınların da en az tabiat kadar ataerkil düşünce altında ezilmeye mahkûm olduğu fikri ortaya atılmaktadır.

İnceleme sonucunda yazarın insan ve doğa arasındaki ilişkinin bozulma sebeplerini ortaya çıkarabilmek amacıyla eski yaşam tarzıyla bugünkü arasındaki farklı tabiat algısını karşılaştırdığı görülür. Geçmiş zamanlarda insanın tabiata olan aşkını ve hayranlığını göstermek için kadim geleneklerden örnekler veren yazar, eski Türklerin tabiata olan saygı ve sevgisinin ne kadar derin olduğunu okura iletmiştir.

Kutadgu Bilig ve kadim Kam geleneğinin romanlarda sıklıkla değinilen konulardan olmasının sebebi olarak bu bilgilerin yazarın ilham kaynağı olmasından daha çok eski Türklerden ve onların yaşam tarzından miras kalan bu değerli öğelerin bugün unutulmuş olmasından duyulan rahatsızlık olduğu görülür. Yazar, aynı zamanda çevresel sorunların da bu yaşam tarzından uzak kalındığı için ortaya çıktığı kanaatindedir ki romanlarda bu sorunları çözmek için dönüp geriye bakmayı, eski yaşam tarzına geri dönmek gerektiğini özellikle sık sık vurgulamaktadır. Romanlardaki ekoeleştirici öğelerinin işleniş tarzından ve yazarın röportajlarında belirtmiş olduğu fikirlerden yola çıkarak Uzuner'in özellikle ekoeleştiricinin beslenmiş olduğu derin ekoloji, ekofeminizm gibi yaklaşımların savunduğu ilkelerin aslında kadim Türklerin Kam geleneğinde ve eski yaşam tarzında var olduğunu bugün bütün bunları unutan topluma yeniden hatırlatabilmek için bu romanları kaleme almış olduğu kanaatine ulaşılmıştır.

Sonuç olarak, çağdaş Türk edebiyatı yazarlarından olan Buket Uzuner'in *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Su, Toprak, Hava* romanlarında eski yaşam tarzı ile şimdiki hayatı karşılaştırarak modern insanların eski değerlerden uzak kaldıkları için bu sorunlarla mücadele etmek zorunda kaldıklarını dile getirmesi bu romanların didaktik çizgiye daha çok yaklaşıyor. Romanlarda çevresel sorunları ortadan kaldırmak ve ekolojik dengeyi yeniden kurmak için toplum olarak değişmek gerektiğinin savunulması bu düşünceyi besler. Romanlarda yalnızca kadınların ve doğanın gerekli değeri gördükten sonra ekolojik sorunların biteceğine inanılmaktadır ve bunun olması için eski değerlere dönülmesi gerektiği savunulmuştur ki bu arzunun Türk edebiyatında ilk Türk İslam eseri olarak kabul edilen *Kutadgu Bilig*'deki öz ile alakası bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- AKDİK, H. M. (2018). *Modern Türk edebiyatında tabiat algısı: Servet-i Fünun Dönemi (1896-1901)*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- AKIN, G. (2009). *Ekoloji-çevre bilimi ve çevre sorunları*. Ankara: Tiydem Yayıncılık.
- ALPAY, İ. (2018). “Yaşar Kemal Hüyükteki Nar Ağacı ile Cengiz Aytmatov Beyaz Gemi üzerine bir ekolojisi denemesi”. *ABAD*, C. 1, S. 2, 147-157.
- APAYDIN, N. (2019). “Buket Uzuner’in Su, Toprak, Hava adlı romanlarında Türk mitolojisinin izleri”. *Söylem Filoloji Dergisi*, C. 4, S. 2, 216-237.
- ARSLAN, S. (2014). “Türklerde ağaç kültü ve hayat ağacı”. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, C. 1, S. 1, 59-71.
- AVUKLU, M. (2013). “Sabahattin Ali’nin Bir Orman Hikâyesi adlı hikâyesine ekolojisi bir bakış”. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 51, 203-210.
- ASLANHAN, C. (2019). “Buket Uzuner’in Toprak adlı romanına mitolojik bir bakış”. *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*, C. 6, S. 43, 3015-3019.
- AYAN, E. (2019). “Buket Uzuner’in romanlarında bir izlek olarak kadın”. *Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları*. (2), 71-77.
- AYAZ, H. (2014). “Çevreci eleştiri üzerine genel bir değerlendirme”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, S. 3/1, 278-292.
- AYDIN, M. “Dilim Çılgık, Isık Dili Olsaymış Keşke”. *Söyleşi*, <http://biblohayat.blogspot.com/2008/03/dilim-lk-islk-dili-olsaym-keke.html> (Erişim Tarihi: 20.05.2020.)
- BALIK, M. (2013). “Çevreci eleştiri ışığında Latife Tekin’in romanları”. *Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, Yıl 5, S. 1, 1-16.
- BEKLAN, Ç. O. (2005). “Ekofeminizm: kadın-doğa ilişkisi ve ataerkillik”. *Sosyoekonomi Dergisi*, 61-76.
- BERKES F. ve KIŞLALIOĞLU M. (1999). *Çevre ve ekoloji*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 7. Bs.
- BIEHL, J. (2016). *Toplumsal ekoloji siyaseti*. Esra Eren (çev.), İstanbul: Sümer Yayıncılık.
- BOOKCHIN, M. (1994). *Özgürlüğün ekolojisi*. Alev Türker (çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- , (2015). *Ekolojik bir topluma doğru*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 5. Bs.
- , (2017a). *Toplumsal ekolojinin felsefesi*. Rahmi G. Ögdül (çev.), İstanbul: Sümer Yayıncılık, 2. Bs.
- , (2017b). *Toplumsal ekoloji ve komünalizm*. Fuat Dara Elhüseyni (çev.), İstanbul: Sümer Yayıncılık, 2. Bs.

- BURNAZOĞLU, C. S. (2019). *Buket Uzuner'in Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları (Su-Toprak-Hava) Serisinde Türk Mitolojisinin Unsurları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- CAN, A. (2018). *Latife Tekin'in Romanlarında Doğa ve İnsan İlişkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- CENGİZ, Ç. (2013). *Çevre-İnsan-Doğa İlişkisinin Stefano Benni'nin 'Margerita Dolcevita' ve Buket Uzuner'in 'Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları Su' Adlı Yapıtlarında Ekoeleştirel Bağlamda Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ÇÜÇEN, A. "Derin Ekoloji". blog.aku.edu.tr/ometin/files/2011/12/derinekoloji.pdf (Erişim Tarihi: 20.12.2019.)
- DEMİR, H. (2017). "Edebiyat eğitiminde Peygamber Kıssalarının rolü: Yûnus Kıssasının Buket Uzuner'in Su romanındaki izleri". *Turkish Studies*, C. 12, S. 22, 333-342.
- DEMİRER, T. DEMİRER, G. N. DURAN M. ERTAN B. ÖZDEMİR F. TORUNOĞLU E. ve TÜMAY İ. (1999). *Ve kirlendi dünya*. Ankara: Öteki Yayınevi, 2. Bs.
- DES JARDINS, J. R. (2006). *Çevre etiği*. Ruşen Keleş(çev.), İmge Kitapevi, Ankara.
- DOĞAN, M. N. (1996). *Leyla ve Mecnun*. İstanbul: Çantay Kitapevi
- ELÇİN, Ş. (1993). *Türk edebiyatında tabiat*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- ERGİN M. ve DOLCEROCCA Ö. N. (2016). "Edebiyata ekoeleştirel yaklaşımlar: Ekoşiir ve Elif Sofya". *SEFAD*, (36), 297-314.
- ERYILMAZ, Ç. (2017). "Çevre söylemlerine göre çevre konulu filmlerin analizi". *Bilgi* (34), 117-147;
- FAİK, S. (1965). *Son kuşlar*. İstanbul: Ekin Basımevi.
- GARRARD, G. (2017). *Ekoeleştiri ekoloji ve çevre üzerine tartışmalar*. Ertuğrul Genç (çev.), İstanbul: Kolektif Yayınları, 2. Bs.
- GEZGİN, E. (2013). "Kadın ve doğa üzerindeki tahakküme alternatif bir bakış: ekofeminizm üzerine bir değerlendirme". *Border Crossing*, C. 7, No: 2, 395-412.
- GIOTFELT, C. and FROMM, H. (1996). *The ecocriticism reader*. The University Of Georgia Press, Georgia.
- GÖKDAĞ, B.A. ve ÜÇÜNCÜ, K. (2015). *Başlangıçtan günümüze Türk destanları*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2. Bs.
- GÖNEN, M. E. (2017). "Abdülhak Hâmid Tarhan ve Sohrâb Sepehri'nin şiirlerinde tabiatın işlenişi üzerine bir karşılaştırma". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6/1, 277-311.

- GÜLTEKİN, A. ve ÇAKLI L. (2005). "Sait Faik Abasıyanık ve André Gide'nin insan ve doğa sevgisi". *Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 6, S. 1, 117-128.
- HEYBETLİ, Ç. (2019). *Anadolu Sahası Türk Masallarında Kozmografya ve Tabiat*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- HİSARCIKLILAR, E. (2016). "Halit Ziya Uşaklıgil'in hikâyelerinde kahramanların ruh hallerinin tabiat algısına etkisi". *Current Research in Sosial Sciences*, C. 2, S. 1, 1-9.
- İŞİK, R. (2004). "Türklerde ağaçla ilgili inanışlar ve bunlarla bağlı kültürler". *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9:2, 89-106.
- İDEM, Ş. (2002). "Toplumsal ekoloji nedir? Ne değildir?". *İskenderiye Yazıları Dergisi*, Sayı 1, 7-20.
- İNAN, A. (1986). *Tarihte ve bugün şamanizm*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi, 3. Bs.
- KAPLAN, M. (1951). "Tabiat karşısında Abdülhak Hâmid". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 4, S. 3, 167-187.
- , (1986). *Tevfik Fikret*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- KINALI, E. (2019). *15. Yüzyıl Divanlarında Tabiat ile İlgili Alegorik Unsurlar*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Artvin Çoruh Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Artvin.
- KIVANÇ, E. (2016). "Sema Kaygusuz'un Engereğin Oğlu hikâyesinin psikanalitik çözümlemesi". *Edebiyat Eleştirisi Dergisi*, (6) 242-252.
- KOÇ, M. (1999). "Tanzimat dönemi yazarları ve Çamlıca". *İlmi Araştırmalar*, (8) 145-176.
- MALTAŞ, A. (2015). "Ekoloji ekseninde insan-doğa ilişkisi ve özne sorunu". *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17 (29), 1-8.
- OPPERMAN, S. (2006). "Doğa yazınında beden politikası". *Akşit Göktürk Anma Toplantısı Bildirisi*, İstanbul.
- , (2009). *Ekoeleştirici*. PEN Türkiye, İstanbul.
- , (2012). *Ekoeleştirici Çevre ve edebiyat*. Phoenix Yayınları, Ankara.
- OPPERMAN S., ÖZDAĞ U., ÖZKAN N. ve SLOVIC S. (2011). *The future of ecocriticism: New Horizons*. Cambridge Scholars Publishing, UK.
- ÖNER, H. (2017). "Dört roman ekseninde edebiyatta dört mevsim incelenmesi". *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 5, S. 17, 1795-1819.
- ÖNDER, T. (2003). "Derin ekoloji üzerine". *Liberal Düşünce Dergisi*, S. 30-31, 95-111.
- ÖZDAĞ U. (2011). "Sessiz Bahar'dan sonra ses getiren elli yıl: kadın, çevre, sağlık". *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2, 179-199.
- , (2017a). *Edebiyat ve toprak etiği*. Ürün Yayınları, Ankara. 2. Bs.
- , (2017b). *Çevreci eleştiriyeye giriş*. Ürün Yayınları, Ankara. 2. Bs.

- ÖZDAĞ, U. ve ALPASLAN, G. (2011). “Türkiyat araştırmalarında yeni bir alan: çevreci eleştiri”. 3. *Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyum Bildirisi*, 641-652, Ankara.
- ÖZTÜRK, T. (2011). “Sait Faik hikâyeciliğinde merkez ve taşra arasında bir kaçış mekânı olarak ada”. *Turkish Studies*, C. 6, S. 4, 775-788.
- PALA, İ. (2011). *Ansiklopedik divan şiiri sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları, 20. Bs.
- PALABIYIK, B. (2019). *1980 Sonrası Kadın Yazarların Romanlarında Çevreci Feminizm*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- PLUMWOOD, V. (2004). *Feminizm ve doğaya hükmetmek*. Başak Ertür (çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- SALTIK, E. (2016). “Buket Uzuner’in Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları Su romanında ötekileştirilemeyen doğa”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 17, S. 1, 111-129.
- ŞANAL, N. (2019). *Ářık Ömer, Gevheri ve Karaca Ođlan’ın Şiirlerinde Tabiat*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- ŞEN, A. (2018). “Bilimkurgu Sinemasında Ekolojik Adalet ve Ekoeleştiri”. *İlef Dergisi*, C. 5, S. 1, 31-59.
- TAMKOÇ, G. (1996). “Ekofeminizmin amaçları”. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, S. 4, 77-84,
- TANPINAR, A. H. (2011). *Edebiyat üzerine makaleler*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 9. Bs.
- _____. (2013). *19. Asır Türk edebiyatı tarihi*. İstanbul. Dergâh Yayınları, 22. Bs.
- THOREAU, H. D. (2015). *Doğal yaşam ve başkaldırı*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 5. Bs.
- TOPTAŞ, L. T. (2008). *Buket Uzuner’in Hikâye ve Romanlarında Kişiler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- UĞURLU, S. (2020). *Buket Uzuner’in Hikâye ve Romanlarının Ekoeleştiri Bağlamında İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.
- UYGUNER, M. (1996). *Sait Faik Abasıyanık 90 yaşında*. P. Ergun (der.). Sait Faik’in Öykücülüğü (207-210). Ankara: Bilgi Yayınevi
- UZUNER, B. (2015). *Uyumsuz Defne Kaman’ın maceraları/Toprak*. İstanbul: Everest Yayınları.
- _____. (2018). *Uyumsuz Defne Kaman’ın maceraları/Hava*. İstanbul: Everest Yayınları.
- _____. (2019). *Uyumsuz Defne Kaman’ın maceraları/Su*. İstanbul: Everest Yayınları, 13. Bs.
- ÜNAL, F. (2010). “Toplumsal ekoloji”. *Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 26.

- YAKAR, H. (2007). *Fuzûlî'nin Leyla ve Mecnun Mesnevisinde Tabiat Tasvirlerinin Estetik Olarak Kullanımı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- YARDIMCI, S. (2006). *İnsan-Doğa İlişkisi Ekseninde Derin Ekoloji ve Toplumsal Ekoloji*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- YAVUZ, Y. (2019). "Edebiyat ve ekoeleştiri: Latife Tekin'in Manves City ve Sürüklenme adlı romanları". *Edebi Eleştiri Dergisi*, Eleştiri Kuramları Özel Sayısı, 3/3, 245-259.
- YAYLI, H. ve ÇELİK, V. (2011). "Çevre sorunlarının çözümü için radikal bir öneri: derin ekoloji". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26, 369-377.
- YILDIRIM, A. (2004). "İslamın tabiat anlayışı ve divan şiirine yansımaları". *İlmi Araştırmalar Dergisi*, 1, 155-173.
- YURDUSEV, N. (2016). *Öncü Bir Ekoeleştirmen Olarak Gene Stratton-Porter'in Eserlerindeki Çevre Etiğinin İncelenmesi ve A Girl Of The Limberlost ve Freckles Romanlarının Ekoeleştiri Kuramı Işığında Analizi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- YÜCEL, E. (2019). *Mitoloji tanrıları aşkları ve gizemleri*. İstanbul: Puslu Yayıncılık, 3. Bs.
- <https://www.asle.org/discover-asle/vision-history/>
- <http://buketuzuner.com/tur/bu-hakkinda/>
- <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/uzuner-buket>
- <https://www.youtube.com/watch?v=7pj3HEpSWtg>
- <https://www.youtube.com/watch?v=ScIO0UU1w5c>

ÖZ GEÇMİŞ

Yasaman GONAGOVA 27.12.1995 tarihinde Azerbaycan'ın Quba şehrinde doğdu. Alibeykışlak köy okulunu bitirdikten sonra Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi'nin Azerbaycan Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği bölümünden 2017 yılında mezun oldu. 2018 yılında OMÜSBE Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı yüksek lisans programına kabul edildi.

İletişim Bilgileri:

E mail: yasemen.qonaqova@gmail.com

